

VÁL KÖZSÉG

TELEPÜLÉSTERV

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

*készült a kulturális örökség védelmével
kapcsolatos szabályokról szóló
68/2018. (IV.9.) korm. rendelet alapján*

MEGBÍZÓ:

Vál Község Önkormányzata
2473 Vál, Vajda János utca 2.

FELELŐS TERVEZŐ:

Fehér Vártervező Kft.
8000 Székesfehérvár, Rába utca 22.

2023. június

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	3
I. Építészeti örökségvédelem	4
1.1 A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása , a történeti településmag).....	4
1.1.1 A történeti településszerkezet alakulása, a történeti településmag, településtörténet	5
1.1.2 A történeti tájszerkezet alakulása	12
1.1.3 A történeti tájszerkezet alakulása	15
1.2 A védett műemléki értékek települési értékkeltára amely értékkataszterben tartalmazza: 16	
1.2.2 Az országos építészeti örökség elemei	17
1.3 A helyi építészeti örökség települési értékkeltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit	17
Vál települési értékkeltára	18
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése	65
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ	89
1.ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT.....	90
1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA	90
1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE	92
1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai	92
1.2.2. Jogszabályi környezet.....	92
1.2.3. Régészeti lelőhelyek	94
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE	102
2.1. A területfelhasználási változások ismertetése.....	102
2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre	104
3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET).....	106
3.1. Teendők nyilvántartott régészeti lelőhelyen belül tervezett, földmunkával járó beruházás esetén.....	106
3.2. Teendők váratlanul (régészeti feltáráson kívül, illetve régészeti lelőhelyen kívül) előkerült régészeti emlék vagy lelet esetén	106
4. ÖSSZEFOGLALÁS	107

BEVEZETÉS

Vál község önkormányzata 135/2021. (X.27.) sz. határozatában döntött a település új Településtervének (Településfejlesztési Tervének és Településrendezési Tervének) elkészítéséről.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 83. § (1) és (2) bekezdése értelmében ebben az esetben települési örökségvédelmi hatástanulmányt (továbbiakban: TÖHT) kell készíteni a megalapozó vizsgálat részeként a Korm. rend. 14. melléklete szerinti tartalommal.

Jelen TÖHT az örökségvédelmi hatáskörben eljáró Fejér Megyei Kormányhivatal régészeti örökség és műemléki érték védelme egyeztetési szakterületet érintően kiadott

FE/OVED/00742-2/2022 iktatószámú előzetes szakmai vélemény és a FMKH Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály adatszolgáltatása alapján készült.

Képforrások:

Ónódi - Szabó Lajos, Miklósi Tibor és Ádám Zsuzsanna - Vál Településképi Arculati Kézikönyve, Vál, Vál Önkormányzata Megbízásából, 2017, 118 o.

I. ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGVÉDELEM

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1 A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása , a történeti településmag)

Vál község Fejér vármegye északi részén, a martonvásári járáshoz tartozó Váli-völgy centrumában található település. Térbeli elhelyezkedése alapján a megyeszékhely Székesfehérvár és a főváros Budapest városoktól megközelítőleg azonos, 45km-es távolságra helyezkedik el. A legközelebbi városok a járási székhely Martonvásár és a korábbi járási székhely, Bicske. Kistáji elhelyezkedése alapján a Váli-víz völgyében, az észak-dunántúli mezőföld részét képezi. A település közigazgatási területe 4047,57 ha. A község belterületén átmenő 8111 jelű Baracska-Alcsútdoboz összekötő út biztosítja a település egyedüli közúti kapcsolatát. A megközelítése Kajászó illetve Tabajd felől történhet. Lakónépessége 2542 fő a 2021. Dec. 31-i KSH mérési adatok alapján.

A település címere:

Kerek talpú, álló pajzs, melynek vörös mezeje zöld udvarán egymással szembeforduló két fegyverzett aranyoroszlán tart aranykoronából kinövő zöld szárú, három arany búzakaralászt. Az ötágú leveles korona, amelyből három levél (zöld gyönggyel), közöttük pedig két zöld gyöngy foglal helyet. A korona abroncsán három természetes (szürke) színű gyöngy látható.

A pajzson zöld bélésű szürke falkorona látszik, három teljes és két fél csúccsal. Az ornamenseket (foszlányokat) szőlőlevelek helyettesítik, amelyek zöldek és aranyindán futnak jobbról és balról alá. A pajzs alatt aranyzalagon fekete felirat jelzi a község nevét.

A község címere valószínűleg beszélő címer, amelyet ma nehéz kimutatni, de tudjuk azt, hogy a település egy időben Sárkány Ambrus tulajdona volt, mégpedig a XVI. század elején. A későbbiekben pedig a Révai család bizonyos tagjai nyerték el a birtokjogot.

A Révai család címerében jobbra lépő oroszlán van, amely jobb mancsában kardot tart, a balban levágott török fejet. Ugyanakkor a Révai családot perelte Czobor Imre 1580-ban a terület birtokáért. A címerükben szintén növekvőben lévő, balra forduló oroszlán van a pajzsfőben.

Voltaképpen a jelen címerpajzs tükrözteti azt az állapotot, amikor két oroszlán marakodik, megvív egy területért. A három arany búzakaralás pedig előfordul a Sárkányok címerében. Az szépséghiba, hogy a XVIII. századi címeradományozásból derül ki, hogy a Sárkány-címerben három arany búzakaralás foglal helyet. De minden bizonnyal ez a család Sárkány Ambrus egyik oldalági familiája. A címer egy olyan helyzetet idéz, amikor két oroszlán marakodik egy gazdag földért, amelyet Vál testesít meg.

A falkorona egyrészt a mezővárosi múltat, másrészt pedig a jövő törekvéseket szimbolizálja. A szőlőlevelek pedig ugyanúgy, mint a búzakaralások, a föld termékenységét, a termény bőségét, a település lakóinak szorgalmát jelzi.

Forrás:
<https://nemzetijelkepek.hu>

1.1.1 A történeti településszerkezet alakulása, a történeti településmag, településtörténet

A község már a Honfoglalást megelőző évezredekben lakott volt. Bizonyítják ezt az ásatásoknál, földforgatásoknál előkerült, s ma is előkerülő csiszolt kőkorszaki, bronzkori, kora vaskori és római ill. népvándorlás-kori leletek. Kitűnő legelői, halakban bővelkedő vizei, mocsarai az akkori idők nomád embercsoportjainak nagyszerű megélhetési lehetőséget biztosítottak. Határában középső bronzkori földvárat – az ún. Pogányvárat – és kelta falut tártak fel.

A homokbányából avar kori sírok kerültek elő, melynek első említése 1166-ból való. Az első eddig ismert okleveles adatok szerint 1166-ban Tamás nádor a falu tizedét az ercsi kolostornak adományozza. Horváth Kálmán váli plébános megjegyzi, hogy ha itt ekkor már tizedet fizettek, akkor Vál számottevő település lehetett.

A magyar középkor századaiban:

Ebben az időben Vál a Veszprémi Püspökség része. Erről tanúskodik IV. Béla rendelete 1269-ből, melyben a váli tizedeket visszaadja a veszprémi püspöknek. A község neve 1269-ben bukkan fel Waall alakban. Valószínűleg pusztá személynévből keletkezett magyar névadással.

Az alapjául szolgáló személynév a németből kerülhetett át a magyarba; v.o. német Wahl személynév. E német személynév értelme olaszul vagy más újlatin nyelven: beszélő ember. (Régibb történéseink Árpád fejedelem egyik unokájának nevét Vál alakban írták, és kapcsolatba hozták a Fejér megyei Vál községgel. Az újabb olvasat szerint azonban Árpád fejedelem Jutás nevű fiának a fiát nem Válnak, hanem Fajsznak hívták.) Vál helységnév a legkülönbözőbb változatokban fordul elő: 1269-ben Vall; 1469-ben Wal; 1556-ban Vaal; 1588ban Wall, 1700-ban Váll; 1715-ben Vally, 1752-ben Vaal; 1768-ban Vaáll; 1769-ben Vaál; 1898-ban is Vaál, amikor a mai Vál alakot kapta.

A váli köznemesség közül 1274ben Váli Pókáról van adatunk, aki a Fejér megyei főispán előtt - Varsány elpusztítása ügyében tartott vizsgálaton bíróként szerepelt. A mai Póka-völgy ennek a váli úrnak az emlékét őrzi. Ezután még 1339-ben, 1353-ban, 1388-ban, 1394-ben, 1395-ben szerepeltek váli nemesek, akik királyi emberek voltak, azaz olyan hivatalnokok, akiket kirendeltek ügyes-bajos ügyek kivizsgálására és azt a király bírósága előtt előadták: 1353-ban Váli Tamásról, 1388-ban Váli Péterről, 1394ből és 1395-ből Váli Egyedről vannak adatok. A közbirtokos nemesség mellett a 14. században a nagyhatalmú Csák család az uralkodónak adott át váli birtokrészeket, 1339-ben pedig váli lakosok tanúként szerepeltek Sávoly birtok hovatartozása ügyében.

A XV. században egyházas hely: Az írásokból kiderül, hogy 1433. február 7-én Válban a Szent Szűz tiszteletére templom állt. Egyébként a helynév 1421-ben, 1433-ban, 1439-ben is felbukkant, 1462-ben (Váli Bálint) pedig ismét királyi embert rendeltek ki Válból, hogy Fejér vármegye törvénykezésében jelen legyen.

1469. december 30-án a nádori bíróság előtt Cheb István panaszt tett, hogy váli, verebi és tárnoki birtokaiba a Somi család idegen embert vezetett be. A Somi családdal még több alkalommal találkozunk Vál esetében, ahol birtokrészük volt. 1469-ben Somi Tamásról és fiáról, Lászlóról és Jánosról vannak adataink. A Somi család a váli birtokát eladta Podmaniczky Jánosnak, és 2 ezer forintot kapott érte. Később az adásvétellel kapcsolatban tiltakozást nyújtottak be mások, így a birtokvásárlást semmisnek tekintették. Az ügy az országbíró (Szentgyörgyi Péter) elé került, amikor is Podmaniczky János megígérte, ha a pénzt a Somi család (Somi Józsa és fia, Gáspár) visszaadja, ő is hajlandó lemondani a váli birtokról. Innen is tudjuk, hogy Vál határának egyik fele volt a Somi, illetve később a Podmaniczky családé.

A két család birtoklása Válón 1518-ig tartott. Ebben az évben a váli birtokrészt 10 ezer forintért eladták Ákosházi Sárkány Ambrusnak. Sárkány Ambrus később országbírói tisztséget viselt: 1525-ben II. Lajos királyunk Válón egy birtokrészt adományozott neki a meglévő Sárkány birtokok mellé.

Az adományozott birtokon egy nemesi kúria is volt.

1527-ben Ákosházi Sárkány Ambrus tiltakozott, hogy Endrödi Somogyi Ferenc Vál másik felét elfoglalta, és a birtokrészbe be is iktatták. Sárkány Ambrus a török háborúban volt, a Somogyi család távollétét használta fel Vál elfoglalására. Az uralkodó az ügyet kivizsgáltatta. Bebizonyosodott, hogy a Somogyi család az uralkodóház ellen hűtlenséget tanúsított. Mária királyné 1527. december 6-án a család birtokait konfiskálta, és azokat Vál faluval együtt Révay Ferencnek adományozta. (Veréb, Velence és Tabajd falvak tartoztak a birtoktesthez).

A két király küzdelme idején Vál sorsa, - akárcsak az ország nyugati területén lévő más birtokoké is - a politikai küzdelem eszközeivé váltak. Vál birtokosai Zápolya pártiak voltak, I. Ferdinánd király hívei őket hűtlenség vádjával illették, és birtokaikat elkobozták. Az elkobozást 1541. június 15-én hajtották végre. Még ebben az évben Vált, Tabajdot, Velencét, Verebet I. Ferdinánd király a nemrég Zápolyától hozzá átpártolt és neki hűséget fogadott Székesfehérvár városnak adta. A város azonban földesúri jogait alig tudta érvényesíteni, mert a török megjelent a térségben. 1543-ban Székesfehérvárt elfoglalta, valószínűleg ekkor kerültek török megszállás alá a Váli-völgy falvai is.

A török hódoltság idején

A török Válon párkányt létesített. A középkori gótikus templomot erősítette meg a török, ahová helyőrséget helyezett el. A váli párkányt a magyar végváriak néhányszor megtámadták, ilyenkor a körülötte elterülő falu a katonák rohamának áldozata lett. Mégis azt tapasztaljuk - a fejlődést gátló események ellenére -, hogy Vál lakossága szokatlanul nagy létszámú volt. Ennek magyarázata: a török a palánk védelme mögé tömörítette a környékbeli lakosságot. Ugyanakkor ez a tömörítés védelmet nyújtott a föld népének, hisz a hódoltság szélén lévő települést gyakran felverték a magyar végváriak, de pusztították a török, a törökkel szövetséges csapatok is. Mindenesetre Válon a török elhelyezett egy nem jelentős létszámú helyőrséget, amelynek feladata a Buda, Fehérvár, Tata felé húzódó utak, illetve ezeken vonuló katonai alakulatok megfigyelése, illetve kisebb portya csapatok támadásának visszaverése volt.

Az 1559. évi összeírásból tudjuk, hogy a Válon összeírt családfők egy része nem Válon, hanem a szomszéd vagy a környező falvakban lakott. Összeírásra azért került sor, mert Vál palánkkal rendelkezett, és mint katonai és egyben földesúri helyre rendelték szolgálatra embereket, de Válról több család el is költözött.

A török forrás 1562-ben városként említi Vált. Ez a nagyszámú adózó lakossága alapján feltételezhető. Bizonyára a békésebb évjáratokban élénk gazdasági tevékenység folyhatott itt. Mindenesetre a városi - (mezővárosi) státusz a 15 éves háború kitöréséig tarthatott, amikor a lakosságot kitelepítették a térségből.

1576. május 17-én a komáromi és a tatai egyesült magyar végvári hajdúk Vál alá kalandoztak. A mezőről a marhacsordát a végvári katonák elhajtották. A portyázók után vetette magát a váli Besli aga több törökkel, hogy a csordát visszaszerezzék. A magyar végváriak azonban törbe csalták az agát, a törökök egy részét levágták, az agát is megsebesítették. A hajdúk a csordát magukkal hajtották. Az eset a budai basa tudomására jutott, aki a magyar hadvezetőséget értesítette a váli csorda elhajtására. Kérte, hogy a vezetők a végvári kapitányoknak tiltsa meg a portyázást, s adja vissza a marhacsordát és az elfogott török katonákat. A magyar földesurak a török megszállás ellenére igényt tartottak régi birtokaikra, új igénylők is jelentkeztek az elhagyott birtokok átvételére. Így lehetünk tanúi annak, hogy Válon a török mellett a XVI. század utolsó harmadától magyar földesurakat is találunk, 1579-ben Jakosits Ferenc, a győri vár vicekapitánya kapta meg Vál, Agárd, Pákozd, Gyúró, Sukoró, Etyek, Sós-kút falvak felét.

1580-ban Czobor Imre tiltakozott amiatt, hogy Révay Mihály is megkapta a fenti birtokokat, mivel Vál

felét egykor Sárkány Ambrus bírta, ő pedig annak törvényes leszármazottja. Révay Mihály ezzel szemben bizonyította, hogy ő Révay Ferenc fia, akinek apja 1527-ben jutott Vál felerészének birtokába. Jakosits Ferenc azonban megmaradt a birtokokban, és csak annak halála után kerültek át a falvak a jezsuitákhoz, amit a királyi ügyész is szavatolt. 1587-ben az uralkodó Vált Jakosits Imrének és Andrásnak adta zálogba.

A dafter adatok szerint a mezővárosban 60 ház állt. A város bírása Takács Péter. 1580-1581-ben a következő adónemek voltak Válón: kapu-, búza-, must-, hagyma-, méh-, bárány-, kender-, fa-, hordó-, széna-, borsó-, lencse- és boltadó. Fizettek alkalmanként mátkaadót, szökevényadót és vásárvámot.

A kettős birtoklás megszilárdulása után a török birtokosok mellett a magyar földesurak is gazdálkodni kezdtek Válón. A XVI-XVII. század fordulóján Révay Péternek és Jakosits Andrásnak voltak birtokai. Amikor kitört a másfél évtizedig tartó háború, még az első évben a hadjárások útjába eső faluból a földesurak a lakosságot biztonságosabb vidékekre telepítették.

A hosszú háború után csak lassan sikerült Válón az életet újrászervezni. 1628-1629-ben a török párkányban 77 főnyi őrség volt. A jezsuiták 1637-ben kapták meg Pákozdot, Sukorót, Gyúró, Etyek, Sós-kút falvakat. Vál ekkor még nem szerepelt a jezsuita birtokok között, megszerzésére a török kiűzése után került sor.

Válról részletes leírást készített Evlia Cselebi, török utazó. Többek között arról írt, hogy Vál palánkján zord helyen van. A palánk egy völgyben fekszik, magas tornya téglából épült. Őrsége 150 fő. A leírás szerint a palánkot Zrínyi Miklós hadai felgyújtották, ekkor 300 mohamedán pusztult el. A várat Iszmáli pasa újraépíttette. Evlia Cselebi ott tartózkodása idején szép szőlőskertet, ázott gyümölcsösöket látott. Válról Evlia Cselebi Hamzsabégre (Érd) 6 óra alatt ért el. A leírásból egyesek arra következtettek, hogy a török történetíró a gyúrói Újhegy alatt vezető úton utazhatott Érd, majd Buda felé. Erre az útra Horváth Kálmán ismert rá, Evlia Cselebi leírása alapján. Eszterházy és Batthyány vezetésével magyar hajdúk és huszárok 1661 augusztusában ismét megrohanták a váli palánkot, és azt elfoglalták. A váli palánkban ekkor Sábán aga a parancsnok: 500 főnyi török őrsége volt.

Evlia Cselebi által szépnek tartott Vál hamarosan háború forgatagába került. Mintegy 20-25 éven át az itteni töröknek, de a polgári lakosságnak sem lett nyugalma. Vál elpusztult a hosszú harcok alatt.

1667 októberében tapolcai kóbor lovasok a sümegi Tokoli János vezetésével megtámadták Vált. 1683 augusztusában a felszabadító csapatok Vác, Zsámbék mellett Vált ismét felégették. A török ezután már nem tért vissza a váli palánkba, a település is néptelenné vált.

A komáromi jezsuiták birtokában

Vál lakóinak többsége a XVII. században rácokból (azaz délszlávokból) állt. A rácok a török szövetségesei voltak, egy részük a török kiűzése során elhagyta Vált, a többiek 1690-ig távoztak el a mezővárosból.

Időközben Vált a jezsuiták komáromi rendháza kapta meg, a rácok helyébe a házfőnök magyar jobbágyok betelepítését határozta el. Scherhaki Miksa 1693. február 3-án gyúrói jobbágyokkal kötött szerződést, akik hajlandók voltak eddigi lakhelyüket elhagyni és Válba átköltözni. A házfőnök kijelentette, hogy az elköltözött rácokat nem fogadja vissza. Gyúróról két jobbágycsaládot ismerünk (Pap Jánost és Kis Gergelyt), akik Válba költöztek. A gyúróiak 3 éves szabadságot kaptak, ez alatt nem kellett földesúri szolgáltatást teljesíteniük. Az új telepesek az első adórészletet 1696. Szent György napján fizették. Teher a következő volt: 6 vagy a 4 ökörral rendelkező gazda 3; a két ökörral rendelkező 2; "a gyalog ember" 1 forintot fizetett.

A reformátusokat 1693-ban maga a jezsuita rendház főnöke utasította, hogy a templomot a régi helyen építsék fel. Ezt a váli lakosok minden külső segítség nélkül fel is építették. Ezután 21 éven át békén hagyták őket vallásuk gyakorlatában. 1697-ben a váli prédikátor Ketskeméti Vitéz István volt.

1694. február 4-én Székesfehérvár város tiltakozott a magyar kancelláriában (Bécsben), hogy egykori birtokait mások kapták meg. Ezek a birtokok: Vál, Velence, Veréb és Tabajd, illetve a török hódoltság idején Palotához (Vár-) csatolt Csór, Gyón, Kúti és Isztimér falvak. A meghatalmazott szerint e birtokok az idők mostohasága folytán kerültek idegen kezekbe. Székesfehérvár élni kívánt régi privilégiumaival, és a falvakat visszakérte. A magyar kancellária a székesfehérvári tiltakozásról bizonyosságlevelet állított ki.

A Rákóczi-féle felkelés hullámai Vált 1705-ben érték el. Számos támadás, és a pestisjárvány következtében a falu gazdasága az összeomlás szélére került. A vagyoni gyarapodás a szabadságharcot követően csak lassan indult emelkedésnek.

A váli birtokért a jezsuiták 1714. augusztus 13-án fegyverválság címén 745 forintot kifizettek. Ezzel Vált véglegesen birtokba vették, és hamarosan gazdasági szervező munkába kezdtek. Nem létesítettek kolostort, csak egy uradalmi (gazdasági) épületük állt itt. A jezsuitáknak Pázmádon viszont volt kolostoruk, innen irányították a váli gazdaságot.

A váli református templomot a jezsuita rendház főnöke utasítására az uradalmi tisztartó a Csurgón (Fehérvár-) állomásozó ifj. Heister ezredéből kölcsönvett 30 katonával és egy strázsamesterrel foglalta el, a lelkészt a parókiáról elűzték. A református vallásgyakorlat ezzel helyben megszűnt.

A vallásgyakorlat 1714. évi erőszakos megszüntetése után Vál reformátusai a kajászószentpéteri egyházhoz tartoztak. A katolikus hitújítás során azonban megkísérelték, hogy a reformátusok a katolikus vallás törvényei szerint éljenek, akik ezért azt panaszolják, hogy „temetéseken a reformátusok térdet hajtani kénytelenek”. 1714-ben a református parókia helyén alakult a katolikus plébánia.

1733-ban Pöstyéni Mihály váli plébános a kerület esperese is. A Vál anyaegyházhoz tartoztak Tabajd, Gyúró, Tordas, Szentpéter és Veréb katolikusai. Vál temploma kőből készült, Mária mennybemenetele tiszteletére szentelve.

1741-től 1747-ig pusztító járvány dúlt Válon, s ezen évek alatt egész családok haltak ki.

1747-ben adatok a katolikus intézményekről: a templom zsindegyel volt befedve. A temető a templom körül terült el. A templomtorony magas és széles volt, amelyben a törökök löport helyeztek el. A torony felrobbant, kijavítása máig nem történt meg. A torony az égés során kettéhasadt. 3 harangja volt: az elsőt 1732-ben vásárolták, a másikat 10 évvel később vették. A legkisebbiket (60 fontos) Cserkó István, a komáromi rendház főnöke ajándékozta a templomnak. Kanonika vizitáció szerint a torony alá 1746-ban Beniczky Sándor kriptát épített.

A váli templom tornyát 1753. május 28-án kezdték el javítani. A munkával augusztus 11-én végeztek. E napon helyezték fel a tornyra a kettős keresztet, amelynek gömbjére ónpikszist tettek ereklyékkel, szent képekkel, irattal együtt. Vál anyaegyházhoz tartozott, mint filia: Gyúró, Veréb, Tabajd, Tordas, Kajászószentpéter és Doboz katolikus lakossága.

1747. június 14-én kelt kanonika vizitáció szerint a váli templom egykor nagyszerű látványt nyújtott. A templomot a török átalakította, abból erődöt készített. Az erődöt azonban Buda visszavétele után felgyújtották. A falut a török után kálvinista lakosok alapították, akik a régi templom jobboldalán lévő kápolnát, amely épségben maradt, kijavították és abból a maguk számára oratóriumot létesítettek.

Innen a kálvinistákat kiűzték, majd 1722-re a katolikusok papjuk vezetésével kijavították a török által megrongált templomot, de a kápolnát elbontották. Anyagát a templom építésénél felhasználták. A templom szentélye boltozatosán épült, a többi része famennyezettel, amelyet gerendák támasztottak fel. A kórus festett és fából készült, négy faoszlopon állt. A kóruson 5 változatú az orgona, a szószék felett a falon Assisi Szent Ferenc vászonképe függött.

1771-ben a királyi jogügyi igazgató kétségbe vonta a jezsuiták komáromi rendházának tulajdonjogát a Fejér vármegyei birtokokra. Megállapítása szerint azok a fegyverválság jogán az újra szerzeményezési bizottság döntési jogkörébe tartoztak volna. Mivel fegyverválsági adó kifizetésével szereztek meg, a rendház 1773-as feloszlataáig a település komáromi jezsuita rendház birtokában volt.

Ürményi József státusminiszter 1774-ben kinyilatkoztatta, hogy Vált, Agárdot megvásárolja: 1775. május 30-án a magyar kamara tudomására hozta Ürményinek, hogy a birtokokat megkapta. Ez év június 22-én Ürményi a birtokokért 71.000 forintot lefizetett. A birtokokat az Ürményi család még ebben a hónapban átvette, az adománylevelet a család 1775. december 15-én kapta meg.

A település központja a folyó jobbpartján lévő utca volt. Itt álltak a templomok, az iskolák, a Piac tér. A folyó bal partján kialakult a kastély, majd ennek folytatásában a német telepesek építettek házakat. Az egyik a Kisnémet, a másik a Nagynémet utca. A mezőváros centruma ezután a kastély köré tolódott át, majd a XX. században a közigazgatás, az oktatás, a közművelődés helyiségeit is itt létesítették. A kastély körül uradalmi épületeket emeltek. Itt létesítették a tehenészetet, a belső gazdasági épületeket, itt épültek az uradalmi tisztek házai, a cselédházak, a zsellérházak, a műhelyek, majd igen nagy kiterjedtséggel létesült itt Pálmajor. Az Ürményi-uradalom az építkezések előrelendítése érdekében tégláégetőt hozott létre. Ürményi József által kifejlesztett település a XVIII. század utolsó harmadában a környék falvai között előkelőbb helyet foglalt el. Kereskedelmi alcentrum jellege elvitathatatlan volt.

Ürményi 1781. április 30-i keltezéssel kapott átiratot a helytartótanáctól, amelyből kiderül, hogy a váli földesúr a falunak mezővárosi státust kért. Ez időtől számítjuk Vál mezővárosi jogállását, amely a polgári közigazgatás bevezetéséig, 1870-ig fennállott. A település előljárósága még mintegy 15 éven át ragaszkodott a mezővárosi címhez, de ez a település életében kizárólag a helyi tradíciókhoz való ragaszkodást jelentette, és nem kiemelt státuszt, privilégiumot.

A földesúr nagyon sokat tett Váért. Családi székhelyévé tette, lerakta egy új város alapjait; a barokk-klasszicista kastélyt, az új templomot, a családi mauzóleumot. Az Ürményiek fontos tisztséget töltöttek be a megyében is, az ország előkelőségei körében nagy ismertségnek örvendett a község. Ebben az időben lett járási székhely Vál, s céhek alakultak már 1767-től kezdődően. A vásárjog megszerzése a környék kereskedelmi központjává tette a községet. Az Ürményi család az 1800-as években lassan elszegényedett és részleteiben eladogatták a váli-agárdi birtokot.

A váli úrbéres réteket gyakran elöntötte a víz. A völgy közepén lévő vízfolyás szabályozatlan volt, így a szénatermés az időjárástól függött. A jobbágyság, de az uradalom is célravezetőnek tartotta a

vízfolyás rendezését. Az első mérnöki kimérést 1802-ben végezték el, azonban a tényleges vízrendezés csak az 1810-es csatornaépítéssel valósult meg.

A váli templom hosszú éveken át épült. 1825-ben, Ürményi József halálakor, még csak a falak álltak. Az örökösök tovább folytatták az építkezést, a templom berendezését. 1854-ben a templomot Farkas Imre, székesfehérvári püspök szentelte fel. Ürményi József a régi templom tornyát „mint a magyar múlt jeles emlékét”, meghagyta.

1828-tól a váli erdőben töltötte gyermekkorát Vajda János költő, ahol apja uradalmi erdész volt. Azt az erdőszéli kis házat, melyben nevelkedett, a tájat, vallotta szülőföldjének, noha nem itt, hanem Pesten született. Ide vágyott vissza mindig.

1842-ben egy vármegyei deputáció megállapította, hogy a Váli-víz kiáradásának legfőbb oka a vízfolyás medrének elhanyagoltsága. A fő- és a kiszárító csatornákat fűzfák és nád nőtte be, a marhaható helyeken teljesen letiport partok vannak. Így a víz természetes útja nem a csatorna, hanem a széles völgy lett.

Nemzeti küzdelmek

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc első nagy csatája a közelben fekvő Pákozdtól mellett zajlott le, amely harcokban több falubeli is részt vett. 1849 után a szolgabíróság a közeli Bicskére települ át, és csak 1865-ben kerül újból vissza. 1863-ban az Ürményi család eladta Gyűrűsalját, Antalmajort. A két pusztát eladásából a család igyekezett eladósodott helyzetéből kikerülni.

1872 szeptemberében a polgári közigazgatás megszervezése során Vál járási székhely. Vált a

tisztségviselők nem tartották alkalmasnak a regionális közigazgatási munka elvégzésére. Ezt az épületek és a vasúti közlekedés hiányával indokolták. A szolgabíró, Lits Gyula 1875. november 3-án lakhelyét Martonvásárra tette át. A sajtó be is harangozta, hogy a váli székhely megszűnt.

1878-ban Dreher Antal veszi meg a váli birtokot. Halála után fia, Jenő örökölte.

1882-ben Szüts Jenő lett a váli szolgabíró. Megválasztása után Székesfehérvárra, a Magyar Király Szállodában 80 fős fogadást adott. 1905-ben ismét felvetették a járási hivatalok áthelyezését Bicskére. Válon eddig szinte semmi sem történt a hivatali infrastruktúra megvalósítására. Egyesek vasút létesítésében reménykedtek a Bicske-Ercsi vonalon. Ez nem valósulhatott meg. Kizárólag a Déli Vasút vonalán, 1907-ben Baracskán megállót létesítettek, amelyhez Vál község 1700 koronával járult.

1912-ben a telekkönyvi hivatalt, a járásbírószéket és a királyi körjegyzőség központját Bicskére helyezték át. Központi szerepét ekkortól veszíti el a település, bár fejlődése nem reked meg.

A mozgósítási parancs Válba, a főszolgabíróhoz 1914. július 25-én éjfél után, fél egykor érkezett. A falut a hatóság nyomban fellármázta. Még e nap délutánján elvonultak a hadkötelesek. A mozgósítás során 287 váli lakos vonult be. Tényleges katonai szolgálatot 27 fő teljesített.

A háborús években Válón két katonakórház működött, az egyiket (24 ágyas) Dreher Jenő tartotta fenn, a másikat a község 20 ágyal.

A hősi halottak száma 167. Az 1920-as évek végén még 27 hadiözvegy és 90 hadiárva volt. 1928. november 4-én történik az I. világháborús hősi szobor avatása József főherceg emlékeszédjével a 167 hősi halott emlékének. A szobor Erdey Dezső szobrászművész alkotása.

Az 1919-1945 közötti negyedszázados időszakot Válón a stagnálás, majd az 1930-as években megfigyelhető hanyatlás jellemezte. Ez a gazdasági regresszió a társadalmi viszonyok megmerevülésével magyarázható. Kihatott a gazdasági hanyatlás a népesség számának alakulására is. 1920-ban 3225, 1930-ban 3024, 1941-ben 2778, 1949-ben 2828, 1960-ban 2696, 1965-ben 2596, 1970-ben 2617 fő volt a lakosság száma.

1926. január 11-én megjelenik az első rádió Válban. 1927. december 22-től a község utcái és hivatalos helyiségei villanyvilágítással lettek felszerelve.

1930. december 24. Vál község képviselő-testülete díszpolgárrá választja Dreher Jenő földbirtokost. A harmincas években többször megfordult községünkben Móricz Zsigmond, aki szívesen sétálgatott a Vajda által megénekelte váli erdőben.

A második világháború előtt Válón három elemi iskola működött, a római katolikus, a református és a Marianna-pusztai uradalmi iskola. Utóbbiba Farkasapusztáról is jártak gyerekek.

A II. világháború idején Vál 110 napig volt a frontzónában. A község átélte a front minden szenvedését. 1944. március 19-én a németek megszállták Vált. 1944. október-novemberében erdélyi menekülteket telepítettek le a községben. 1944. december 21-én a Válon pihenő és az utánpótláshoz tartozó német alakulatok visszavonultak, és 22-én érkeztek meg a szovjet csapatok a községbe. Másnap a németek erős bombatámadást intéztek a község belterületének irányába. Az István téren megsemmisült a község háza, a tűzoltószertár, megsérült a római katolikus templom és iskola, romba dőlt a Hangya szövetkezeti bolt, az itt álló lakások háromnegyed része, a tejcsarnok és 27 lakóház. 1945. január 24-én a szovjet csapatok kivonultak Válról.

A háború után a szolgabíróság megszűnik, helyét a Járási Jegyzőség foglalta el. 1959-ben megalakult a településen a termelőszövetkezet. 1961-ben a kastélyban megnyílt a Vajda János emlékmúzeum. 1963-ban Mezőgazdasági szakiskola nyílt az Ürményi-kastélyban, amelyet 1969-ben restauráltak.

A szocialista időszakban Vál évtizedekig a bicskei térséghez tartozott, azonban a közigazgatás közelmúltban történt átszervezésével jelenleg a martonvásári járás része. A rendszerváltás után indult meg a település közművesítése. A '90-es évek elején a gáz és a vezetékes ivóvíz kiépítése, valamint a vezetékes telefon, később a csatornázás, majd az ezredfordulón a felszíni csapadékvíz-elvezetés készült el. Ezekkel párhuzamosan a kábeltévé és internetszolgáltatás is elterjedt a faluban.

Források:

- Fitz Jenő, Fülöp Gyula, - *Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve. 30. 2000* – Szent István Király Múzeum közleményei: C sorozat (2001); Farkas Gábor - *A Fejér megyei Vál múltjából. p. 101–138. kivonata*
- Hatházi Gábor, Kovács Gyöngyi - *A váli gótikus templomtorony 1996*
- *Vál rövid történelme* <https://val.hu/a-telepules/tortenelem/>

1.1.2 A történeti tájszerkezet alakulása

A történeti településmag feltehetően már a középkorban is a jelenlegi Kossuth Lajos utca, Szent István tér és Arany János utca mentén helyezkedett el. A földrajzi fekvése, a meglévő utak nyomvonalvezetése, a vízfolyások helyzete és a Váli víz közelsége ideális pozíciót teremtett a földműveléssel és állattartással foglalkozó jobbágyok, zsellérek számára.

A településszövet alapvetően rendezett, de a táj geológiai adottságaihoz igazodó kialakult állapotot mutat. A vízfolyások és a Vál-völgy geomorfológiája jelentős mértékben meghatározta a földosztás módját, a közlekedési utak nyomvonalvezetését. Az időszakosan megemelkedő vízszint miatt a történeti település épületeit a pataktól mintegy 250m-re kezdték el kiépíteni. A településmag a Váli vízzel párhuzamosan vezető út mentén sűrűsödött, a mellékutcák innen nyíltak.

A telkek mélyek, az utca a domborzatot, vízfolyásokat, közlekedési útvonalakat lekövetve optimális nyomvonalakon vezet. Az első katonai felmérési térkép a XVIII. Század második felének állapotát mutatja. A fő közlekedési útvonalak többnyire a napjainkban is használatos útvonalakon vezetnek. Látható, hogy a vízrendezés a felmérés idejében még nem történt meg, így a Váli-víz még a természetes útvonalán folyik.

A településközpont a mai Szent István téren volt. A későbbi építési telkek kijelölése és a szolgáltatásokra való igény során új telekosztások a patak északi részén történtek.

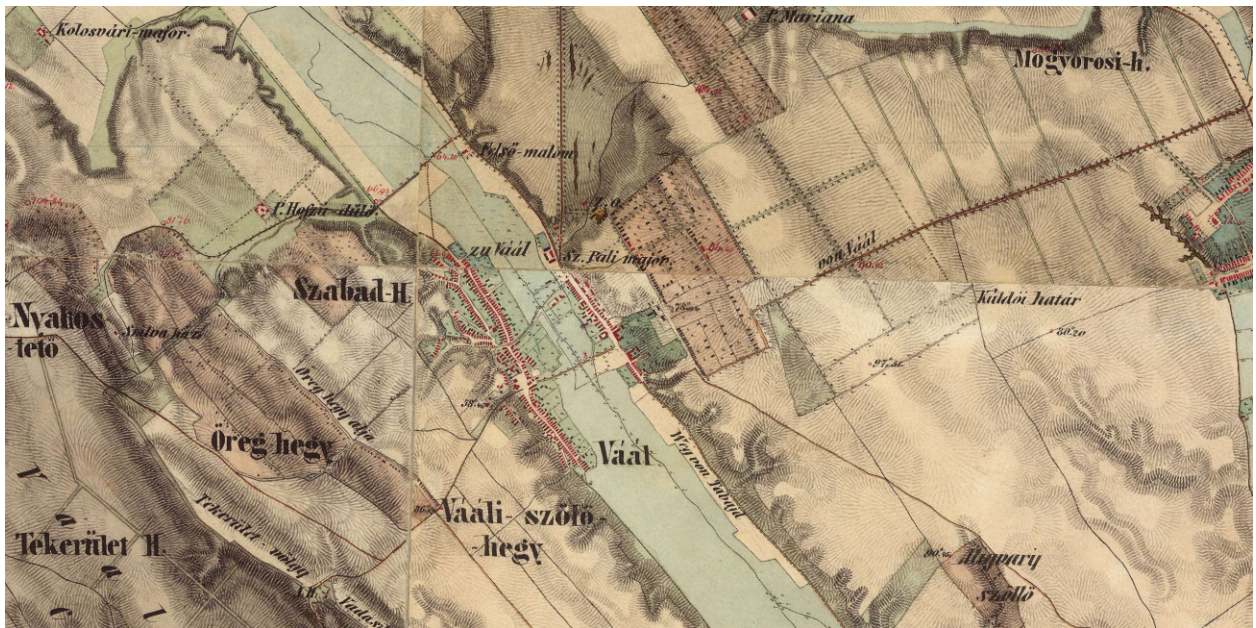
Az első katonai felmérésen jól látható, hogy a település lakóépületei a Váli-víz déli oldalán találhatók. Az uradalmi központ pedig az Ürményi kastély és kiszolgáló épületei voltak. Ürményi József 1775-ben vásárolta meg, előtte a jezsuita rend kúriája volt. Meglévő utcák ebben az időszakban az Arany János utca, a Burgondia utca, a Kossuth Lajos utca és az István Tér, a Váli-víz északi oldalán pedig a Vajda János utca kastély előtti része.

A második katonai felmérési térképen látható, hogy a településszerkezet az első felméréshez képest

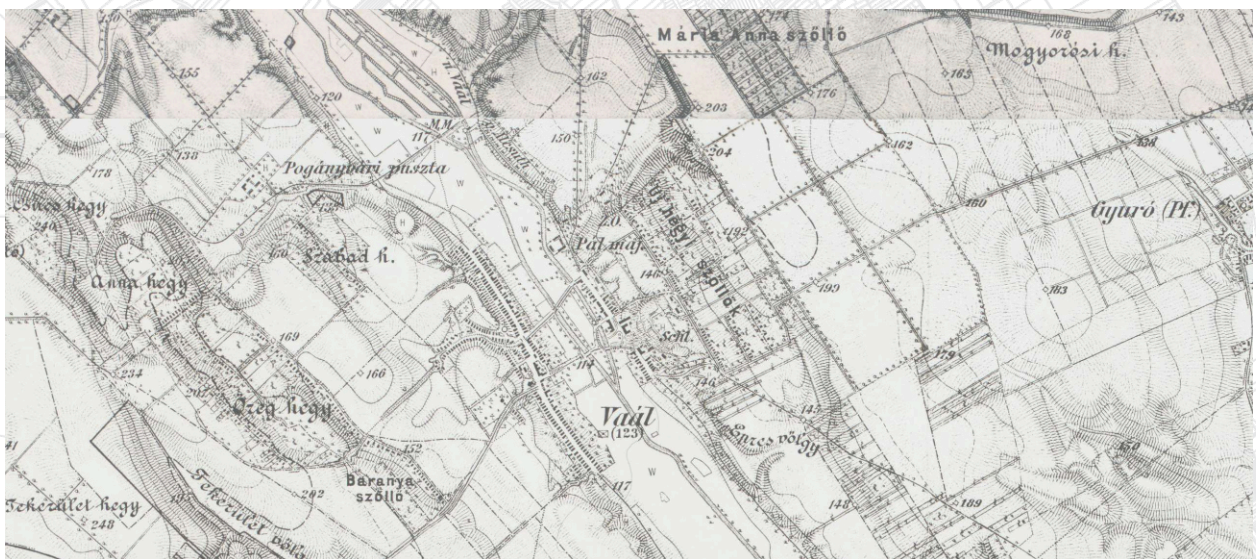
Vál az első katonai felmérésen (1773-1781) Forrás: maps.arcanum.hu

növekedett. Az Ürményi József idejében a település mezővárosi jogállásának igyekezett megfelelni, így a szolgáltatások, az épületállomány és lakosság szám ennek függvényében alakult. Megnyílik az Ady Endre utca a Burgondia és a Kossuth utca között, majd annak déli oldala beépítésre kerül. A fő közlekedési útvonalak nem változtak. A település épületei pontosabb térképi feltüntetést kaptak.

Vál a második katonai felmérésen (1819-1869) Forrás: maps.arcanum.hu

A harmadik katonai felmérésen az épületek, utak ábrázolásának pontossága javult. A kastélykert részletesen feltüntetésre került. A település fejlődése a század második felében megrekedt. A Bicske-Ercsi vasútvonal nem valósult meg, így a település fejlődése megállt.

Vál a harmadik katonai felmérésen (1869-1887) Forrás: maps.arcanum.hu

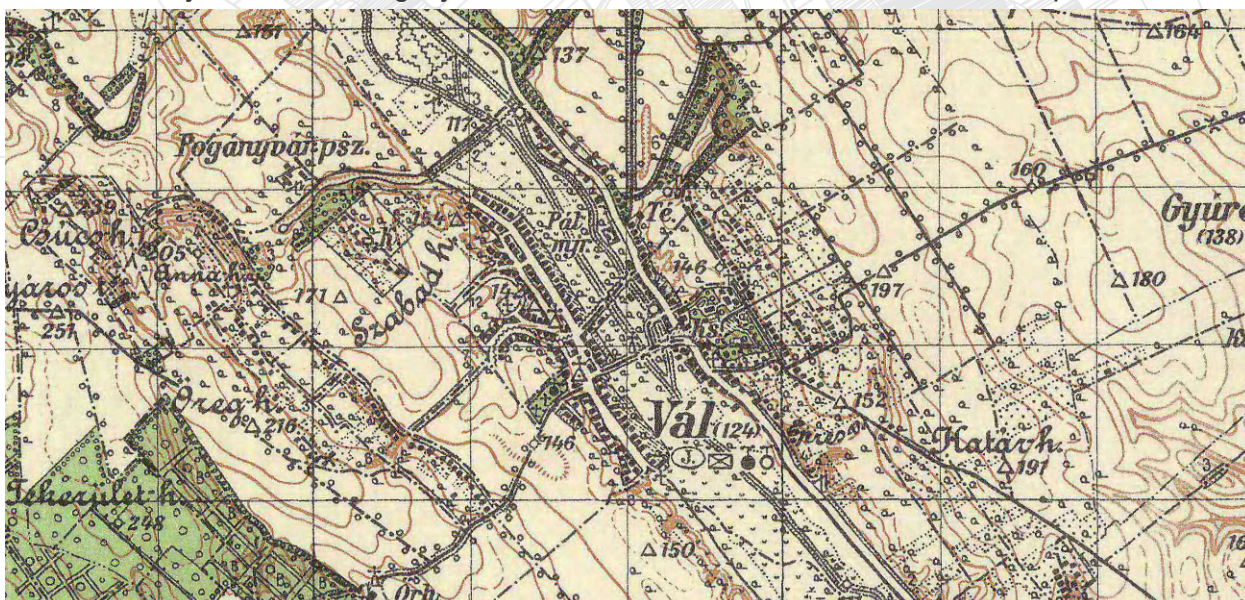
A kataszteri térkép alapja a ma kialakultnak számító települési alaptérképnek. A kataszteri térképen megjelennek a földrészletek, és azok tulajdonjogi adatai. Válon a településszerkezet a 100 év alatt kis mértékben növekedett. A bővítés az északi településrészen a Vajda János utca mentén, következett be. A Petőfi Sándor utca kiszabályozása már szerepel a terveken, de az utca beépítése csak az XX. Század elején veszi kezdetét. A részletes térképen látható, hogy az uradalmi kastély előtt park állt, a közlekedési út a Bem utca felé volt biztosítva. A Váli-víz csatornáját szabályozták, a napjainkban is használatos nyomvonalon vezet.

Vál kataszteri térképe - 1884 Forrás: maps.arcanum.hu

Az 1941-es katonai felmérésen látható, hogy a kastélykert az aszfalt út kiépítésekor lecsökkent, a jelenlegi polgármesteri hivatal telektömbje kialakításra került. A Pálmajorral szembeni parcellázás beépítésre került, valamint a Kossuth Lajos utca végén kialakított lakóházhelyek is beépítésre kerültek.

Történelmi kitekintő: A Dreher-uradalom 1919 szeptemberében 225 házhelyet ajánlott fel a községnek. A területből 1921-ben 100-at kiosztottak. 1930-ig a házhelyeken 72 új ház épült fel, amelyeket palával, zsindegyel fedtek. A házak a Vajda János utca folytatásában Tabajd felé, a Felszeg utca északi folytatásában, a Pogányvár felé, valamint a Kisémet utca déli részén épültek fel.

Vál katonai felmérési térképe - 1941 Forrás: maps.arcanum.hu

Az 1979-es légifotón már a napjaink településszerkezetét láthatjuk. Az uradalmi kastélykert területe drasztikusan lecsökkent. A Katona Lajos utca a magtár mögött és a sportpálya az uradalom területéből lett kialakítva. A település legfiatalabb utcái a Csokonai utca és az Ürményi József utca a század végétől az 1930-as évekig kerültek kiszabályozásra.

Váli község légifotón - 1979

Forrás: www.fentrol.hu

1.1.3 A történeti tájszerkezet alakulása

A száraz löszhátaktól határolt, egykor mocsaras (Váli-víz), de termékeny, ártéri erdőkkel borított Váli-völgy településtörténeti jelentőségét indokolja az a tény is, hogy a Gerecse és Vértes hegység közti földtörténeti törésvonalhoz (Tatai kapu) kapcsolódva - mint a Vértesaljától ÉNY-DK-i irányban egészen a Dunáig lehúzódó, szokatlanul széles nyomvonalú természetes átjáró - egyike volt az ÉK-Dunántúl forgalmasabb útvonalainak.

Mindezt igazolja az is, hogy a hódoltság idején kiemelt szerephez jutott, amikor ellenőrzésére és védelmére a törökök palánk- várat építettek Válon. (Ezt a szerepet a középkor végéig a vele északról szomszédos Szentlászló-víz völgye töltötte be)

Váli Fejér Vármegyében a Lovasberényi-hát, Váli-víz síkja és az Etyeki-dombság kistájegység találkozásánál található. A Váli-völgy vidékén a dombvidékes morfológiai viszonyokhoz igazodó felszíni formák jellemzik a területet. A féloldalasan kiemelt letarolt pannóniai táblás felszín a szerkezeti mozgások rögzösen feldarabolták, majd a löszképződéssel egyidejűleg kiújuló hosszanti és harántvetődések, a suvadások és a felszín felületileg letaroló eróziós-deráziós folyamatok halom- és dombvidékké formálták.

A löszös felső borítású dombságot a Váli-völgy északnyugati-délkeleti irányú árkos süllyedéke két részre osztja. Alapvetően homokos löszhátak és patak folyóvízi üledékes medre az ami a települések kiterjedésének, fekvésének formáját adja. A belterületi egységek 111,25-160 mBf-i magasságon helyezkednek el.

Legmagasabb pontja az Anna-hegy, 250,00 mBf.

Uralkodó kőzetanyag a felső réteg alatt a mészkő és a dolomit. Vál közigazgatási területén az erdőterületek és a mezőgazdasági területek egyaránt dominálnak. Az erdők elsősorban védelmi és egyéb, kis részben rekreációs célt szolgálnak. Élővilága szempontjából kiemelkedő a belterületi kastélypark és a Váli vadaskert erdeje. A tájszerkezetben az erdők tekintetében jelentős változás történt a XX. Század folyamán. Az egykori Antal-puszta és Antal-major területén fásítás történt, az Anna-hegy és Csúcs-hegy szőlői esetén is jelentős mértékű erdősülés történt. A mezőgazdasági műveléshez szükséges terület a XIX. századi kataszteri térképhez képest recesszív képet mutat.

Vál községet érinti az országos tájképvédelem és az országos ökológiai hálózat területe.

1.2 A védett műemléki értékek települési értékleltára amely értékkataszterben tartalmazza:

Az Országos Területrendezési terv alapján Vál község területén nem található világörökségi és világörökségi várományos helyszínek és területek.

1.2.2 Az országos építészeti örökség elemei

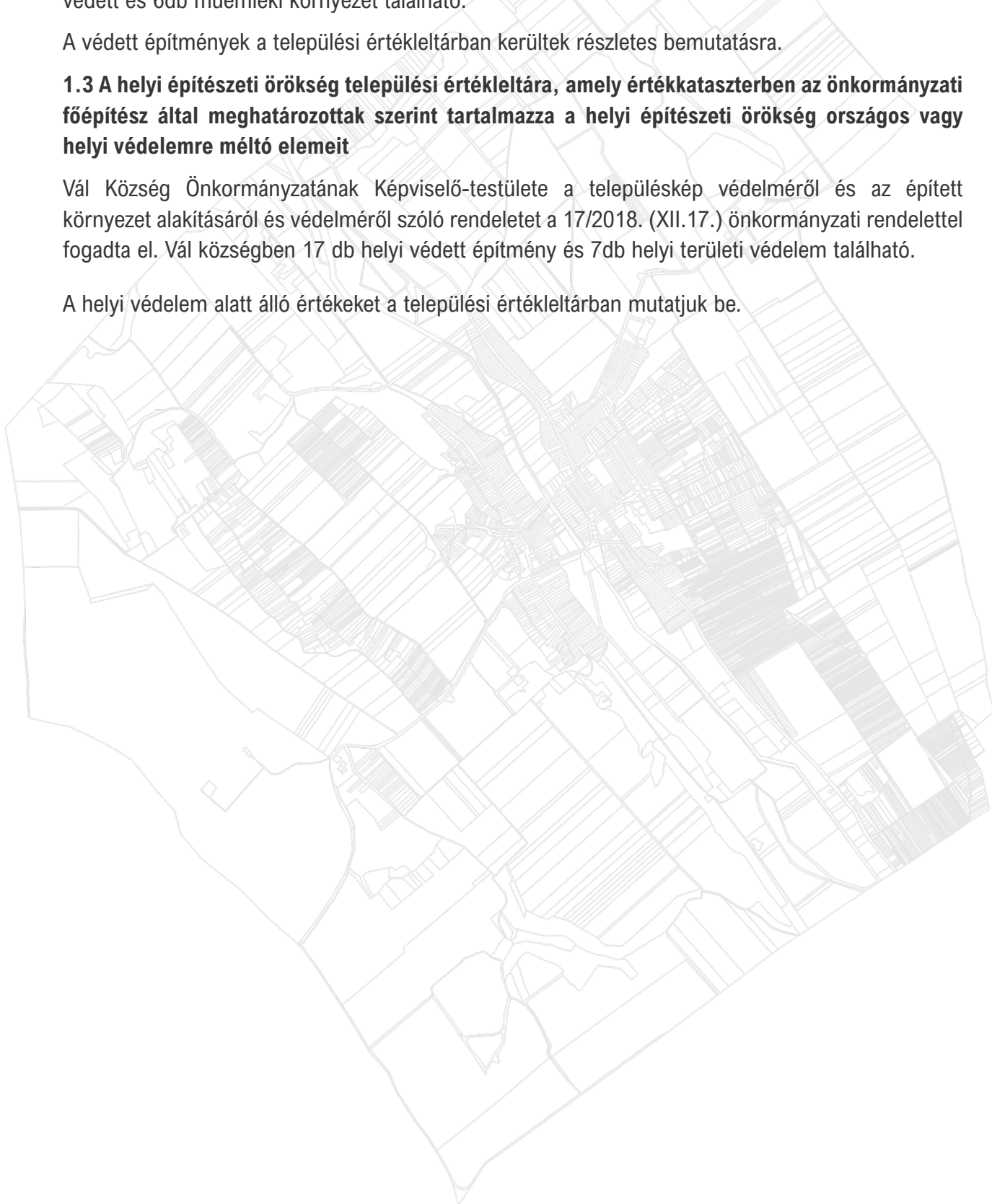
Az örökségvédelmi hatáskörben eljáró Fejér Megyei Kormányhivatal régészeti örökség és műemléki érték, világörökségi és világörökségi várományos terület védelme egyeztetési szakterületet érintően a fejlesztési tervvel és rendezési tervvel (együttesen településtervezési terv) kapcsolatosan az FE/OVED/00742-2/2022 iktatószámom adott véleménye alapján Vál község területén 9db műemléki védett és 6db műemléki környezet található.

A védett építmények a települési értékleltárban kerültek részletes bemutatásra.

1.3 A helyi építészeti örökség települési értékleltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit

Vál Község Önkormányzatának Képviselő-testülete a településkép védelméről és az épített környezet alakításáról és védelméről szóló rendeletet a 17/2018. (XII.17.) önkormányzati rendelettel fogadta el. Vál községben 17 db helyi védett építmény és 7db helyi területi védelem található.

A helyi védelem alatt álló értékeket a települési értékleltárban mutatjuk be.

VÁL

TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA

A települési értékleltár műemléki védett építészeti értékeinek jegyzéke:

Műemléki védett építészeti értékek					
Sorszám	Cím	Hrsz	Funkció	Törzsszám	Azonosító
M-1	Vajda János u 13.	1023	Ürményi-kastély	1618	3952
M-2	Vajda János u 13.	1023, 1009/3, 1019/2	Ürményi-Dreher-kastély kertje (park)	1618	14015
M-3	Magtár utca 4.	1019/3	Magtár	1618	30744
M-4	Katolikus temető	153	Ürményi-mauzóleum	1617	3947
M-5	Külterület	034/1	Vajda János szülőháza	1612	3953
M-6	István tér 1.	1	Római Katolikus templom	1614	3948
M-7	István tér 1.	1	Szentháromság szobor	10135	3949
M-8	Szent István tér 2-6.	144	Harangtorony	1615	3950
M-9	Váli-víz belterület	504	Nepomuki Szent János-szobor	10134	3951

Műemléki környezetek					
Sorszám	Cím	Hrsz	Funkció	Törzsszám	Azonosító
MK-1	Vajda János u 13.	1023	Ürményi-kastély ex-lege műemléki környezete	1618	18850
MK-2	Katolikus temető	153	Ürményi-mauzóleum ex-lege műemléki környezete	1617	22350
MK-3	Külterület	034/1	Vajda János szülőháza ex-lege műemléki környezete	1612	22354
MK-4	Szent István tér	1	Római Katolikus templom ex-lege műemléki környezete	1614	22351
MK-5	Szent István tér	1	Szentháromság szobor ex-lege műemléki környezete	10135	22352
MK-6	Szent István tér 6.	144	Harangtorony ex-lege műemléki környezete	1615	22353

ÜRMÉNYI-DREHER KASTÉLY

Sorszám:

M-1

Védettség:

Műemlék

Azonosító:

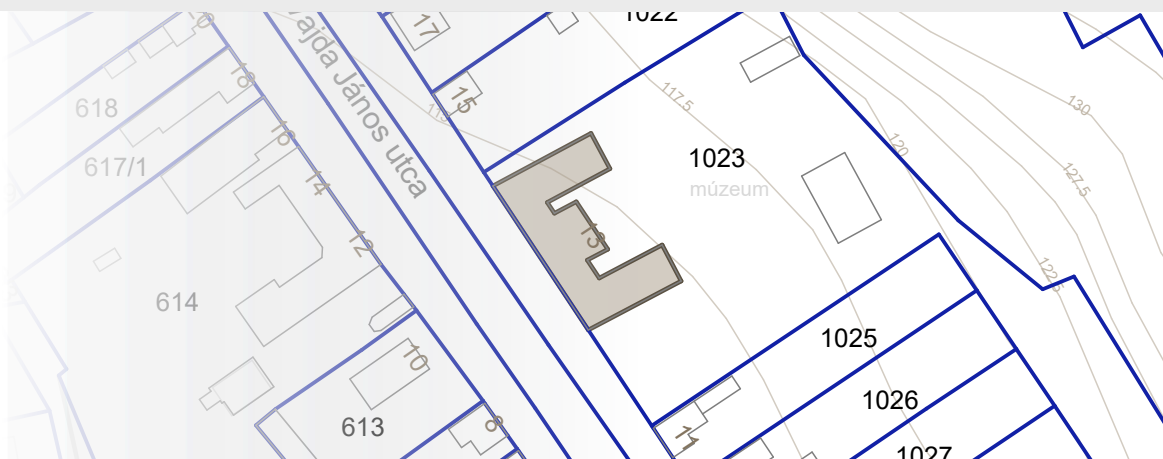
3952

Törzsszám:

1618

Helyrajzi szám:

1023

Cím: 2473 Vál, Vajda János utca 13.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A kastély:

Település központjában, utcavonalon álló, U alaprajzú, részben alapincézett, egyemeletes, kontyolt nyeregtetős, késő barokk, copf stílusú épület. Középrizalitja manzárd tetős, timpanonnal lezárt, kocsibehajtóval, felette konzolokra támaszkodó kovácsoltvas mellvédés erkély. Udvar felől a középrizalit erőteljesen előre áll, a mellékszárnyak architektúrája azonos a főszárnyal, övpárkány és a nyílások fölött konzolokon fekvő szemöldökkpárkány. A földszint udvar felőli folyosóra felfűzött helyiségsora két szoba kivételével boltozott. Emelet helyiségei síkfödemesek, a lépcsőház a középrizalit udvari részében, melléklépcsők a mellékszárnyak folyosóinak végében. A kastély mellékszárnyainak földszintje a jezsuita rend kúriájának épült 1700 előtt. Ürményi József 1775-ben vásárolta meg. Az emeletes főszárny és a mellékszárnyak emelete 1780 körül épült.

Építészete nem ismert, stíluskritika alapján Rieder Jakab, történeti leírás alapján lehet még Kasselik Fidél. A középrizalitot 1800 után építették. Főhomlokzata 3+3+3 tengelyes, egyhe kiülésű középrizalittal és tört vonalú tetőzettel. A középrizalitban füzérdíszes, kosárvéses kapu, fölött konzolokon, indadíszes, kovácsoltvas mellvédérsú erkély. Az emeleten fogazatos, timpanonos főpárkány. A szélső tengelyeket lizénák keretezik. Az udvari homlokzat 1+3+1 tengelyes, 5 tengelyes oldalszárnyak. 5 csehsüveg boltozott szakaszból álló kapualj, az egykor benne lévő római sírkövet a SzIKM lapidáriumába szállították. 3 karú lépcsőház. 1878-ban Dreher Antal vásárolta meg, de a család nem lakta. 1945 után iskola, könyvtár, múzeum és múzeumi raktár volt benne, ma üresen áll. Parkját, különösen É és Ny felől, erősen megcsonkították.

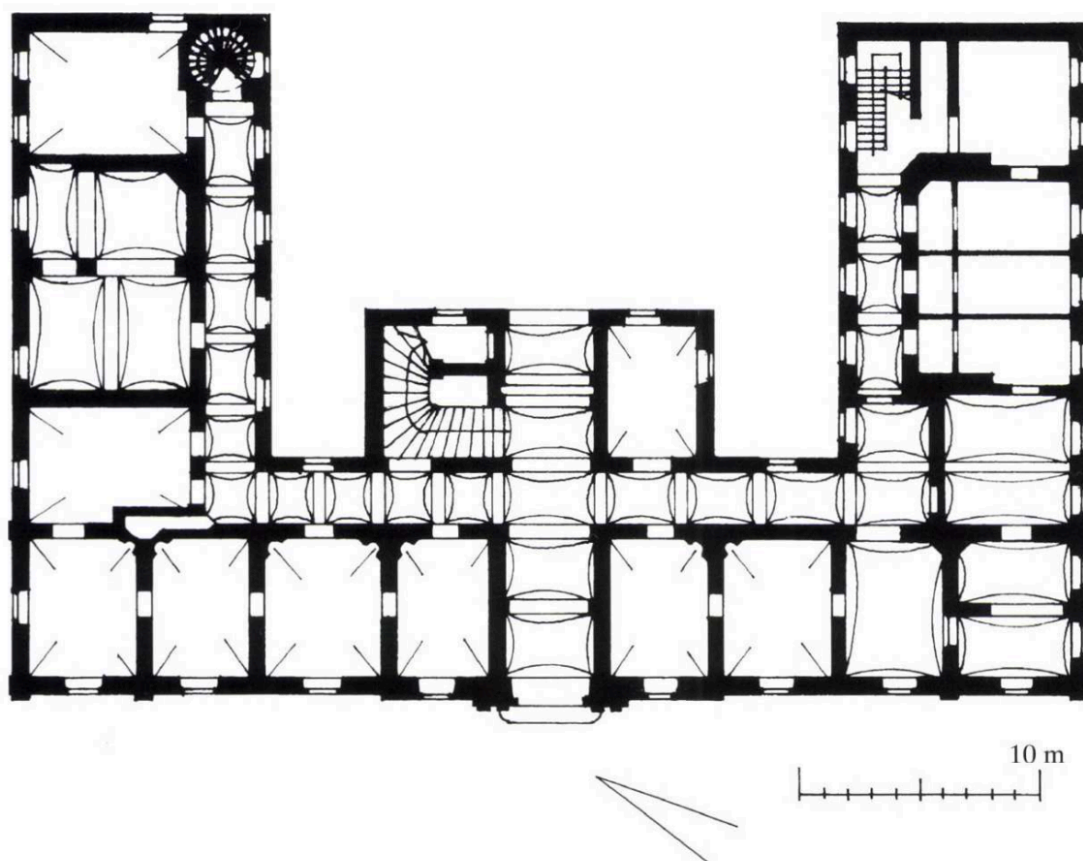
Javasolt beavatkozások:

A kastélyt mihamarabb funkcióval kell feltölteni. Az épület használaton kívül van, azonnali helyreállítás: homlokzati, héjazati és vízszigetelési beavatkozás javasolt. Nyílászárók restaurálása, sok helyen annak pótlása szükséges.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

A kastély főhomlokzata 2023. áprilisában

*A kastély vázlatos alaprajza
(Forrás: Fejér Megye művészeti emlékei - 54. Ábra)*

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - *Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34.* (Székesfehérvár 1998)
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - *Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)*
- műemlékrevízió: Rozmann Viktor
- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu>

ÜRMÉNYI-DREHER KASTÉLY KERTJE

Sorszám:

M-2

Védettség:

Általános
műemléki
védelem

Azonosító:

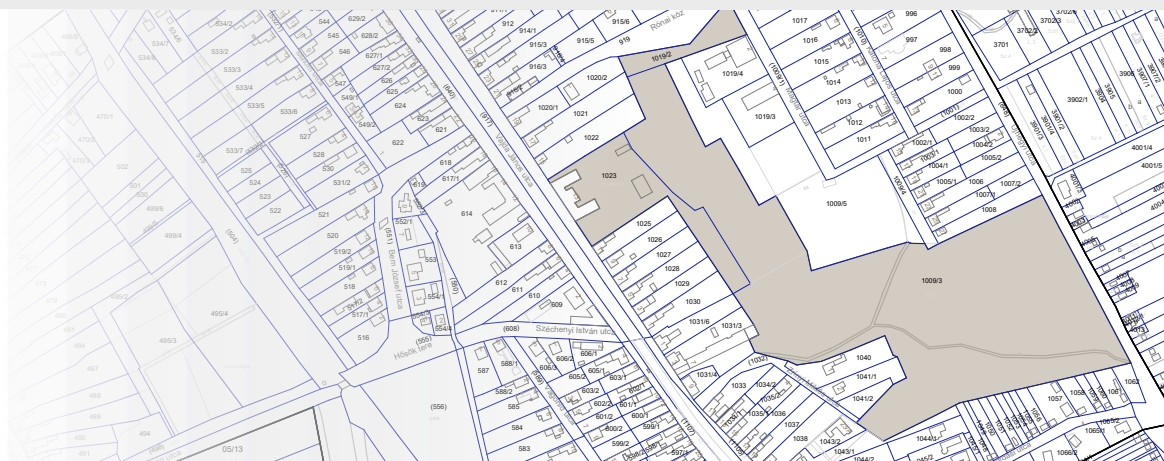
14015

Törzsszám:

1618

Helyrajzi szám:

1023,1009/3,
1019/2

Cím: 2473 Vál, Vajda János utca, Magtár utca, Páskom dűlő

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A kastélykert:

Az egykori uradalmi kastélykert régen nagy kiterjedésű volt. Ma már a mintegy 20 hektáros parkból csupán 6,6 hektáros önálló hrsz-ú erdőterület maradt, mely a kastély telkével szomszédos. A kert az épülettel együtt elhanyagolt állapotú, a kastély mögött épült a múlt században egy gazdasági épület. A kastélykertet eredeti kiterjedésében a megváltozott telekhatárok, tulajdoni viszonyok miatt visszaállítani nem lehet.

Javasolt beavatkozások:

A kastélyt mihamarabb funkcióval kell feltölteni. A kastély kertjét a kastélyba rendelt funkciónak megfelelő módon kell rehabilitálni.

A kastélykert a kataszteri térképen 1884
Forrás: maps.arcanum.com

Műemléki védelem alá helyezve 2016-ban.

A kastélykert 2023. áprilisában

ÜRMÉNYI-DREHER KASTÉLY MŰEMLEKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-1

Védettség:

Műemléki
környezet

Azonosító:

18850

Törzsszám:

1618

Cím: 2473 Vál, Vajda János utca

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

611, 612, 613, 614, 640, 917, 918, 1022, 1023, 1025

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

A műemléki védelem alá helyezett Ürményi-kastély ex-lege műemléki környezete
Védés éve: 1950, 1958

MAGTÁR

Sorszám:

M-3

Védettség:

Általános
műemléki
védelem

Azonosító:

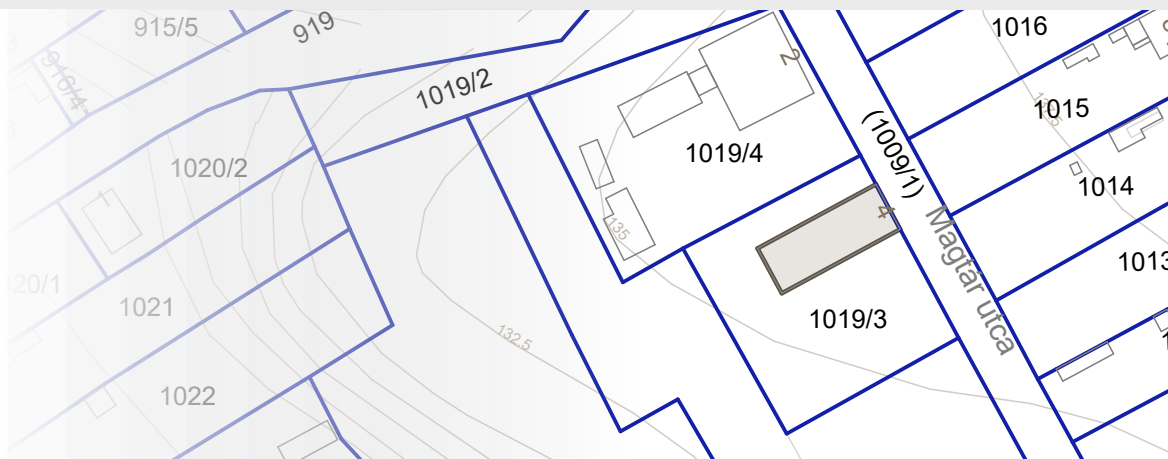
30744

Törzsszám:

1618

Helyrajzi szám:

1019/3

Cím: 2473 Vál, Magtár utca 4.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A magtár:

A kastélytól ÉK-re található ÉK-DNY tájolású, földszint+3 szintes, fafödemes, nyeregtetős raktárépület. Homlokzata tapaszolt, vasrácsos szalagkeretes nyílászárók. Főhomlokzatán 1+1+1 osztású, szegmensíves boltívvel gyámolított kőkeretezésű ajtónyílások. D-i homlokzathoz hozzáépített faszerkezetű félnyereg előtető. Héjalása azbesztpala, tető bevilágítókkal.

Javasolt beavatkozások:

A magtár épülete a kastélyhoz hasonló helyzetben van. Funkció nélkül a károsodási folyamat felgyorsul, huzamosabb idejű elhanyagoltság visszafordíthatatlan károkat okozhat. Az épület használaton kívül van, azonnali helyreállítás: homlokzati, héjazati és vízszigetelési beavatkozás javasolt. Nyílászárók restaurálása, sok helyen annak pótlása szükséges.

A magtár épülete 2023. áprilisában

Forrás:

- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu/>

Műemléki védelem alá helyezve 2016-ban

ÜRMÉNYI MAUZÓLEUM

Sorszám:

M-4

Védettség:

**Műemléki
védelem**

Azonosító:

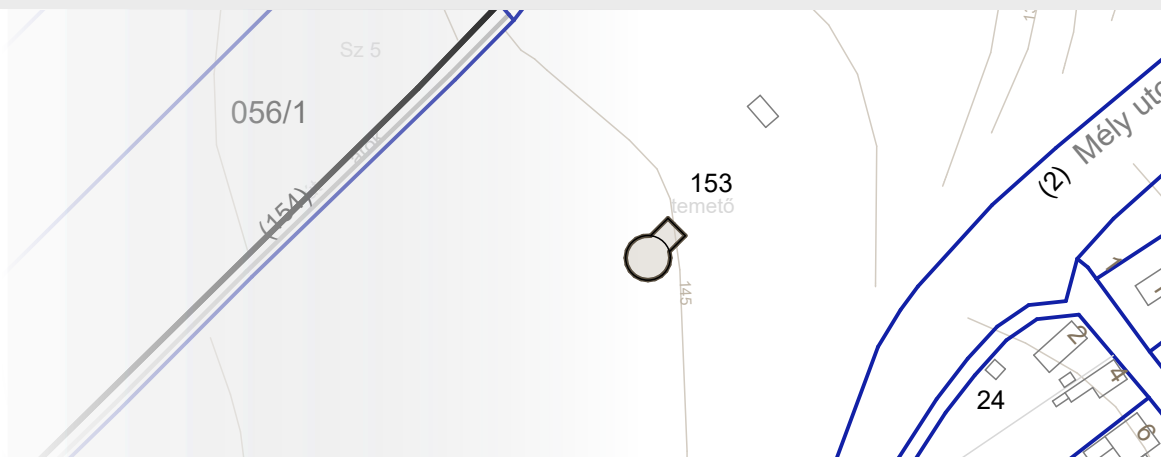
3947

Törzsszám:

1617

Helyrajzi szám:

153

Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A temető kiszélesedő útján, szabadon álló, kör alaprajzú kupolával fedett épület. Bejáratához magas támfalban lépcső vezet fel, két oldalán, a mellvédek végében pelikán, illetve sírkő. Bejárat aedikulás keretelésű, a kőmellvédes főpárkány alatt füzéres, koszorús fríz fut körbe. A kupolával fedett belső tér közepén felülvilágító, a bejárattal szemben oltár, korpuszos kereszttel. Díszítőfestés: 1846 (Josef Wagner). Berendezés: oltár kereszt, 1834 („H. Papp Bildhauer in Pesth” szignóval). A bejárattal ellentétes oldalon nyílik a kriptá fém ajtaja, bent három sorban, loculusok. Építtette Ürményi József 1834-ben (építész: Engel Ferenc és Heine Ferenc). A 20. század folyamán többször tatarozva.

Javasolt beavatkozások:

A mauzóleum támfalain és lábuzatán fagyás, nedvesedés okozta vakolatáskák lemállása tapasztalható. A felületek utólagos vízszigetelése, újvakolása javasolt. A műkö elemek időszakos tisztítása, azok impregnálása javasolt.

A mauzóleum épülete 2023. áprilisában

- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)

műemlékrevízió: Rozmann Viktor

- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu/>

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

ÜRMÉNYI MAUZÓLEUM MŰEMLEKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-2

Védettség:

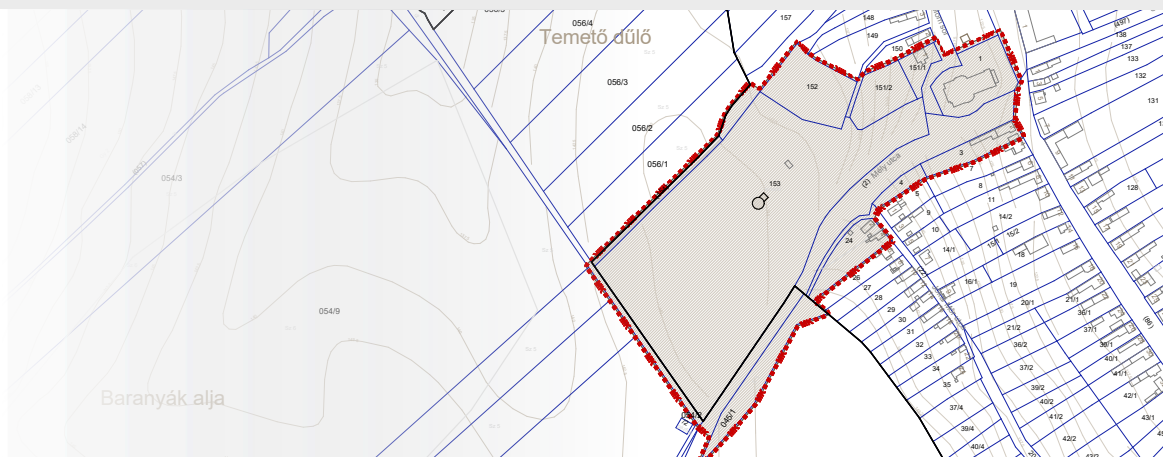
Műemléki
környezet

Azonosító:

22350

Törzsszám:

1617

Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

1,2,3,4,22, 24,045/1,055,145,151/1,151/2,152,153,154

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

VAJDA JÁNOS SZÜLŐHÁZA

Sorszám:

M-5

Védettség:

**Műemléki
védelem**

Azonosító:

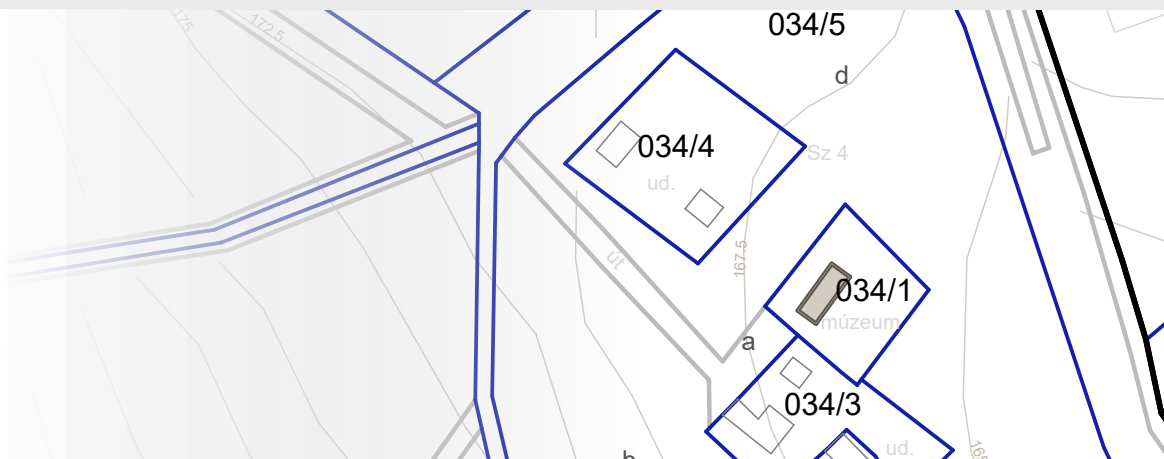
3953

Törzsszám:

1612

Helyrajzi szám:

034/1

Cím: 2473 Vál, Külterület

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Külterületen, mezőgazdasági úton megközelíthető az Antali erdészház felé vezető útról. Néhány házból álló majorság egyik tagja. (Egykori Jägerház) Bekerített udvarban, szabadon álló, téglalap alaprajzú, földszintes, nádazott nyeregtetővel fedett lakóház. Háromosztatú, a középső helyiségben tűzhely, téglaburkolat, borított gerendás fafödém, múzeumnak berendezve. Padlástérbe nyíló ajtó az oromfalon. Épült a 19. század második felében. Népi műemlék.

Az Emlékházban egykor Vajda János, a híres költő lakott.

Javasolt beavatkozások:

Az épület jó állapotban van. Az időszakos tisztításról, karbantartásról gondoskodni kell.

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34. (Székesfehérvár 1998)
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)
- műemlékrevízió: Rozmann Viktor
- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu/>

Műemléki védelem alá helyezve 1958-ban.

A vendégház épülete 2023. áprilisában

VAJDA JÁNOS SZÜLŐHÁZA MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-3

Védettség:

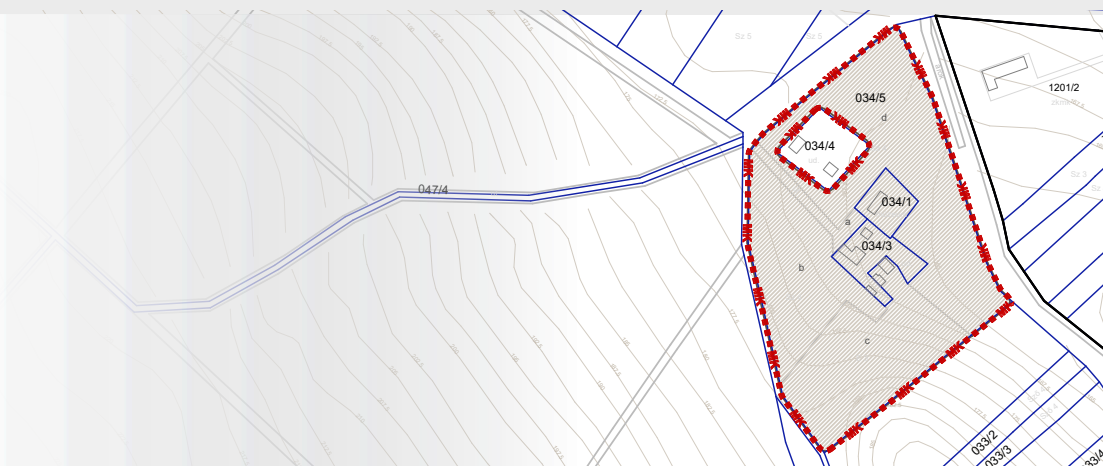
**Műemléki
környezet**

Azonosító:

22354

Törzsszám:

1612

Cím: 2473 Vál, Külterület

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

034/1, 034/3, 034/5

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

FÁJDALMAS SZŰZANYA RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

Sorszám:

M-6

Védettség:

**Műemléki
védelem**

Azonosító:

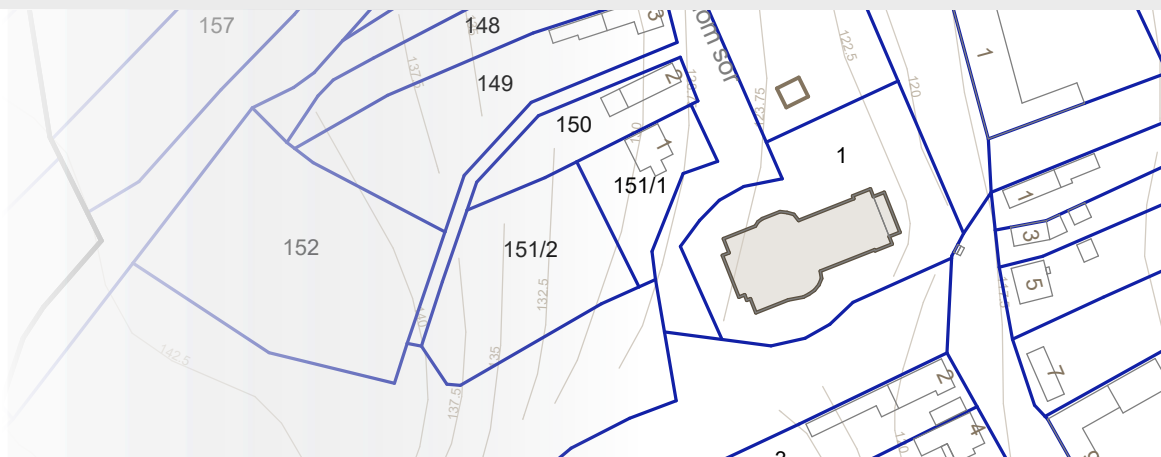
3948

Törzsszám:

1614

Helyrajzi szám:

1

Cím: 2473 Vál, Szent István Tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Település központjában, domboldalon, szabadon álló, kereszthajós templom, egyenes záradéku, lekerekített sarkú szentélyéhez kétoldalt alacsony sekrestye és oratórium a szentély és a kereszthajó szárak felé kontyolt nyeregzetűvel, a hajóhoz azonos magasságú, két félkör záradéku kereszthajó szár csatlakozik. A hajó a szentély és a főbejárat felől kontyolt nyeregzetűs, azonban a főbejárat portikusz mögött egyenes záródású, a hajó fedélszékétől alacsonyabb hajlású timpanonos rizalit, 1+3+1 tagolásban. Főhomlokzata előtt négy ion oszlopos, timpanonos portikusz, a timpanonban Kulcsok átadása-dombormű. (Ferenczy István)

Főhomlokzaton szoborfülkében Beethoven- és Szent István-szobor, 1975 (Till Aran).

Körbefutó kétrészes övpárkány és egyrészes főpárkány, a rizaliton az ablakok könyöklőinek vonalában osztópárkány, a hajón és a keresztszáron félkör ablakok.

Belül: Fiókos dongaboltozatos hajó és szentély, a négyzet csehsüveg boltozattal fedett, a keresztszárnyak félkupolával, két oszlop által tartott tömör mellvédes karzat. A boltozatok végigfutó, háromrészes párkányra támaszkodnak. Falképek és díszítőfestés: a hajó oldalfalain és a boltozaton grisaille, a szentélyben, 1845 (Wagner József és Ferdinánd). Berendezés: főoltár kép és D-i mellékoltár kép, 1852 (Josef Schaefer); É-i mellékoltárkép, 1852 (Molnár József, restaurálva 1932); Nepomuki Szent János-oltár képe, 1800 (Mertz János); keresztelőkút, historizáló, 1873 (a bécsi világkiállításról); a sekrestye berendezés, barokk, 1762 (a majki kamalduli kolostorból); Ürményi József emléktábla, 1825, Ürményi József mellszobra, 1828, Szent Teréz-szobor, 1845, (mindhárom Ferenczy István).

Építette Ürményi József országbíró 1819–1824-ben (építész: Engel Ferenc, Heine Ferenc). A templom feljárata előtt: feszület, 1788; Ürményi-sírkeresztek,

1814, 1815 (tervezte: Engel Ferenc)

A templom feljárata előtt füzérdíszes posztamensen, az iskolából, 1788.

A templom feljárata előtt, címeres 1783, Ürményi-sírkeresztek 1814 és 1815.

Javasolt beavatkozások:

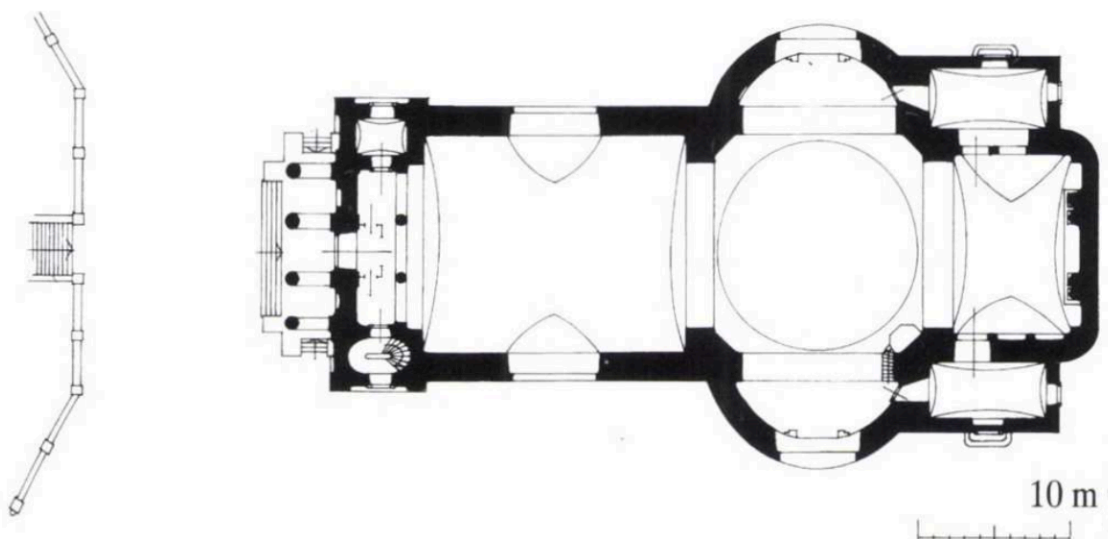
A templom jó állapotban van. Az épület 2019-ben teljes körű műemléki felújításon esett át.

A rendszeres tisztításról és karbantartásról gondoskodni kell.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

A templom főhomlokzata 2023. áprilisában

*A templom vázlatos alaprajza
(Forrás: Fejér Megye művészeti emlékei - 53. Ábra)*

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34. (Székesfehérvár 1998)
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)
- műemlékrevízió: Rozmann Viktor
- <https://oroksegyvedelem.e-epites.hu>

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM MŰEMLEKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-4

Védettség:

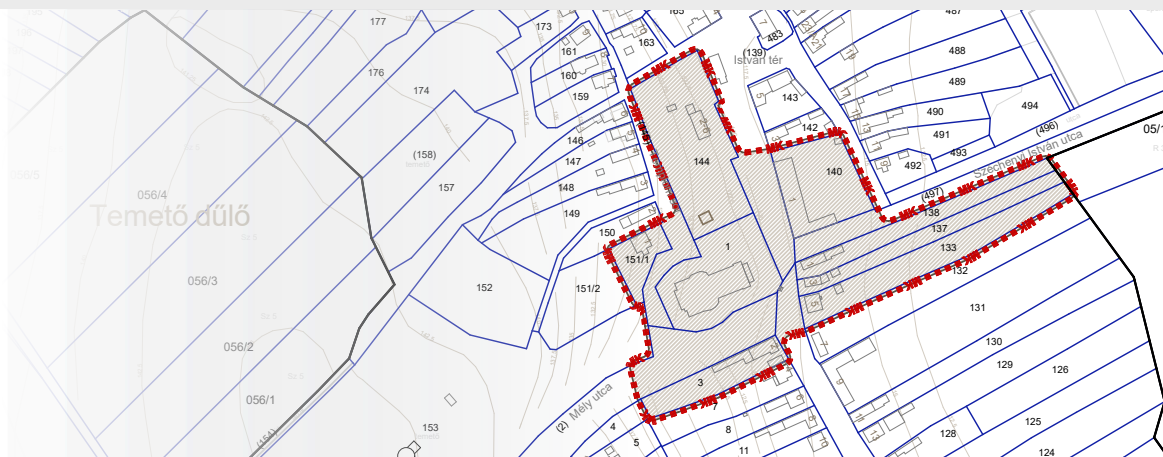
Műemléki
környezet

Azonosító:

22351

Törzsszám:

1614

Cím: 2473 Vál, Szent István tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

1, 2, 3, 86, 133, 137, 138, 497, 139, 140, 144, 145, 151/1

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

SZENTHÁROMSÁG SZOBOR

Sorszám:

M-7

Védettség:

**Műemléki
védelem**

Azonosító:

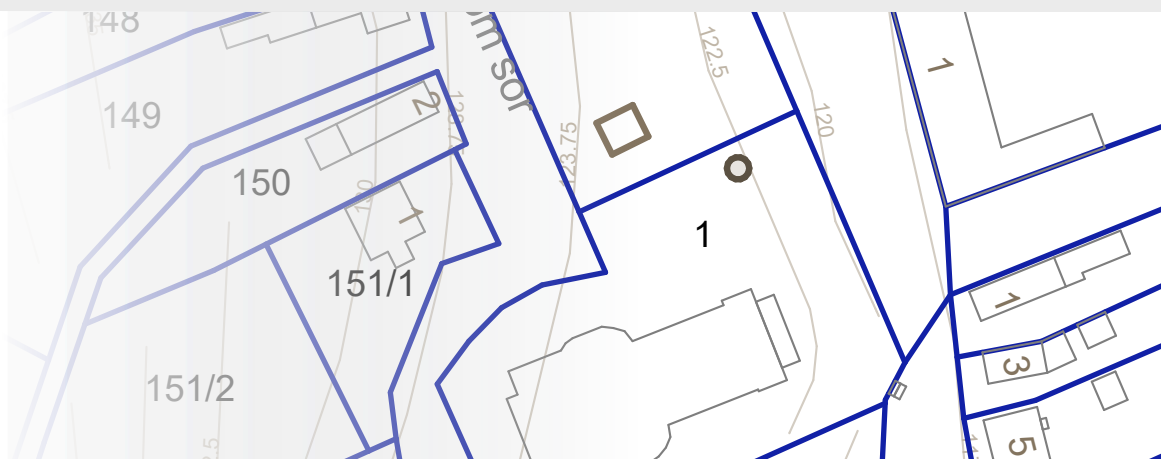
3949

Törzsszám:

10135

Helyrajzi szám:

1

Cím: 2473 Vál, Szent István tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az ún. Csonkatorony (trs.: 1615) előtt, három részből álló, hasáb alakú neogótikus talapzatra helyezett szoborcsoport. A talapzat alsó részének homlokoldalán feliratos tábla, fölötté angyalfej szárnyakkal, legfölül négy oldalán vakmértműves hasáb, fogrovatos párkányfejezettel. A talapzat tetején, Glóbuszon ülő Szentháromság-ábrázolás. Készült 1887-ben.

Javasolt beavatkozások:

Időszakos szakszerű tisztítás és felületi impregnálás javasolt. A karbantartásról gondoskodni kell.

A szentháromság szobor 2023. áprilisában

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34. (Székesfehérvár 1998)
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)
- műemlékrevízió: Rozmann Viktor
- <https://oroksegedelem.e-epites.hu>

Műemléki védelem alá helyezve a 1988-ban és 1989-ben

SZENTHÁROMSÁG SZOBOR MŰEMLEKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-5

Védettség:

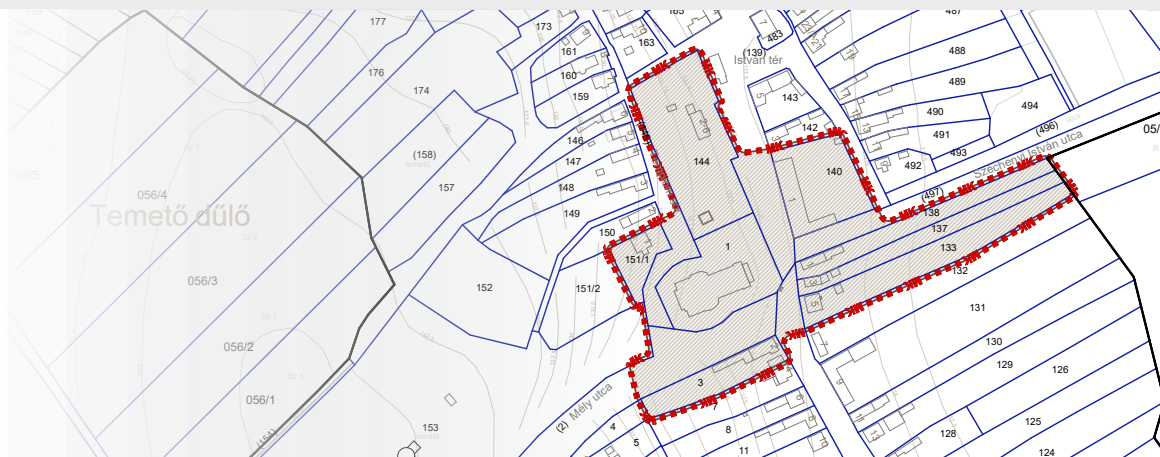
**Műemléki
környezet**

Azonosító:

22352

Törzsszám:

10135

Cím: 2473 Vál, Szent István tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

1, 2, 3, 86, 133, 137, 138, 139, 140, 144, 145, 151/1

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

Műemléki védelem alá helyezve a 1950-ben és 1958-ban

HARANGTORONY

Sorszám:

M-8

Védettség:

**Műemléki
védelem**

Azonosító:

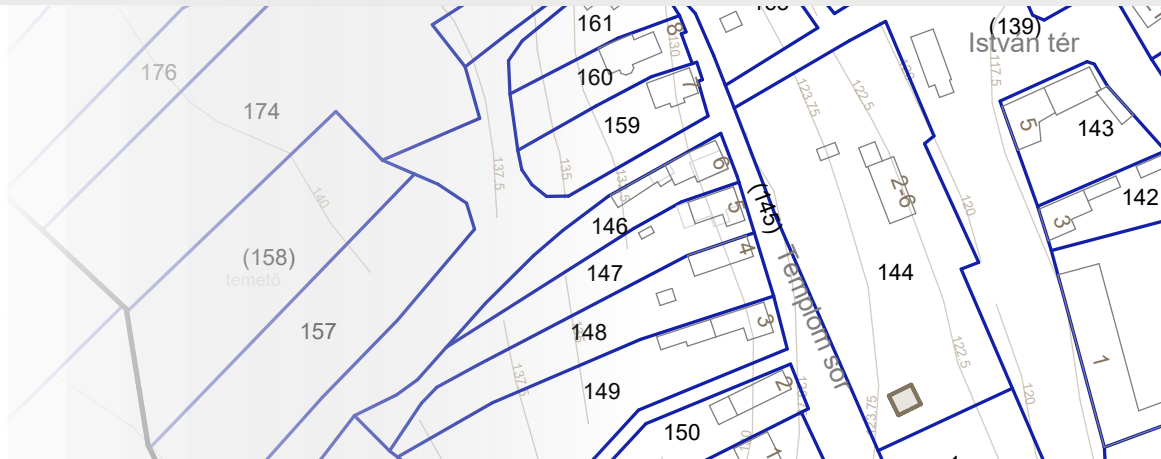
3950

Törzsszám:

1615

Helyrajzi szám:

144

Cím: 2473 Vál, Szent István tér 2-6.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

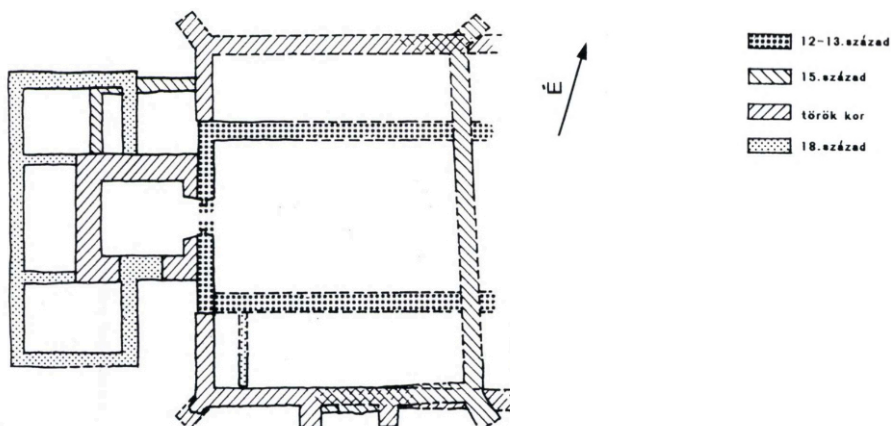
Az r. k. templomtól (trs.: 1614) É-ra, kisebb magaslaton álló, négyzetes alaprajzú torony, a falu elpusztult középkori templomának tornya. K-i homlokzatán az egykor csatlakozó hajó tetőidomának lenyomata látszik, párkány alatt óralap helyek, alattuk harangszint, lejjebb különféle formájú nyílások. A 11–12. század fordulóján épült egyhajós templomot a 15. században háromhajósra bővítették, ekkor épült a torony is. A 16. század közepén török palánkvar volt, majd a reformátusoké lett. 1720-ban a katolikusok építették újjá, utolsó említése 1791.

A korábbi nyilvántartás szerint a római katolikus plébániaház is műemléki védett volt. Azonban a jelenlegi közhiteles nyilvántartás szerint csak a harangtorony védett.

A plébániaház 1752-es keltezése miatt helyi védelem alá javasolt tenni.

Javasolt beavatkozások:

A harangtorony állapota kielégítő. Az időszakos szakszerű tisztításról és karbantartásról gondoskodni kell.

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34. (Székesfehérvár 1998)

- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)
műemlékrevízió: Rozmann Viktor

-Hatházi Gábor - Kovács Gyöngyi - A váli gótikus templom. Adatok Vál 14-17. századi történetéhez - Szent István Király Múzeum közleményei. B. sorozat 45. (Székesfehérvár, 1996)

- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu>

Műemléki védelem alá helyezve a 1953-ban és 1958-ban

A harangtorony 2023. áprilisában

HARANGTORONY MŰEMLEKI KÖRNYEZETE

Sorszám:

Mk-6

Védettség:

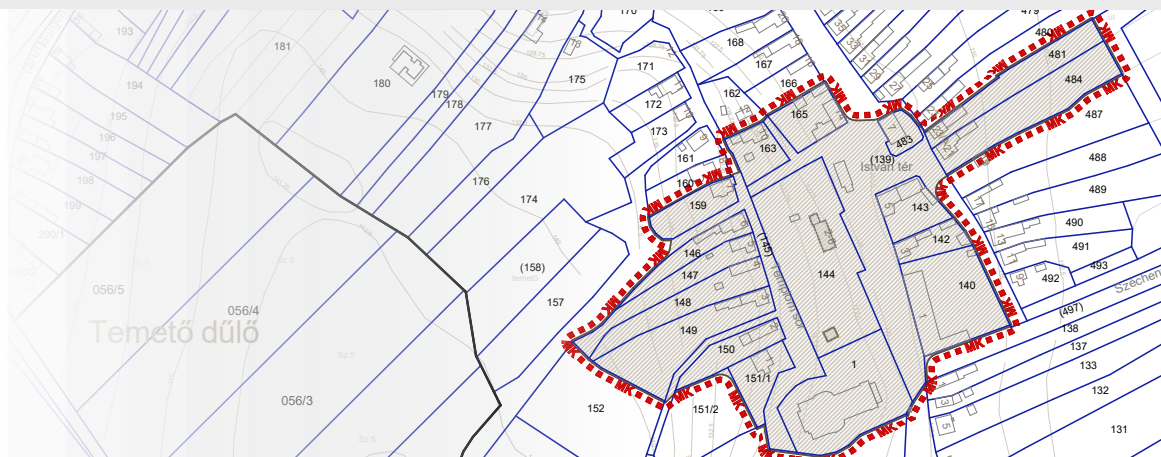
**Műemléki
környezet**

Azonosító:

22353

Törzsszám:

1615

Cím: 2473 Vál, Szent István Tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műemléki környezettel érintett helyrajzi számok:

1, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151/1, 159, 163, 165, 481, 483, 484

A műemléki környezetben:

A műemléki környezetben a 68/2018 (IV.9.) Korm.rendelet 64. § (1) bekezdése szerint ha az építési tevékenység a 63. § alapján **nem örökségvédelmi engedély köteles**, akkor

(2) c) bekezdés értelmében építési tevékenység csak **örökségvédelmi bejelentés** alapján végezhető.

Műemléki védelem alá helyezve a 1953-ban és 1958-ban

NEPOMUKI SZENT JÁNOS-SZOBOR

Sorszám:

M-9

Védettség:

Általános
műemléki
védelem

Azonosító:

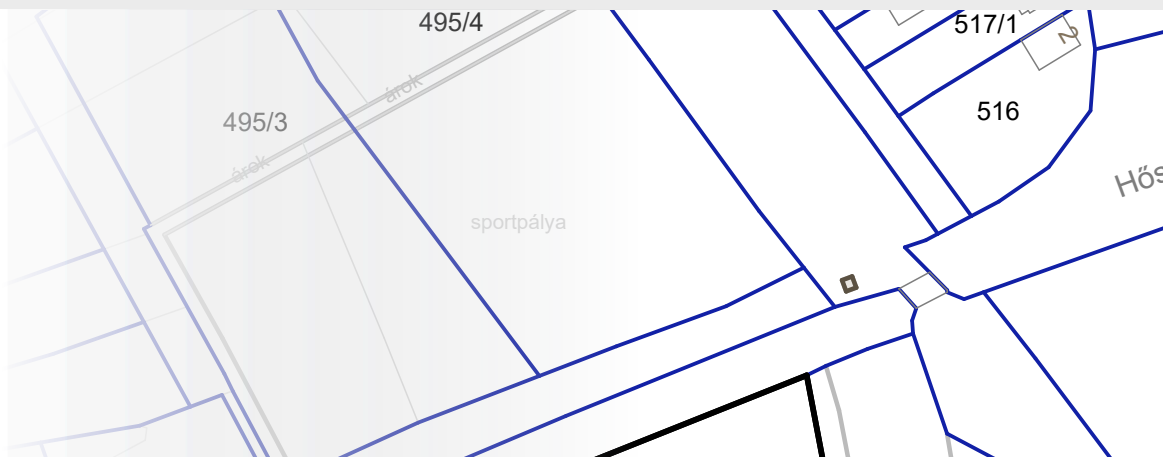
3951

Törzsszám:

10134

Helyrajzi szám:

504

Cím: 2473 Vál, Váli-víz, belterület

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Váli-víz hídja mellett, lépcsős alépitményen álló, hasáb alakú talapzatra helyezett magas kőoszlop, tetején a szentet teljes papi ornátusban, jobb kezében egykor keresztet tartva (hiányzik), felső karjára simuló palmaággal, fején birétummal ábrázoló, öntöttvas szobor. Készült a 19. század közepén.

Javasolt beavatkozások:

Időszakos szakszerű tisztítás és felületi impregnálás és a festett, vakolt felületek javítása javasolt.

Források:

- Entz Géza Antal, Sisa József - Fejér Megye művészeti emlékei - István Király Múzeum közleményei. A. Sorozat 34. (Székesfehérvár 1998)
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - Magyarország Műemlékjegyzéke, Fejér Megye, (Budapest 2008)
- műemlékrevízió: Rozmann Viktor
- <https://oroksegvedelem.e-epites.hu>

Műemléki védelem alá helyezve 1988-ban.

A települési értékleltár helyi védett építészeti értékeinek jegyzéke:

Helyi védett építmények			
Sorszám	Cím	Hrsz	Funkció
HV-1	Kossuth Lajos u. 10.	268	Református templom
HV-2	Vajda János u. 12-14.	614	Egykori szolgabíróház épülete
HV-3	Arany János u. 9.	131	Gazdasági épület
HV-4	Szent István tér	139	Tűzoltó és közösségi emlékház
HV-5	Katolikus temető	153	Burger kápolna
HV-6	Külterület, Marianna-major együttese	0129/2, 0129/3, 0130/2	Marianna-major
HV-7	Külterület, Gyűrűsalja puszta együttese	023	Gyűrűsalja puszta
HV-8	Széchenyi utca, Váli-víz	504	Kétlyukú híd
HV-9	Kossuth utca, Burgondia-árok	202/2	"Kúhíd"
HV-10	Rákóczi utca, Tordasi utca sarok	1043/1	Útmenti kereszt
HV-11	Újhegyi utca	919	Útmenti kereszt
HV-12	Vajda János utca 39. előtt	918	Vajda János szobor
HV-13	Hősök tere	555	I. Világháborús emlékmű
HV-14	István tér	144	Trianon emlékmű
HV-15	Katolikus temető	153	Kálvária Stációk
HV-16	Katolikus temető	153	Vajda János szüleinek síremléke
HV-17	Katolikus temető	153	Mészkö feszület

Helyi területi védelem			
Sorszám	Cím	Hrsz	Funkció
HT-1	Burgondia utca	181-183, 185-199, 200/1, 200/2, 206-215, 217, 218, 222, 225-228, 233-237, 242-246, 249-254, 256-258, 261, 263, 264	Tájkép, utcakép, telekstruktúra
HT-2	Ady Endre utca	276/1, 276/2, 278/1, 278/2, 279-281, 283-298, 308-313, 319/1, 319/2, 320-323	Utcakép, telekstruktúra
HT-3	Jókai utca páros oldala	24-35	Utcakép
HT-4	Tabán utca	57, 58, 61, 64-68, 71-74	Utcakép
HT-5	Tordasi utca páratlan oldala	1048-1062	Utcakép
HT-6	Újhegy utca páratlan oldala	3001/1, 3001/2, 3002/2, 3002/3, 3003/3, 3003/4, 3003/5, 3004-3010, 3121/1, 3121/2, 3122-3124, 3126-3128, 3131, 3132, 3133/3, 3133/4, 3134, 3135/2, 3136-3138, 3139/3, 3139/4, 3701, 3702/1, 3901/3, 4001/3, 4001/5, 4002-4005, 4006/1, 4006/2, 4006/3, 4006/4, 4007-4011, 4012/1, 4013-4015, 4017, 4018, 4021, 4022/1, 4022/2, 4023/1, 4025-4028, 4032, 4033	Utcakép
HT-7	Hosszúhegyi pincesor	2316/2, 2317-2319, 2320/1, 2320/2, 2321-2333, 2334/1, 2334/2, 2335-2347, 2348/1, 2348/2, 2349-2355	Utcakép

REFORMÁTUS TEMPLOM

Jel:

HV-1

Sorszám:

1

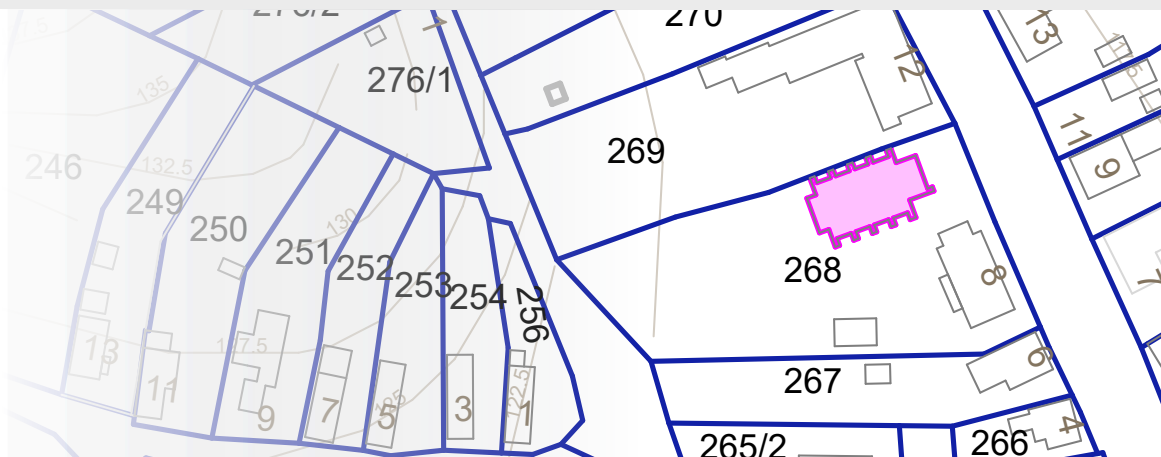
Védettség:

Művi érték

-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

268

Cím: 2473 Vál, Kossuth Lajos utca 10.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A templom 1929-ben épült. Azelőtt, 1787-től 1929 tavaszáig, a domboldalon fentebb állt egy templomként szolgáló épület, egy imaház, harangtoronnyal. Fényképet, rajzot nem ismerünk róla.

1929-ben Vásárhelyi Dezső építész tervei alapján készült a mostani épület. Alapzata és a falak alsó része sóskúti terméskőből, a falak többi része a földesúr (Dréher Jenő) téglagyárából kapott téglából.

Építési stílusa: neoromán. A hármás felosztás a homlokzati ablakokban és az oldalablakok díszében a Szentháromságra utal. A bejárattal szemközti, hátsó falra elhelyezett szószék koronájának díszítése ugyancsak neoromán stílusú. A szószék falán stilizált fali díszítőelemek a bástyák, Isten választott népére utalva (12 bástyafok). A templom kelet-nyugati tájolású, a fény napközben az ún. Mózes-széktől (a szószék melletti lelkeszi ülőhelyektől) kezdve sorra vetül a különböző szektorokra és késő délután a karzatra.

A középben elhelyezett úrasztala ruszkcikai fehér márványból készült. A márvány úrasztala mellett egykor keresztelő medence volt, a Váli-völgy több református templomához hasonlóan. Ez homokkőből készült, állaga miatt használhatatlan. Az úrasztala a két sákramentum kiszolgáltatására használatos elsősorban.

A templomhajó mennyezete félköríves rabitz donga boltozat. A belső tér több mint 1000 köbméteres. A templomhajó 24 méter hosszú és 13 és fél méter széles. A templomban 50 padosor van, kb. 250 ülőhellyel. A templom tornya 30 méter magas. Két harang van benne. A nagyharang 1797-ből való, a gyülekezet legrégebb emléke. 110 kg-os. A kisharang 1926-ban készült. 67 kg-os.

A templomot Ravasz László püspök szentelte fel 1929. november 10-én.

A templomi sípos orgona 1932-ben készült egy rákospalotai orgonaépítő, Barakovits János által.

Javasolt beavatkozások:

A templom jó állapotban van. Időszakos szakszerű tisztítás javasolt.

Források:

A református templom - <https://val.hu/a-telepules/nevezetessegek/>

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképvédelméről szóló önk. rendelet által

SZOLGABÍRÓSÁG ÉPÜLETE

Jel:

HV-2

Sorszám:

2

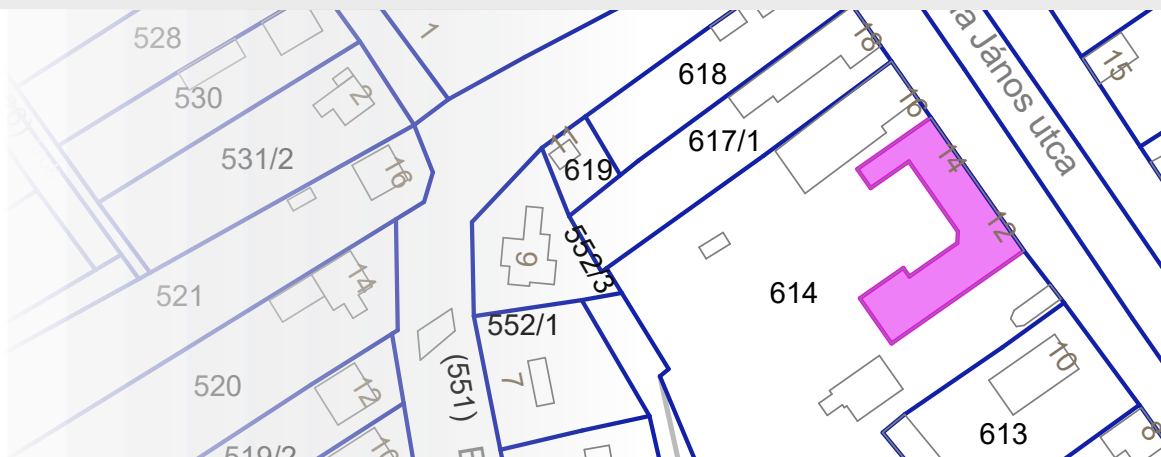
Védettség:

Művi érték

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

614

Cím: 2473 Vál, Vajda János utca 12-14.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az egykori szolgabíróház épülete a XIX. Század második felében épült a Dreher uradalom részeként. A hagyományos nyeregtetős, zárt sorúan beépített, földszintes épület a historizmus jegyeit hordozza magán. A lizénák, a nyílások körüli vakolatsávok, az osztópárkány és zárópárkány puritán kialakítása egy klasszicizáló jelleget mutat. Főfalai téglából épültek. Főhomlokzata 3 szabályos egységre osztható. A középső traktusban kocsibehajtó készült. Héjalása palafedés.

Védendő: Az épület tömegalakítása, nyílásai osztásának aránya, tagozatainak kialakítása.

Javasolt beavatkozás: Az épület állapota funkció hiányában romlik. A vakolat javításra szorul, a talajnedvesség okozta vizesedést meg kell szüntetni. A héjazat cseréje során az azbesztpalát ártalmatlanítani kell. Cseréjét követően cserép vagy természetes pala fedés javasolt.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképi védelméről szóló önk. rendelet által

GAZDASÁGI ÉPÜLET

Jel:

HV-3

Sorszám:

3

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

131

Cím: 2473 Vál, Arany János utca 9.

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A gazdasági épület a XIX. Század első felében épült. A hagyományos nyeregtetős, oldalhatáron álló beépítésű, földszintes épület főhomlokzatán szabályos osztású gerébtokos ablakok láthatók. A homlokzaton tagozatok nincsenek, a zárópárkány holkerrel húzott. Főfalai téglából épültek. Héjalása télny cserépfedés.

Védendő: Az épület tömegalakítása, nyílásai osztásának aránya.

Javasolt beavatkozás: Az épület héjazata cserélve lett, jó állapotú. A hatástanulmány készítése során a homlokzati vakolat felújítási munkái zajlottak.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképi védelméről szóló önk. rendelet által

TŰZOLTÓ ÉS KÖZÖSSÉGI EMLÉKHÁZ

Jel:

HV-4

Sorszám:

4

Védettség:

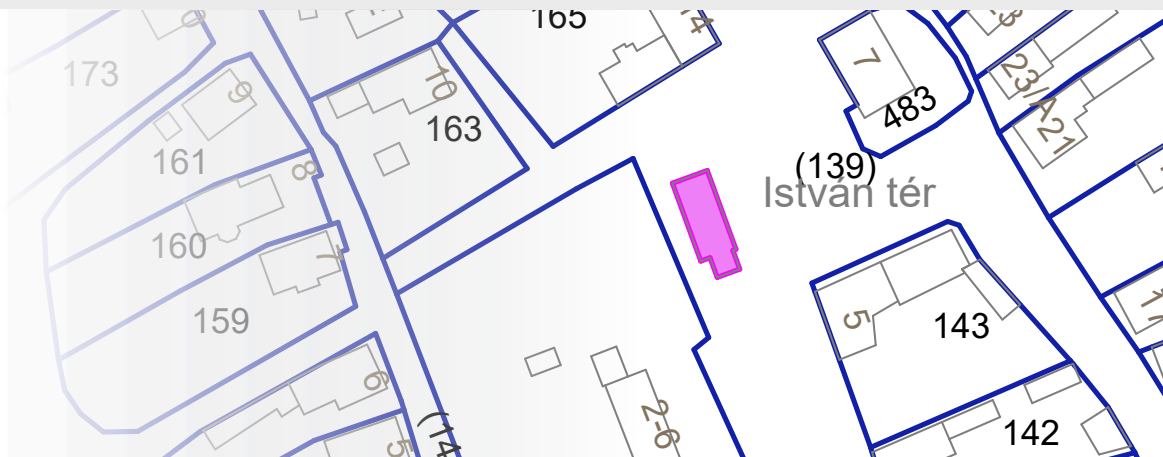
Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

139

Cím: 2473 Vál, Szent István tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A tűzoltó és közösségi emlékház eredeti tűzoltószertár épülete a XX. század elején épült. Az épület teljes körű felújításra, és egy toronnyal bővítésre került 2012-ben. Az átalakítás során egy toldalék épületrész elbontásra került. Az épület megjelenésében kellemes, környezetébe illő módon került felújításra. Az épület otthont ad a helytörténeti gyűjtemények, múzeumként funkcionál.

Védendő: Az épület tömegalakítása

Javasolt beavatkozások: A homlokzati felületek időszakos tisztítása, a fafelületek állagának

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképi védelméről szóló önk. rendelet által

BURGER KÁPOLNA

Jel:

HV-5

Sorszám:

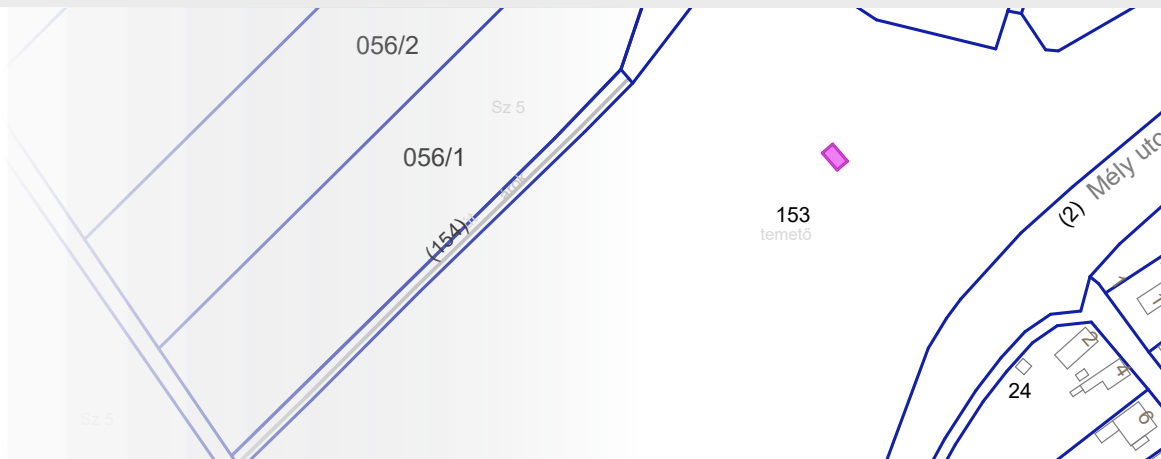
5

Védettség:

Művi érték
-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

153

Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A kápolnát Burger János váli lakos építtette 1892-ben. 1944-ben ravatalozó kápolnává alakították. Oltárát állítólag a temetőben található régi sírkövekből állították össze. A barokk jellegű oromzat és a dongaboltozatos tető különleges hangulatot kölcsönöz az épületnek. Fedése korcolt fémlemez fedés.

Védendő: Az épület tömegalakítása, nyílászáróinak tagozatainak kialakítása.

Javasolt beavatkozások: A homlokzati felületek időszakos tisztítása, impregnálása. Az oromzat vakolt elemeinek javítása. A nyílászárók időszakos felületkezelése.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképi védelméről szóló önk. rendelet által

MARIANNA-MAJOR

Jel:

HV-6

Sorszám:

6

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

0129/2, 0129/3,
0130/2

Cím: 2473 Vál, Külterület, Marianna-major együttese

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az egykori Marianna puszta területén már XIX. Században is folyt jelentős mezőgazdasági, állattartási tevékenység. Számos épület arculata megőrizte egykori jellegét.

Védendő: A major területén álló épületek tömegalakítása, anyaghasználata.

Javasolt beavatkozások: A homlokzati felületek időszakos tisztítása, impregnálása. Az oromzat vakolt elemeinek javítása. A nyílászárók időszakos felületkezelése.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképző védelméről szóló önk. rendelet által

GYŰRŰSALJA PUSZTA

Jel:

HV-7

Sorszám:

7

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

023

Cím: 2473 Vál, Gyűrűsalja puszta együttese

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Gyűrűsalja puszta területét az állattartás és mezőgazdasági művelés jellemzi. A második katonai felmérés alapján a területen már a XIX. Században felmért gazdasági épületek álltak. A területhasználat, az épületek funkciói napjainkig megőrizték egykori jellegét.

Védendő: A puszta területén álló épületek tömegalakítása, anyaghasználata.

Javasolt beavatkozások: A homlokzati felületek időszakos tisztítása, impregnálása. Az oromzat vakolt elemeinek javítása. A nyílászárók időszakos felületkezelése.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

KÉTLYUKÚ HÍD

Jel:

HV-8

Sorszám:

8

Védettség:

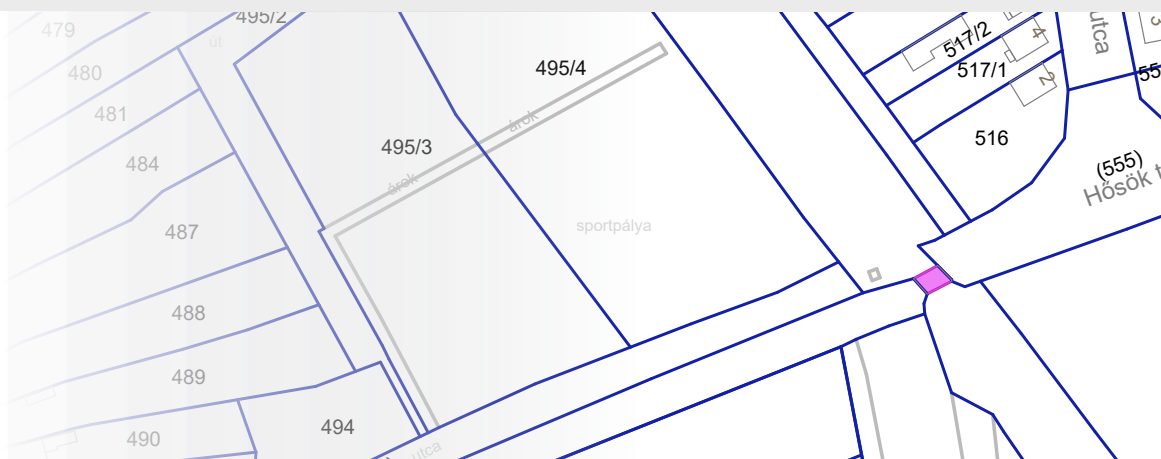
Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

504

Cím: 2473 Vál, Széchenyi utca, Váli-víz

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A műtárgy a váli-völgy vízrendezési feladatai keretében felújításra került. A híd boltozata téglából, a két hídfő kőfalból készült. A vízrendezési feladat keretében kialakításra kerültek a település két oldaláról érkező csapadékvizek épített becsatlakozási pontjai.

Védendő: A híd szerkezete, annak megjelenése.

Javasolt beavatkozások: A boltozatok, a fugák időszakos tisztítása, felületi impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

„KÚHÍD”

Jel:

HV-9

Sorszám:

9

Védettség:

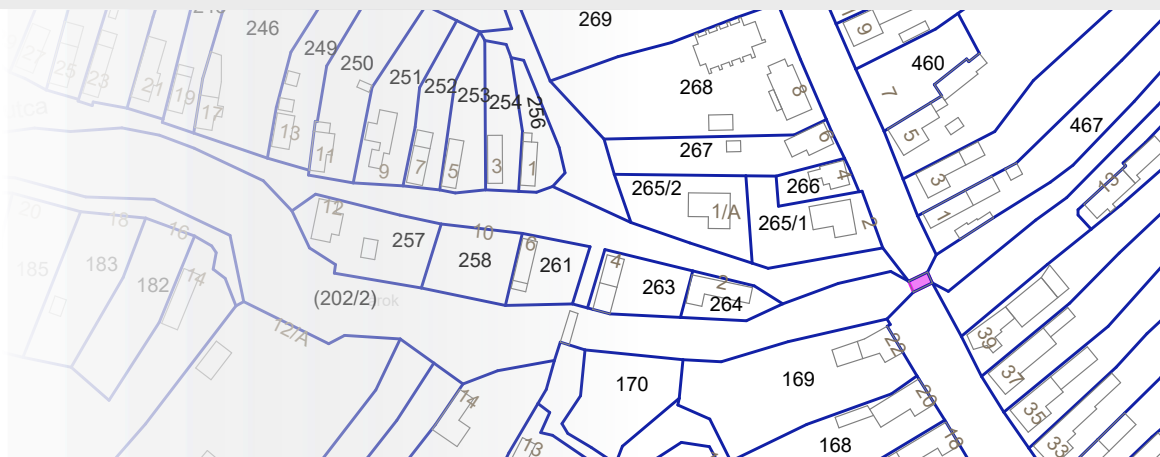
Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

202/2

Cím: 2473 Vál, Kossuth utca, Burgondia-árok

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A híd boltozata téglából készült. A felépítmény vegyes falazatú, a támfalak kőből készültek. A pályaszerkezet oldalfalán címer, rajta évszám, 1889.

Védendő: A híd látszó szerkezete, címer megőrzése.

Javasolt beavatkozások: A boltozatok, a fugák időszakos tisztítása, felületi impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképi védelméről szóló önk. rendelet által

ÚTMENTI KERESZT

Jel:

HV-10

Sorszám:

10

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

1043/1

Cím: 2473 Vál, Rákóczi utca, Tordasi utca sarok

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A hálaadó kereszt a Rákóczi utca és Tordasi út keresztesződésében a Rákóczi u. 23. számú ház előkertjében áll. 1906-ban állították, anyaga műkő.

A szép formájú kereszt védendő.

Javasolt beavatkozás: A felületek szakszerű restaurálása, a műkő felületek időszakos tisztítása, impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképző védelméről szóló önk. rendelet által

ÚTMENTI KERESZT

Jel:

HV-11

Sorszám:

11

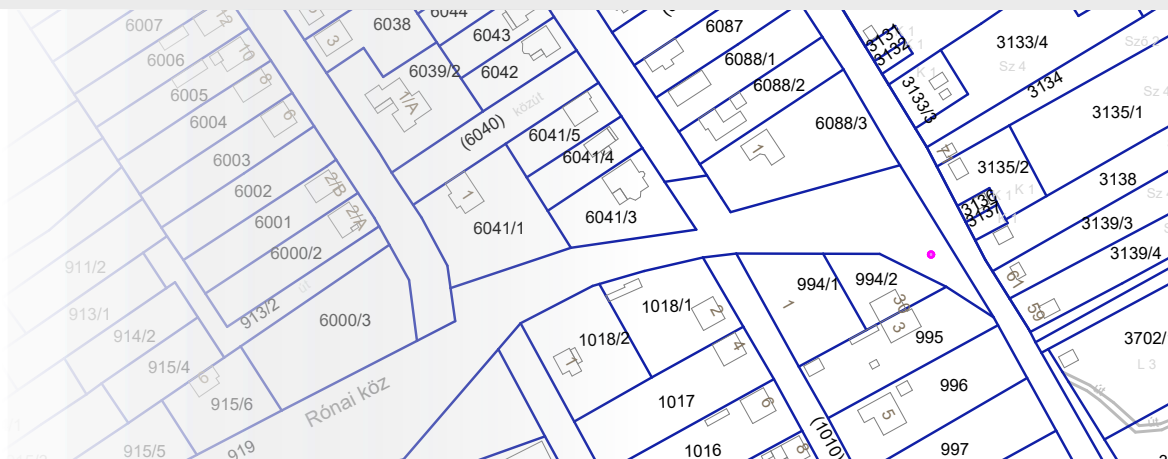
Védettség:

Művi érték

-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

919

Cím: 2473 Vál, Újhegyi utca

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A hálaadó kereszt a Rónai köz és az Újhegyi utca kereszteződésében a Rákóczi u. 23. számú ház előkertjében áll. Anyaga műkő. A lábazon ovális mélyedés látható.

A kereszt védendő.

Javasolt beavatkozás: A felületek szakszerű restaurálása, a műkő felületek időszakos tisztítása, impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településképvédelméről szóló önk. rendelet által

VAJDA JÁNOS SZOBOR

Jel:

HV-12

Sorszám:

12

Védettség:

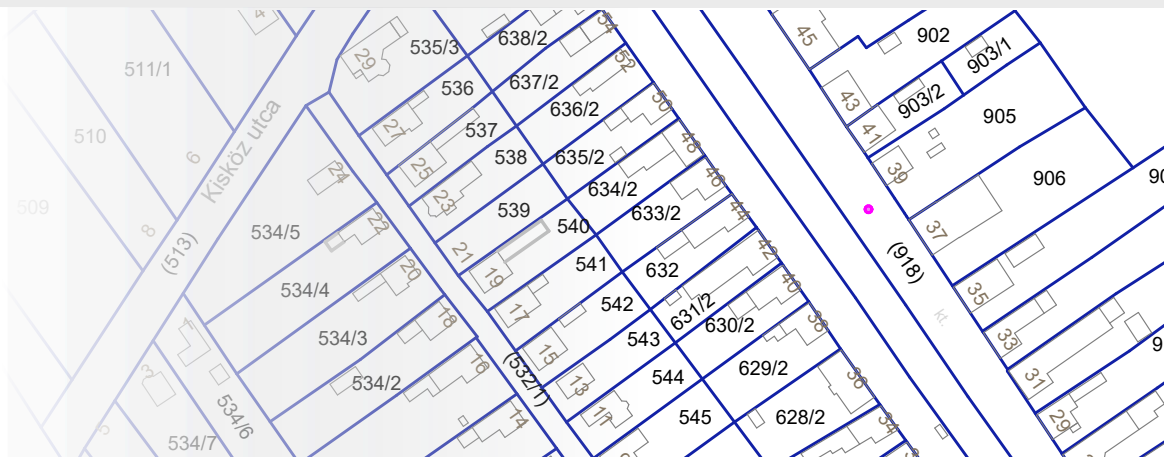
Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

918

Cím: 2473 Vál, Vajda János utca 39. előtt

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Vajda János szobor a főutcán, a község postája előtt található. 1908-ban leplezték le, alkotója Holló Barnabás.

A szobor védendő.

Javasolt beavatkozás: A felületek szakszerű restaurálása, a műkő felületek időszakos tisztítása, impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

I. VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ

Jel:

HV-13

Sorszám:

13

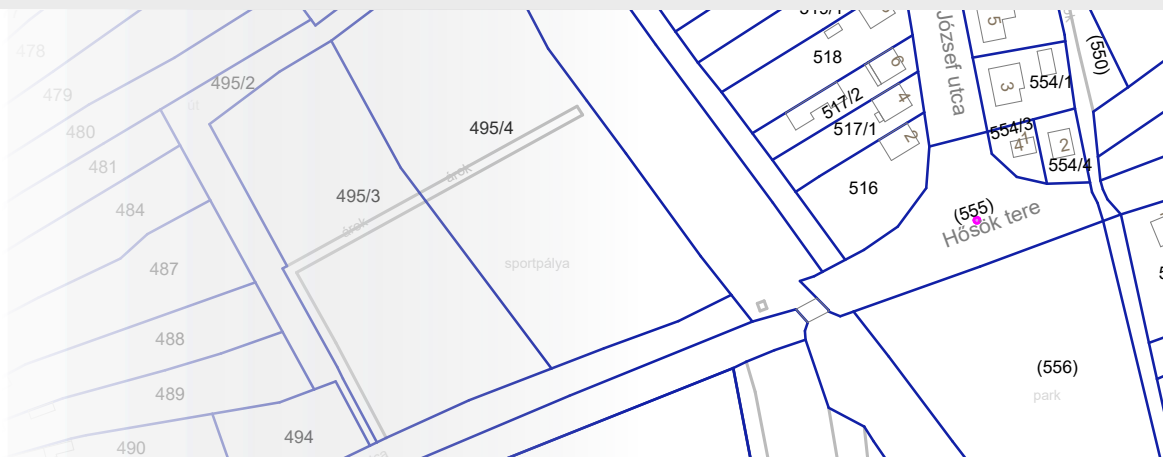
Védettség:

Művi érték

-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

555

Cím: 2473 Vál, Hősök tere

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az első világháborús emlékmű a Hősök terén található. A kovácsoltvas kerítéssel elkerített sziget középpontjában emelkedik a magasba a széles lábazatú posztamensen álló, műkőből készített szobor. Avatása: 1928. november 4. A szobor legutolsó felújítása 2015-ben történt.

A szobor védendő.

Javasolt beavatkozás: A felületek időszakos szakszerű restaurálása, a műkő felületek időszakos tisztítása, impregnálása.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

TRIANON EMLÉKMŰ

Jel:

HV-14

Sorszám:

14

Védettség:

Művi érték

-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

144

Cím: 2473 Vál, Szent István tér

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A trianoni emlékmű a Szent István téren található. Az emlékmű állításnak éve 1942. A kő alapzaton álló emlékmű tetején apostoli kettős kereszt emelkedik.

Az emlékmű egésze védendő.

Javasolt beavatkozás: Ahol szükséges, a felületek szakszerű restaurálása, a műkő felületek időszakos tisztítása, impregnálása. Az emlékmű környezetének rendezése.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

KÁLVÁRIA STÁCIÓK

Jel:

HV-15

Sorszám:

15

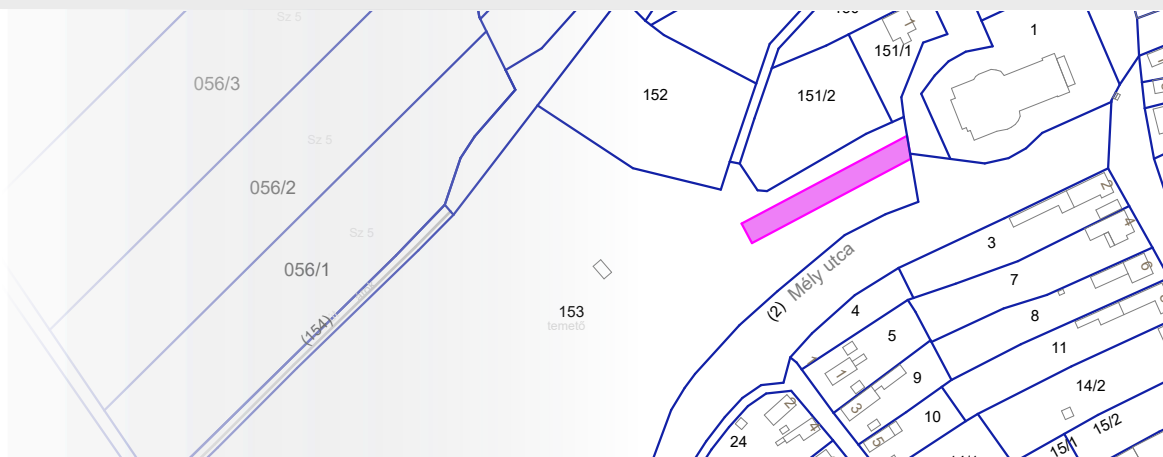
Védettség:

Művi érték

-
Helyi védelem

Helyrajzi szám:

153

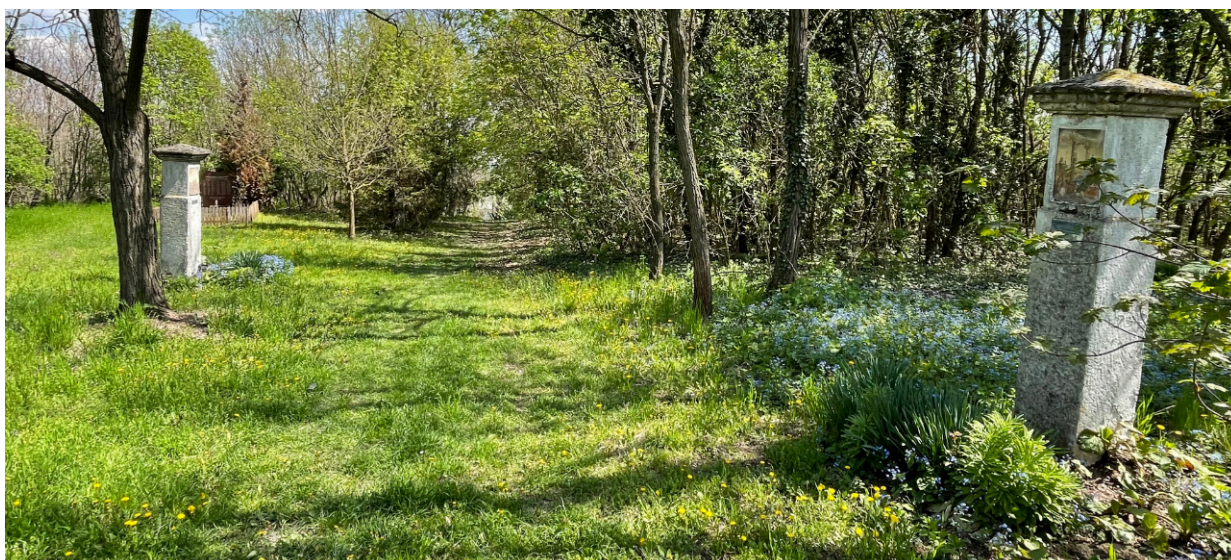
Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A kálvária a templomtól a temetőig tartó út mentén található. A stációk képekben jelennek meg az obeliszkek fejezetében.

Az obeliszkek védendőek.

Javasolt beavatkozás: Az obeliszkek megtekinthetősége érdekében a közvetlen környezetük rendezése javasolt. Az obeliszkek időszakos tisztításáról, felületi impregnálásáról gondoskodni kell.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

VAJDA JÁNOS SZÜLEINEK SÍREMLÉKE

Jel:

HV-16

Sorszám:

16

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

153

054/9

Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A sír a római katolikus temetőben található. A sírkő vörös mészkőből készült. A sírkő jó állapotban van.

A sírkő védendő.

Javasolt beavatkozás: A sírkő környezetének rendezése javasolt. A sírkő és a nyitott síremlék falainak időszakos tisztításáról, felületi impregnálásáról gondoskodni kell.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

MÉSZKŐ FESZÜLET

Jel:

HV-17

Sorszám:

17

Védettség:

Művi érték

-

Helyi védelem

Helyrajzi szám:

153

Cím: 2473 Vál, Katolikus temető

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A szobor a római katolikus temetőben található. A talapzata rakott terméskőből, a feszület műkőből készült. Krisztus alatt Szent Mária szobor. A sírkő jó állapotban van.

A szobor egésze védendő.

Javasolt beavatkozás: A szobor környezetének rendezése javasolt. A szobor és talapzatának időszakos tisztításáról, felületi impregnálásáról gondoskodni kell.

Helyi védelem alá helyezve a 17/2018 (XII.17.) településkép védelméről szóló önk. rendelet által

BURGONDIA UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-1

Sorszám:

1

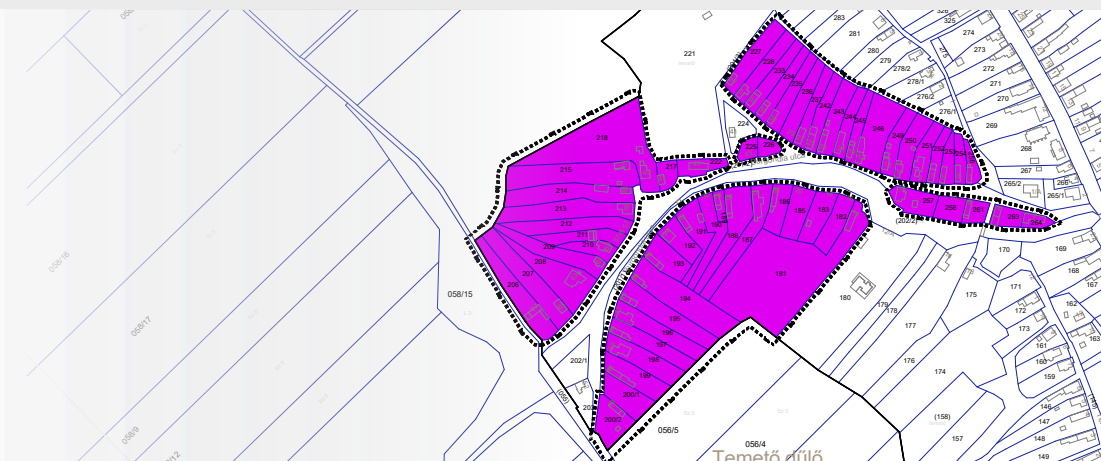
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím: 2473 Vál, Burgondia utca

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Burgondia utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképbbe illő hagyományos, nyeregtetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

ADY ENDRE UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-2

Sorszám:

2

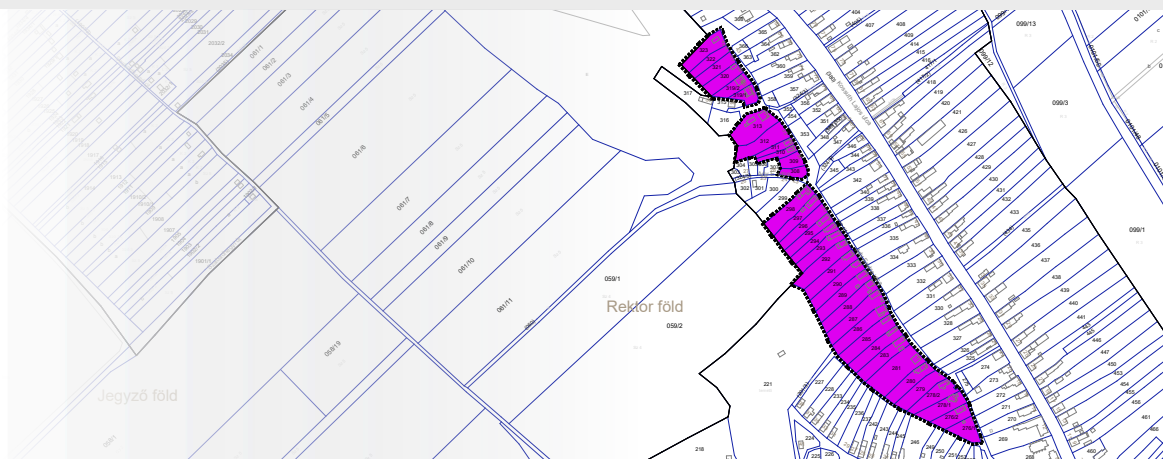
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím: 2473 Vál, Burgondia utca

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Burgondia utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképbbe illő hagyományos, nyeregtetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

JÓKAI MÓR UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-3

Sorszám:

3

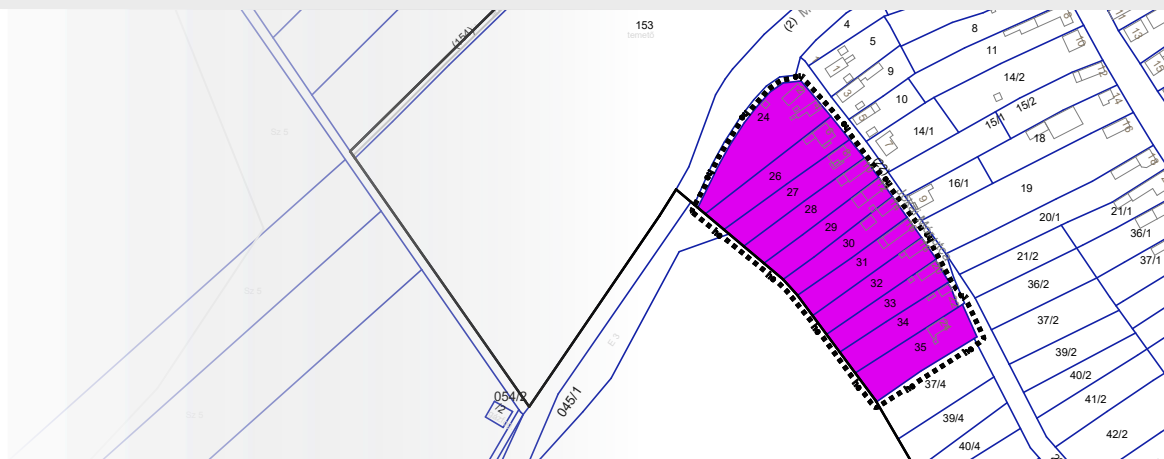
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím:

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Jókai utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképhez illő hagyományos, nyeregvetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

TABÁN UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-4

Sorszám:

4

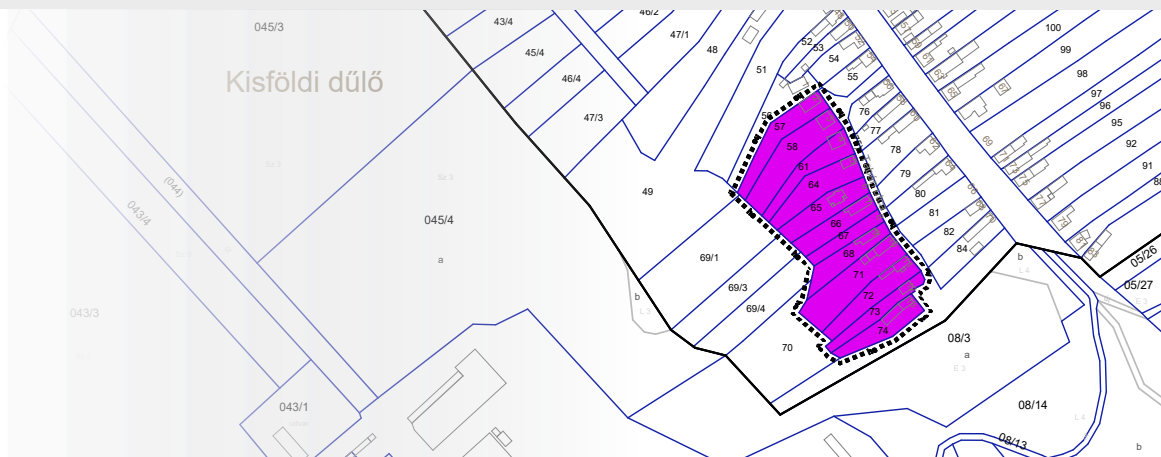
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím:

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Tabán utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképhez illő hagyományos, nyeregtetős építési stíuselemek megőrzése, alkalmazása.

TORDASI UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-5

Sorszám:

5

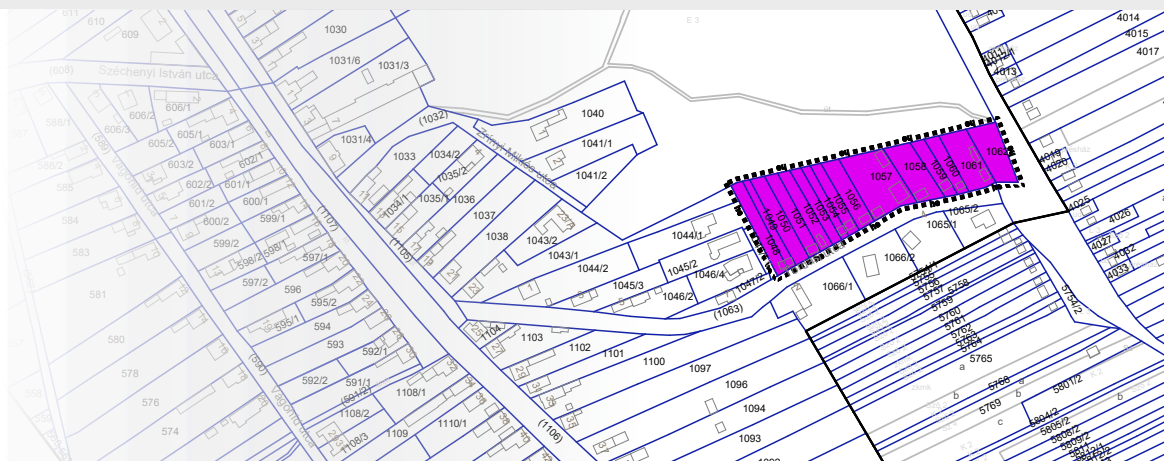
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím:

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

A Tordasi utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképbbe illő hagyományos, nyeregtetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

ÚJHEGY UTCA UTCAKÉP

Jel:

HT-6

Sorszám:

6

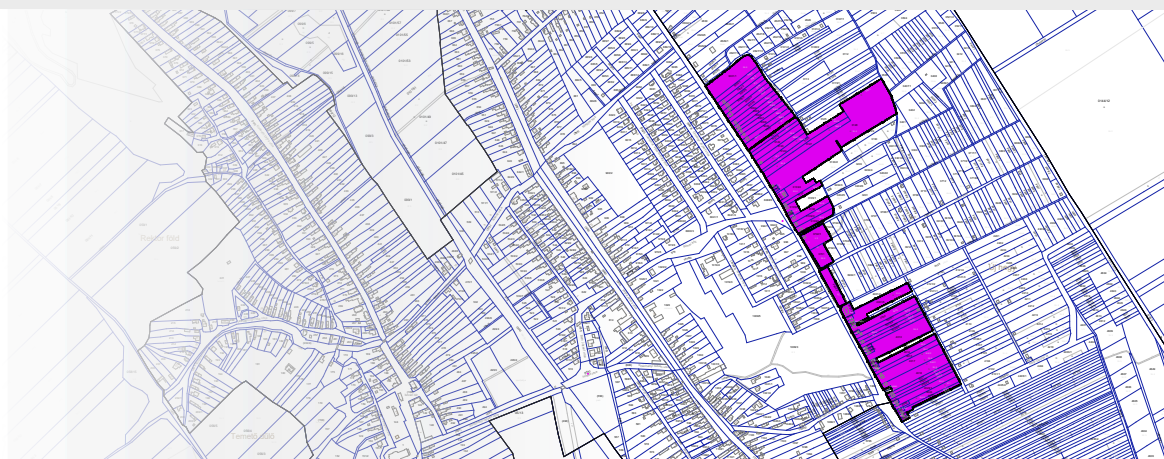
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím:

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az Újhegy utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképbbe illő hagyományos, nyeregtetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

ANNA HEGYI UTCAKÉP

Jel:

HT-7

Sorszám:

7

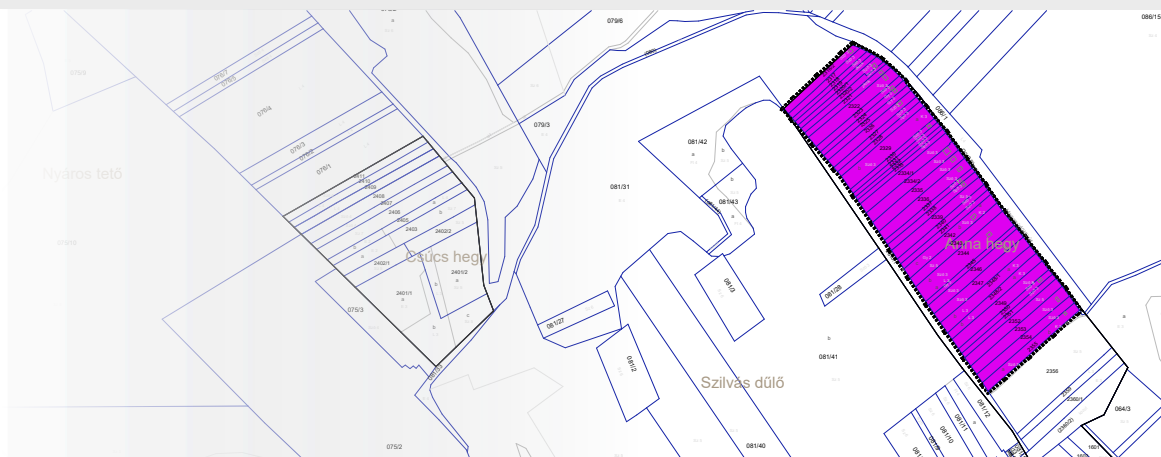
Védettség:

Művi érték

-

Helyi területi
védelem

Helyrajzi szám:

Cím:

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Az Anna hegyi utca utcaképe védendő. Az utcakép védelme során javasolt a beépítési mód, a telepítés és a településképbbe illő hagyományos, nyeregvetős építési stíluselemek megőrzése, alkalmazása.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

Vál község Új Településterve a Településfejlesztési tervből és a Szabályozási tervből áll. A településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 10. § (1) bekezdése a következőket tartalmazza:

„A fejlesztési terv a település jövőképeinek meghatározása mellett, a település fejlődésének meghatározására rögzíti azokat a rövid, közép- és hosszú távú célokat, feladatokat, településfejlesztési akciókat, fejlesztéseket, intézkedéseket, amelyeket a település a tervszerű, fenntartható és gazdaságos fejlődése és üzemeltetése érdekében megvalósítana.”

Vál településfejlesztési terve hosszútávra kijelöli a település helyét a megyei és a járási település-hálózatban, bemutatja a község társadalmi, gazdasági, táji, természeti és épített környezetének jövőbeni állapotát.

A lokálpatrióta szemléletű gondolkodás mellett egyaránt lényeges a környezet hasznosítás mértékének, módjának ismerete is. Nem elegendő a megismerés, megértés, szükséges a megoldási javaslatok feltérképezése is, mely a múlt építészeti értékeinek, formai megjelenésének és a jelenben kezünkben lévő tudáson, technológiák kölcsönhatásán alapul.

A műemlékek telkére vonatkozó szabályozások esetében összehasonlítjuk, hogy a hatályos és az új szabályozási terv miben tér el, az eltérés milyen hatással van a műemléki érték hasznosíthatóságára, megóvására és fenntartására.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény 63. § (4) bekezdése szerint az ingatlan fenntartása és helyreállítása során az OTÉK-tól, a településrendezési tervtől, annak részeként a helyi építési szabályzattól a hatósági eljárásban el lehet térni.

Azonban a helyi építési szabályzat készítésekor figyelemmel kell lenni az épület, építmény jelen és jövőbeni hasznosítására és biztosítani kell a műemlék környezetének, az épületek, építmények funkcionális kiegészítésnek a lehetőségét.

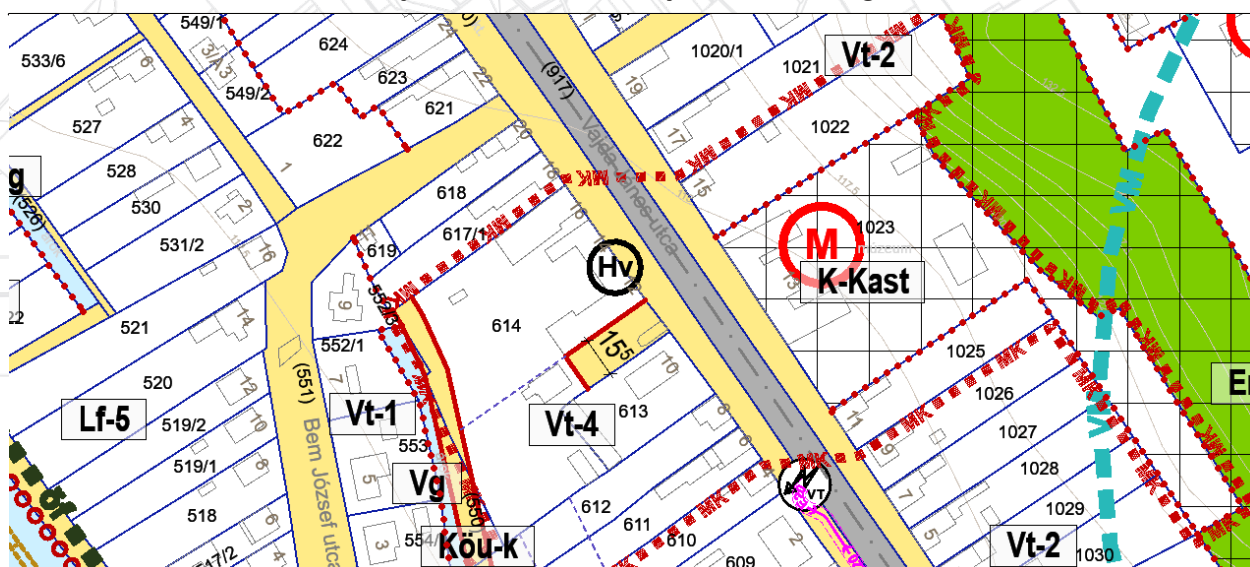
A tervezett építési övezeti változások az építészeti örökség vonatkozásában konstruktívak, az örökség építészeti védelmét érintő negatív döntéseket nem fogalmaz meg.

A településtervi változások a műemléki és helyi védelemmel érintett építményekre gyakorolt hatásai az alábbiak:

M1 - ÜRMÉNYI-DREHER KASTÉLY

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű kastély vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. A különleges kastély övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest. Ezzel biztosítja az önkormányzat az erodált kastélyépületnek a szélesebb körű hasznosíthatóságát.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Kü > K-Kast

K > Z

20% > 40%

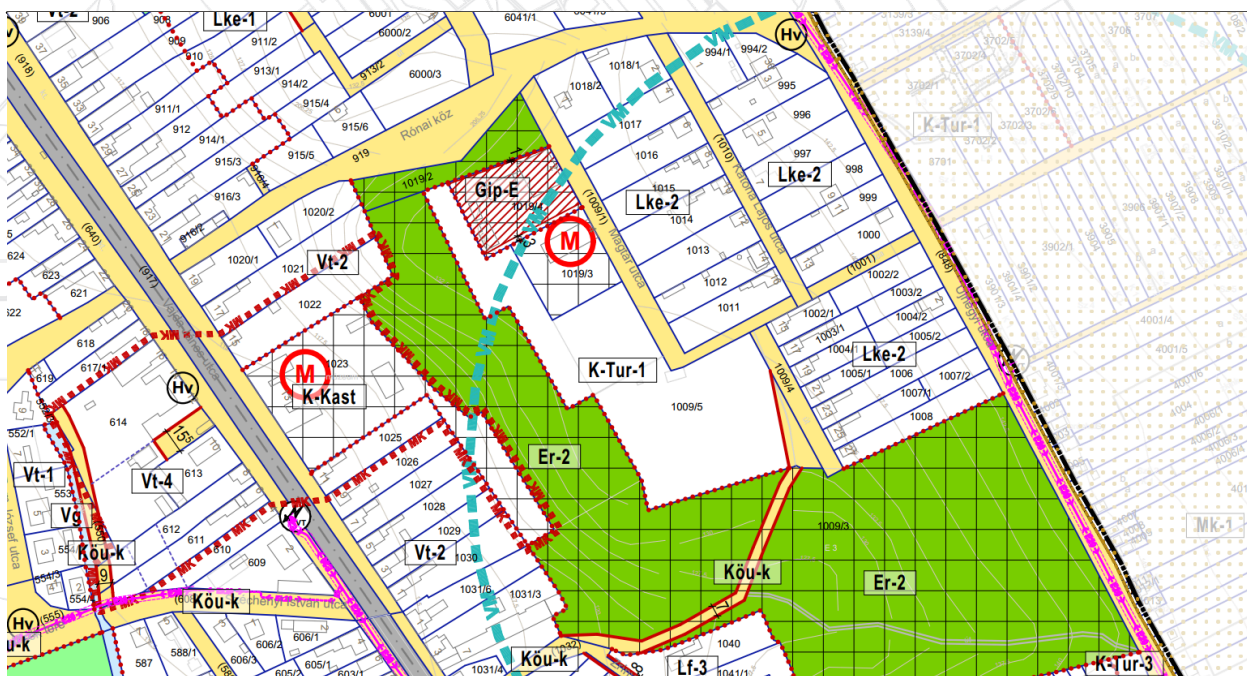
7,5m > 10,0m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervhez képest a térképi kivágaton látható változással kisebb lett.

M2 - ÜRMÉNYI-DREHER KASTÉLY KERTJE

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű kastélykert vonatkozásában a településtervezés készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. A rekreációs célú erdőterület övezetében az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest. A parkerdő hasznosításához elengedhetetlen kiszolgáló épületek létesíthetőségének érdekében döntött így az önkormányzat.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Ee > Er-2

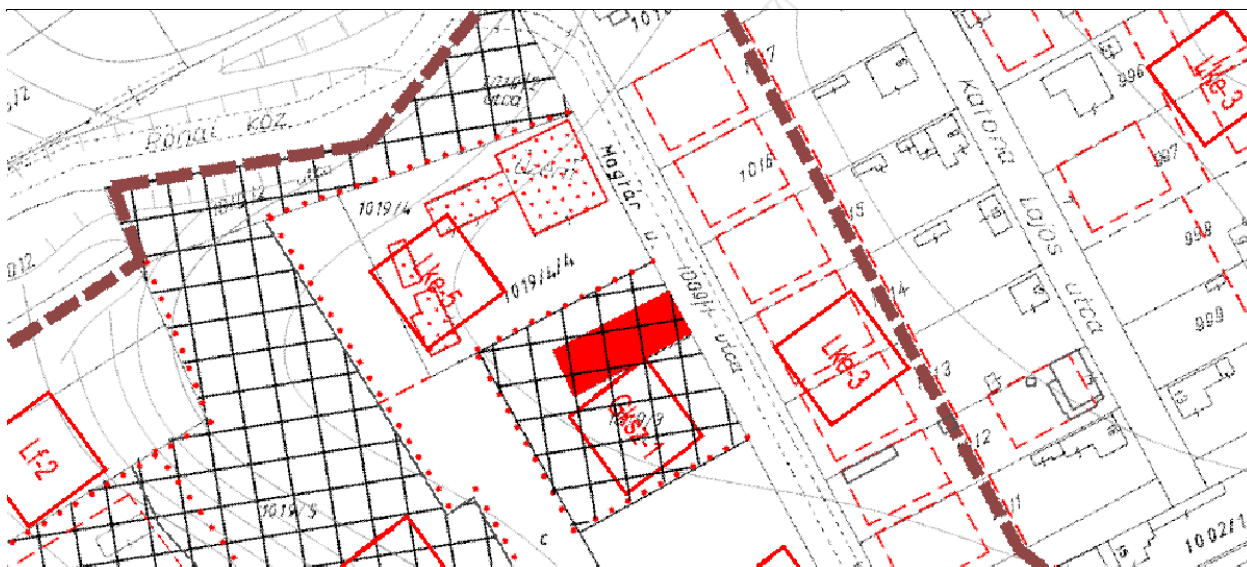
SZ > SZ

2% > 5%

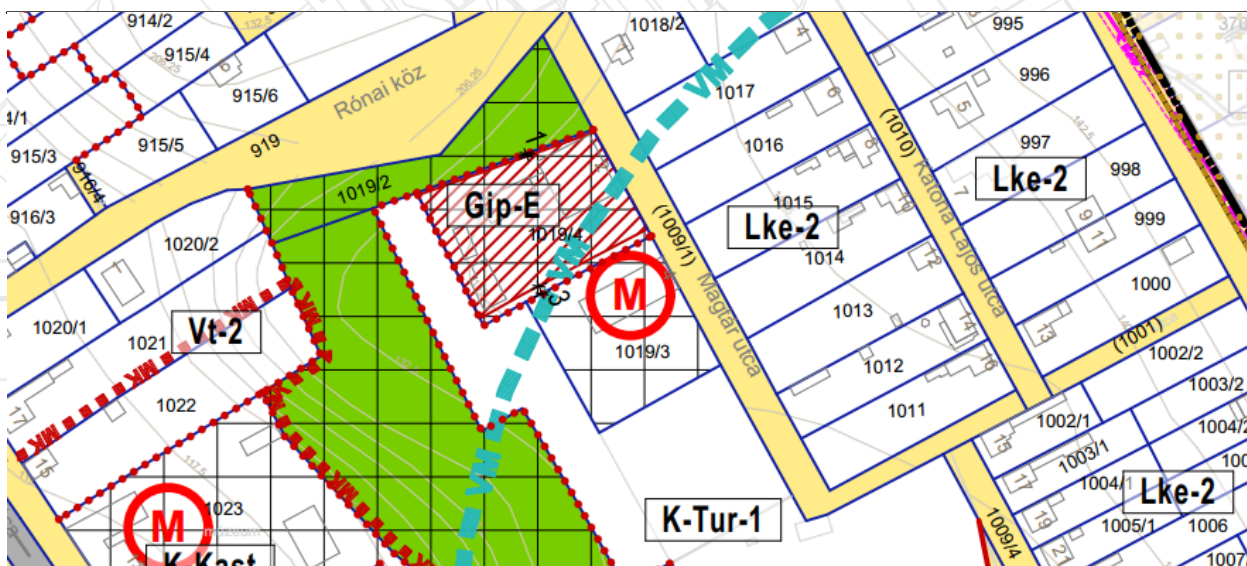
6,5m > 7,0m

A kastélykerthez a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás szerint nem tartozik műemléki környezet lehatárolás.

M3 - MAGTÁR

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű magtár vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás történik. A kereskedelmi és szolgáltató gazdasági építési övezet helyett a hasznosítás szempontjából ideálisabb különleges turisztikai terület építési övezet besorolású lesz. Az új övezetben az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest. Ezzel biztosítja az önkormányzat a romló állapotú magtárépület számára a szélesebb körű hasznosíthatóságát.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

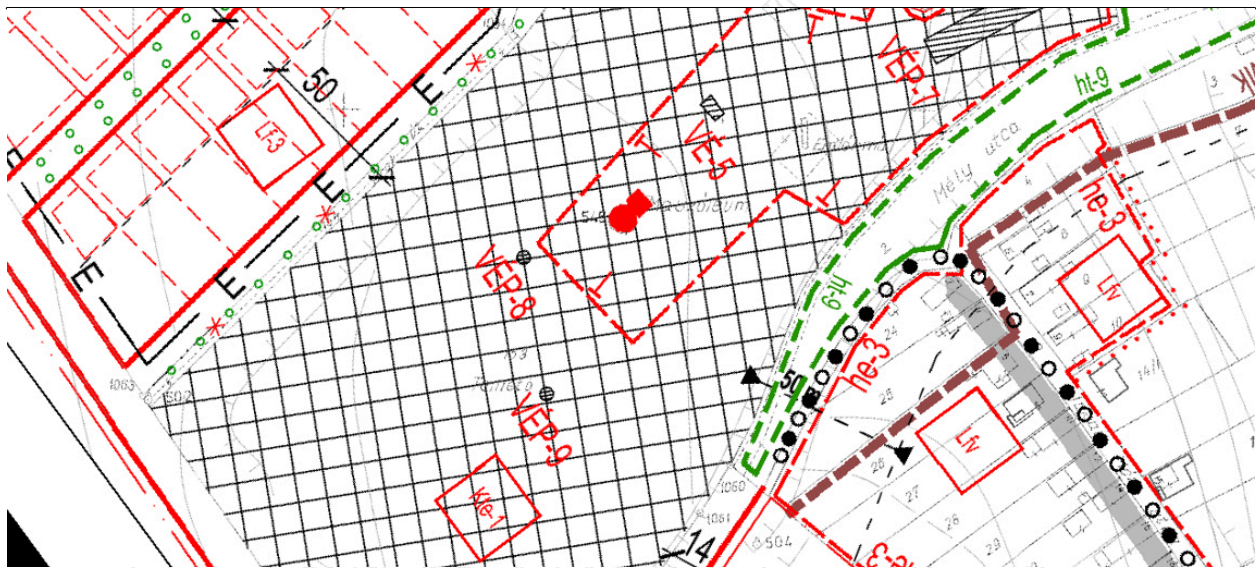
Övezet jele:
 Beépítési mód:
 Megengedett legnagyobb beépítettség %:
 Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

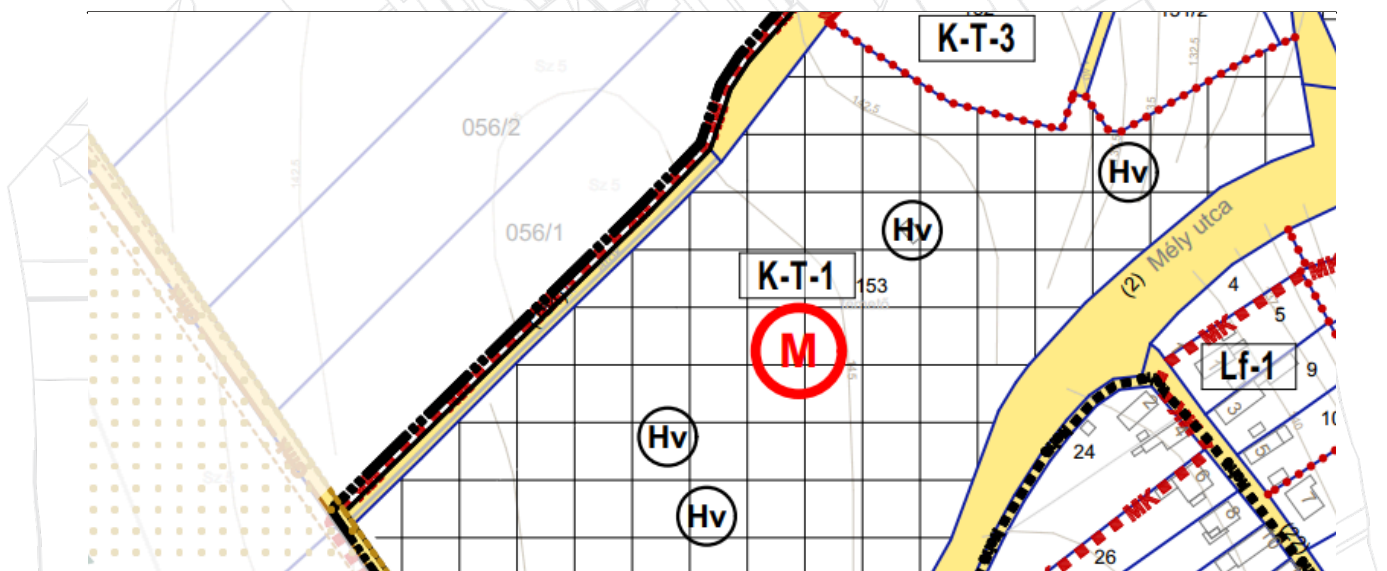
Gksz-1 > K-Tur-1
 SZ > SZ
 30% > 40%
 7,5m > 8,0m

A magtárhoz a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás szerint nem tartozik műemléki környezet lehatárolás.

M4 - ÜRMÉNYI MAUZÓLEUM

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű ürményi mauzóleum vonatkozásában a településtervezés készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. A különleges temető építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest. A beépítésre szánt övezetek esetében a min. 10% beépíthetőséget biztosítani kell.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Kte-1 > K-T-1

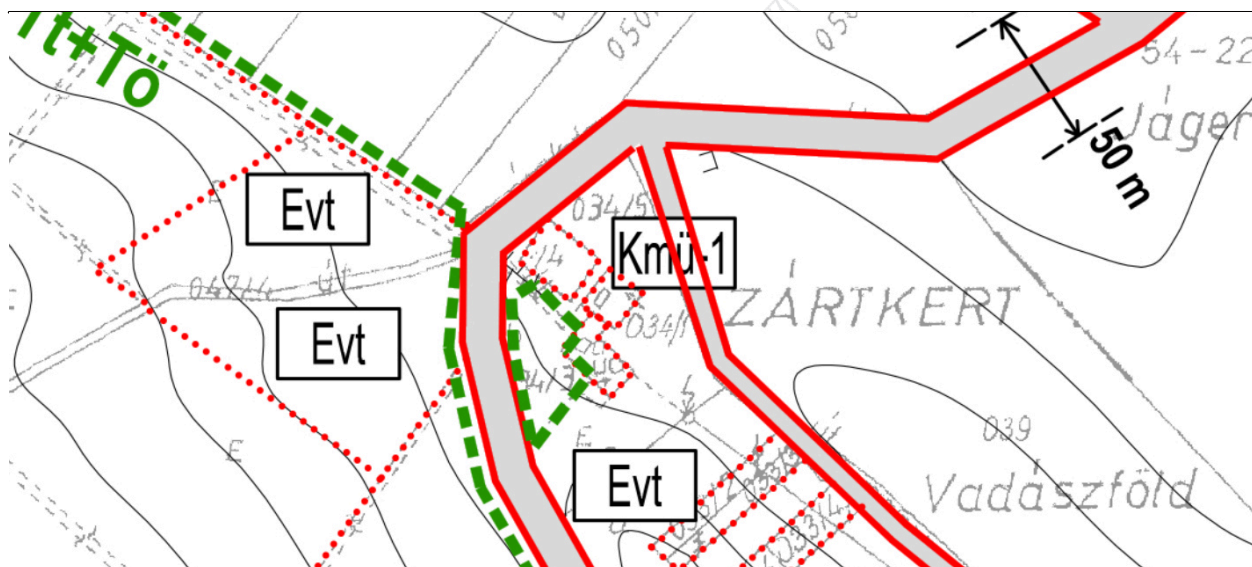
SZ > SZ

5% > 10%

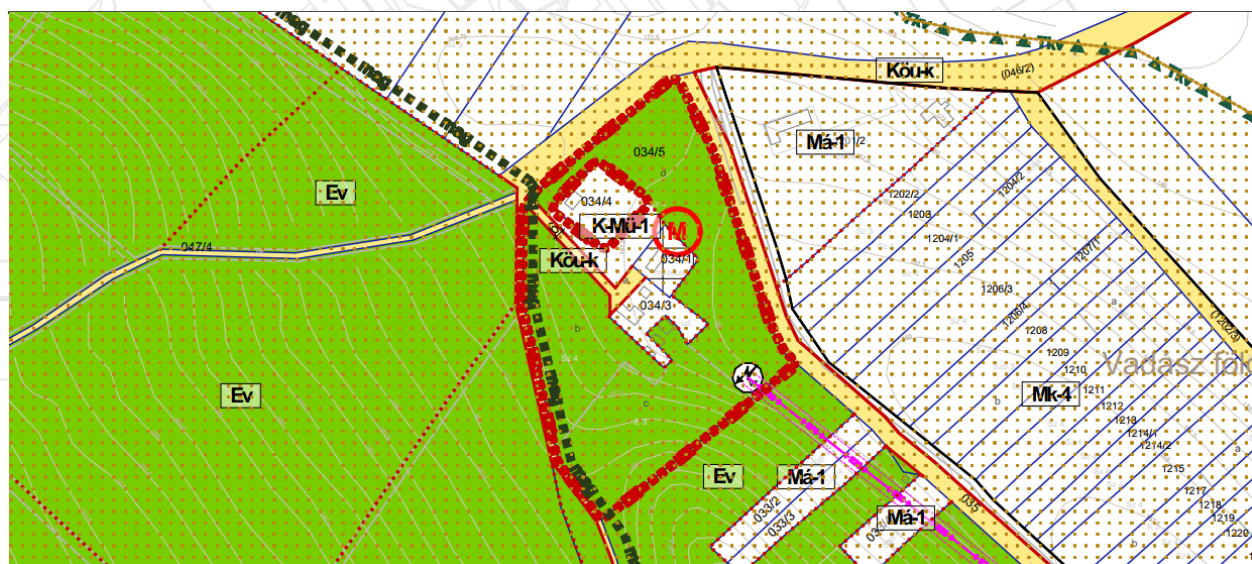
10,0m > 10,0m

A műemlék környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervhez képest a térképi kivágaton látható változással kisebb lett.

M5 - VAJDA JÁNOS SZÜLŐHÁZA

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű tájhoz vonatkozásában a településtervezés készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. A különleges mezőgazdasági üzemi építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest. A beépítésre szánt övezetek esetében a min. 10% beépíthetőséget biztosítani kell.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Kmü-1 > K-Mü-1

SZ > SZ

30% > 40%

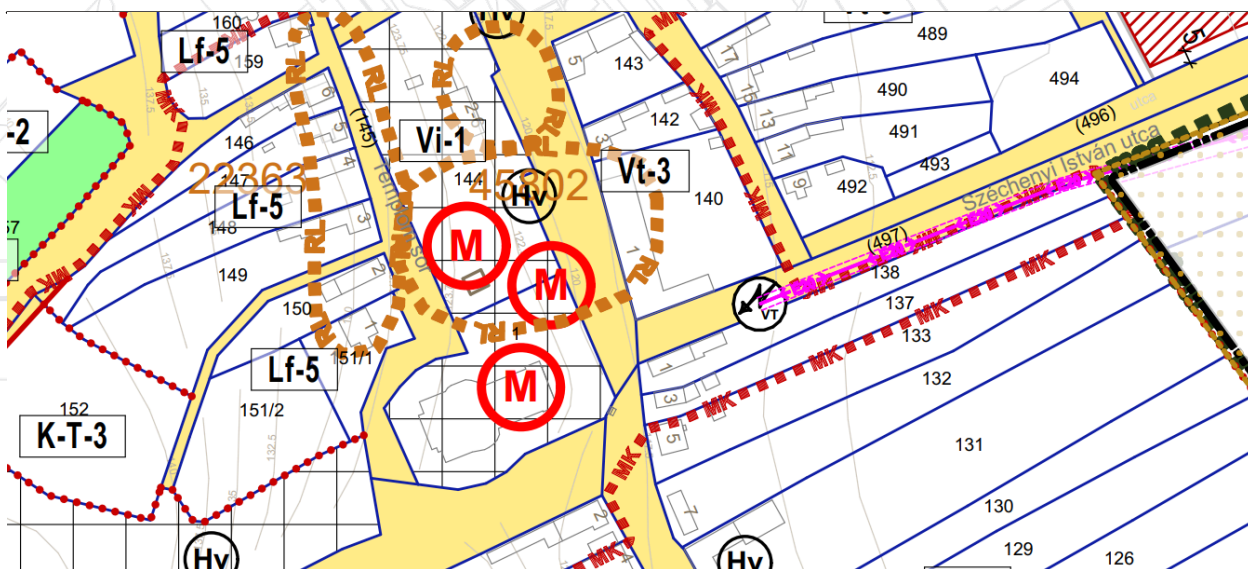
7,5m > 8,0m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervhez képest a térképi kivágaton látható módon feltüntetésre került.

M6 - RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű római katolikus templom vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás történik. A korábbi különleges szakrális terület helyett intézményi vegyes építési övezetbe sorolás történik. Az intézményi vegyes építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Ksz > Vi

SZ > SZ

20% > 20%

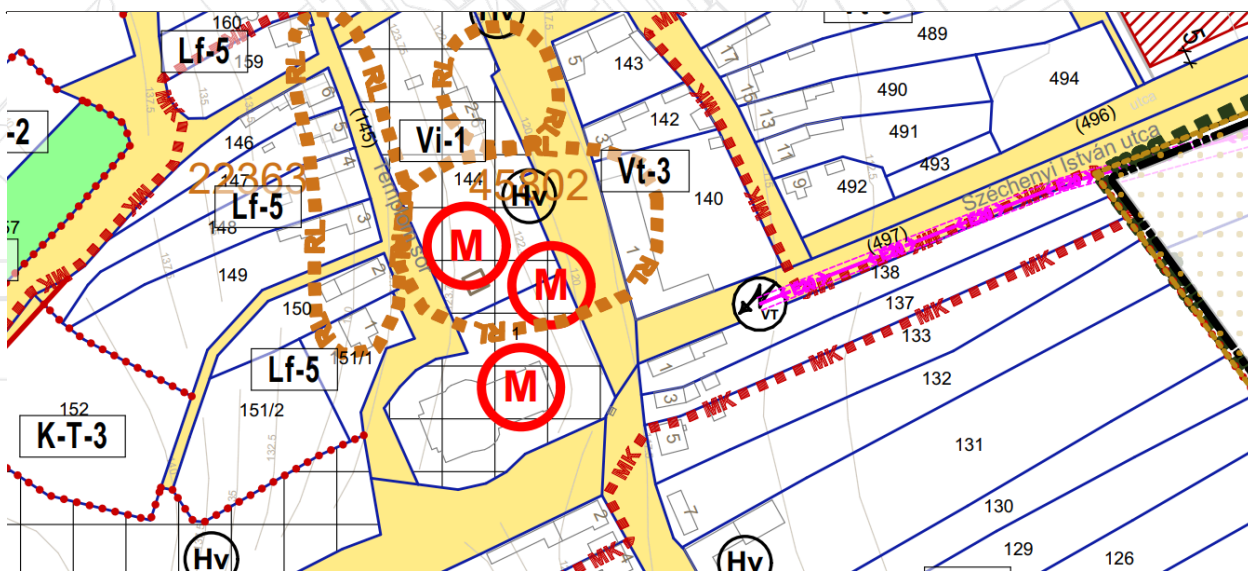
4,50m > 10,0m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervtől eltérően a térképi kivágaton látható módon került feltüntetésre.

M7 - SZENTHÁROMSÁG SZOBOR

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű szentháromság szobor vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás történik. A korábbi különleges szakrális terület helyett intézményi vegyes építési övezetbe sorolás történik. Az intézményi vegyes építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Ksz > Vi

SZ > SZ

20% > 20%

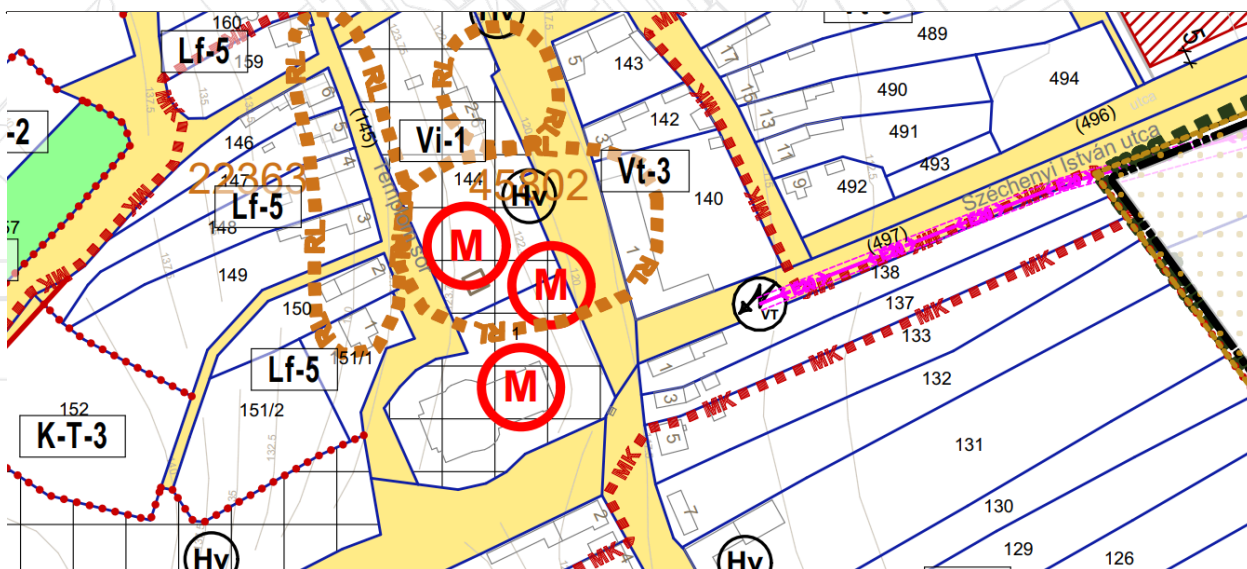
4,50m > 10,0m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervtől eltérően a térképi kivágaton látható módon került feltüntetésre.

M8 - HARANGTORONY

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű harangtorony vonatkozásában a településtervezés során a hatályostól eltérő övezetváltozás történik. A korábbi különleges szakrális terület helyett intézményi vegyes építési övezetbe sorolás történik. Az intézményi vegyes építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

Ksz > Vi

SZ > SZ

20% > 20%

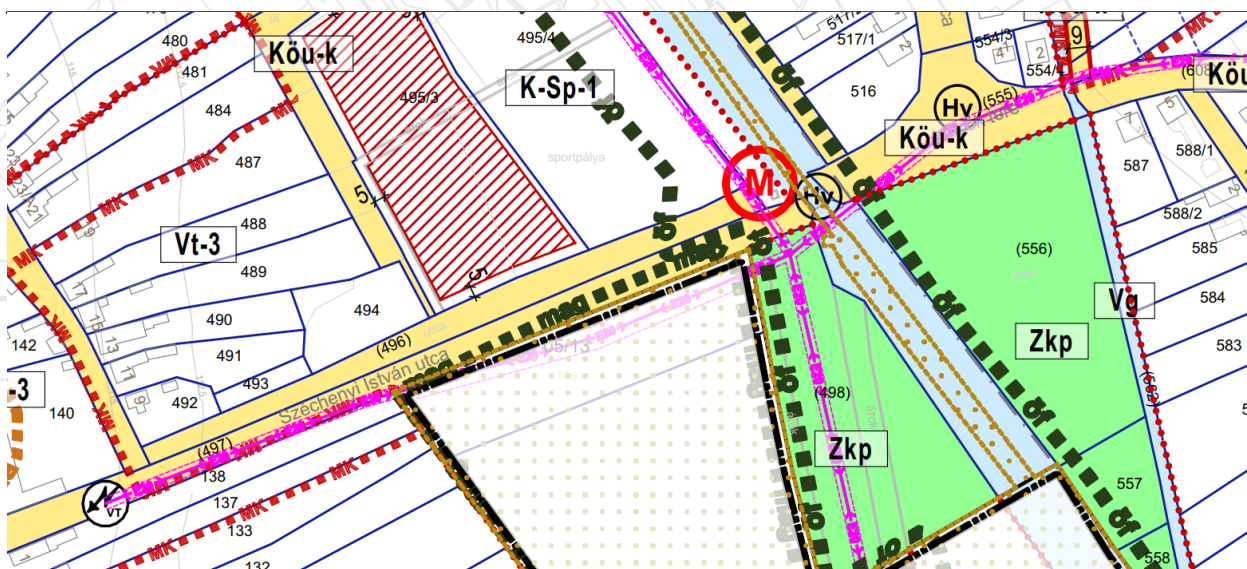
4,50m > 10,0m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervtől eltérően a térképi kivágaton látható módon került feltüntetésre.

M9 - NEPOMUKI SZENT JÁNOS SZOBOR

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A műemléki védettségű Nepomuki Szent János szobor vonatkozásában a településtervezés készítés során a hatályostól eltérő övezetváltozás történik. A korábbi vízgazdálkodási terület övezete helyett különleges sport építési övezetbe sorolás történik. A különleges sport építési övezetben az előírások és az övezeti paraméterek megengedőbbek a hatályos tervhez képest.

A műemlék övezeti paramétereiben fellépő változások az alábbiak:

Övezet jele:

Beépítési mód:

Megengedett legnagyobb beépítettség %:

Megengedett legnagyobb épületmag. m:

Meglévő > Új

V > K-Sp-1

> SZ

> 40%

> 9,5m

A műemléki környezet lehatárolásakor a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás által szolgáltatott adatok alapján jártunk el, mely a hatályos tervtől eltérően a térképi kivágaton látható módon került feltüntetésre.

HV1 - REFORMÁTUS TEMPLOM

A helyi védelem alatt álló református templom vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Lf-3 helyett Lf-5

Legnagyobb beépíthetőség:

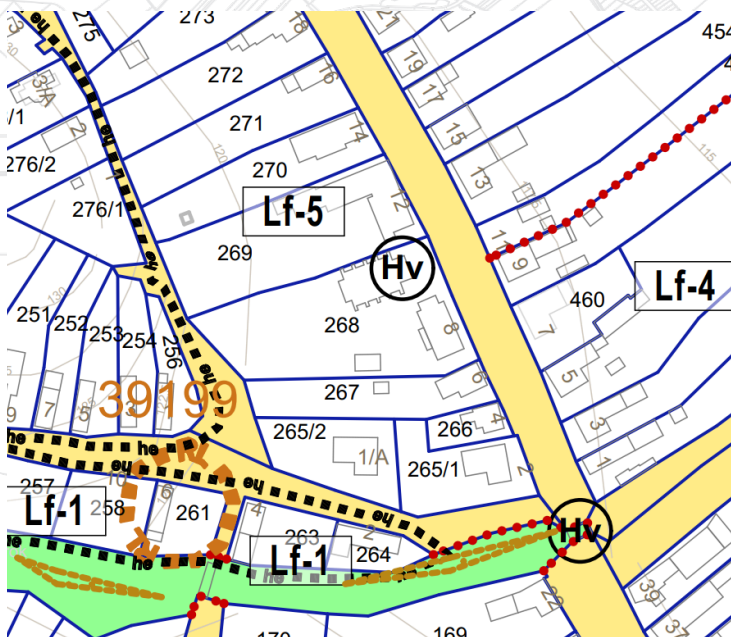
30 helyett 25%

Legnagyobb épületmagasság:

4,5m helyett 5,0m

A módosítás során a változás a templom állagmegővására, az érték megőrzésére irányuló törekvést nem befolyásolja.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

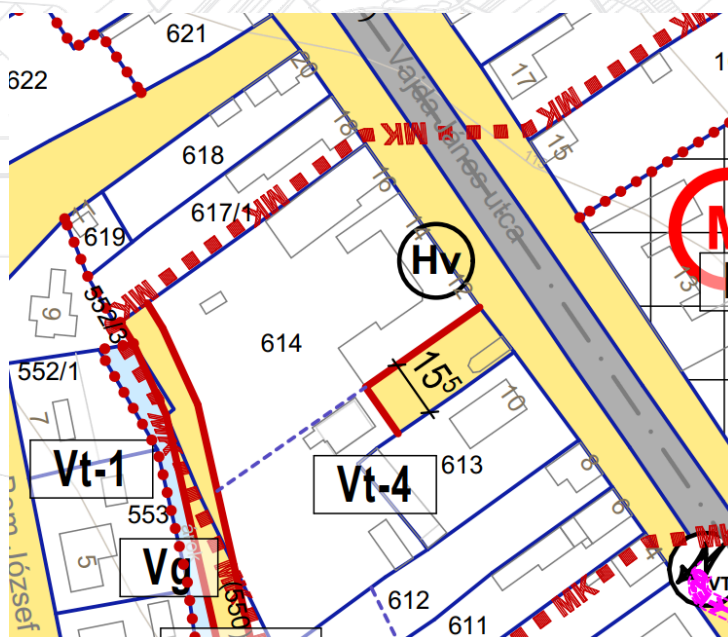

Új belterületi szabályozási terv kivágata

HV2 - EGYKORI SZOLGABÍRÓSÁG ÉPÜLETE

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A helyi védelem alatt álló szolgabíróház épülete vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Vt-2 helyett Vt-4

Építési mód:

Oldalhatáron álló helyett zárt sorú

Legnagyobb beépíthetőség:

40 helyett 80%

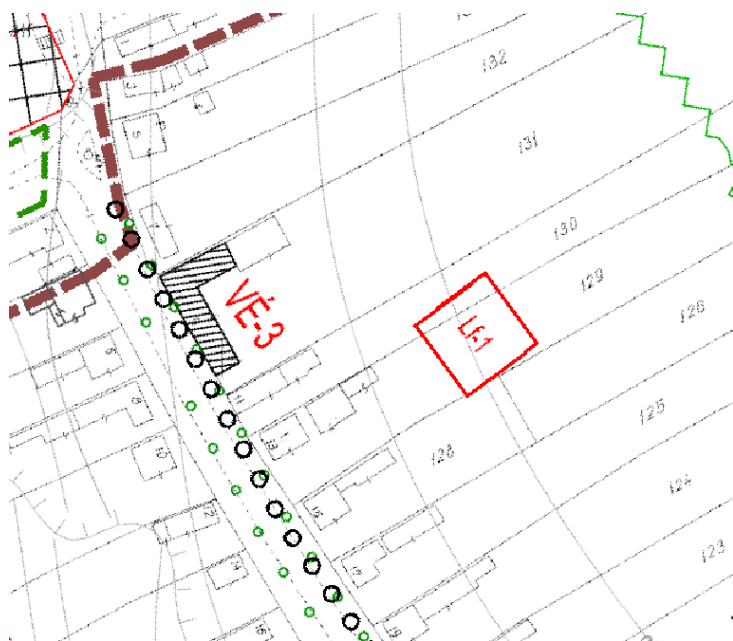
Legnagyobb épületmagasság:

6,5m helyett 7,0m

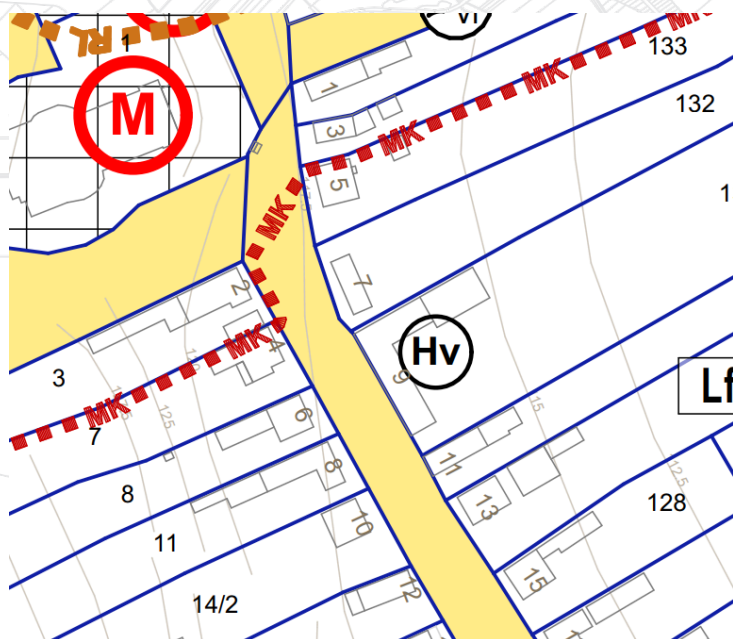
A módosítás során a változás a szolgabíróház épületének állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Az épület hasznosítására az engedély kedvező feltételeket biztosít, a telken melléképületek, kiszolgáló épületek elhelyezésére nyílik lehetőség.

HV3 - GAZDASÁGI ÉPÜLET

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A helyi védelem alatt álló gazdasági épület vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Lf-1 helyett Lf-3

Legnagyobb beépíthetőség:

25 helyett 30%

Legnagyobb épületmagasság:

4,5m helyett 5,0m

A módosítás során a változás a gazdasági épületnek állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Az épület hasznosítására az engedmény kedvező feltételeket biztosít.

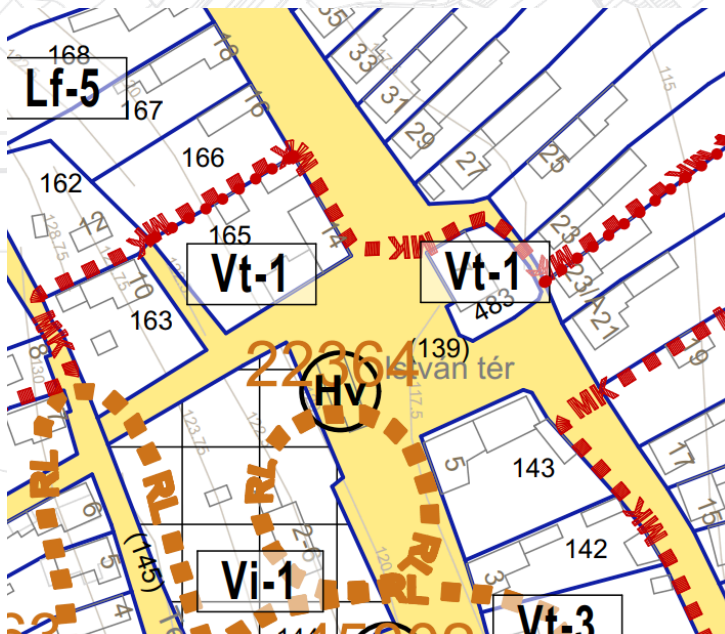
HV4 - TŰZOLTÓ ÉS KÖZÖSSÉGI EMLÉKHÁZ

A helyi védelem alatt álló tűzoltó és közösségi ház épületének vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik.

A módosítás során a változás a tűzoltó és közösségi emlékház épületének állagmegővására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

HV5,HV-15,HV-16,HV-17 - BURGER KÁPOLNA, KALVÁRIA STÁCIÓK, VAJDA JÁNOS SZÜLEINEK SÍREMLÉKE, MÉSZKŐ FESZÜLET

A helyi védelem alatt álló katolikus temetői értékek vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltozás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Kte-1 helyett K-T-1

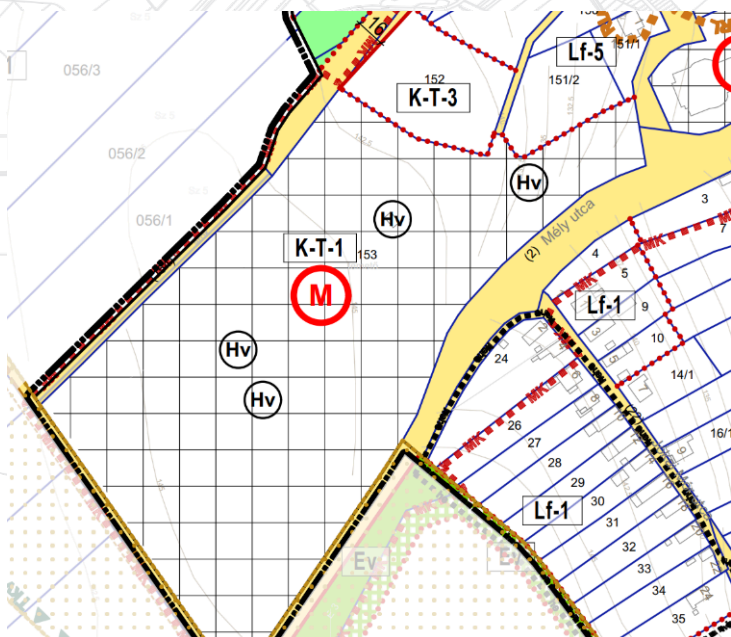
Legnagyobb beépíthetőség:

5 helyett 10%

A módosítás során a változás a temetői értékek és kápolna épület állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

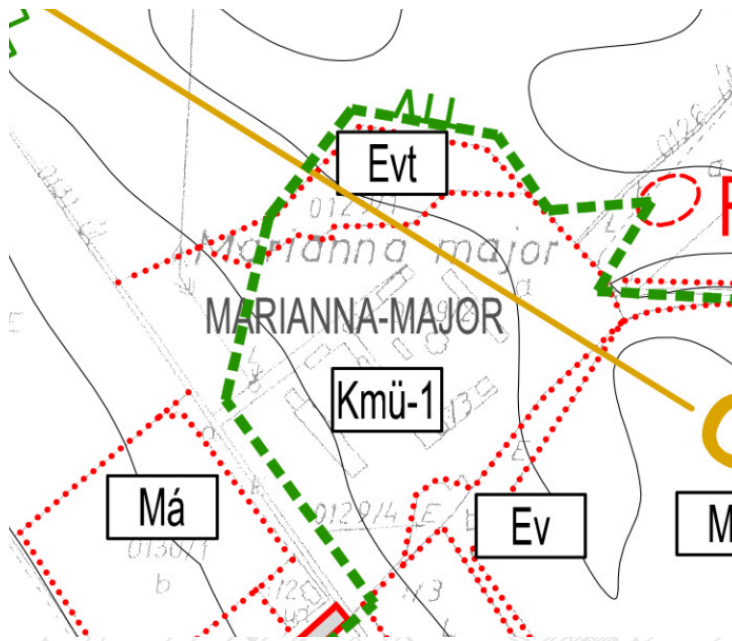
Az épület hasznosítására az engedmény kedvező feltételeket biztosít.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

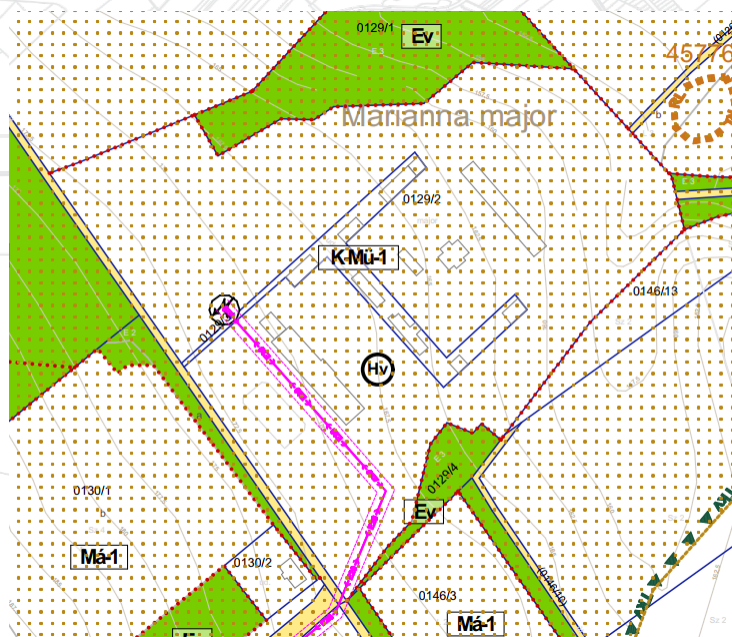

Új belterületi szabályozási terv kivágata

HV6 - MARIANNA-MAJOR

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A helyi védelem alatt álló Mária-Anna major épületegyüttes vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Kmü-1 helyett K-Mü-1

Legnagyobb beépíthetőség:

30 helyett 40%

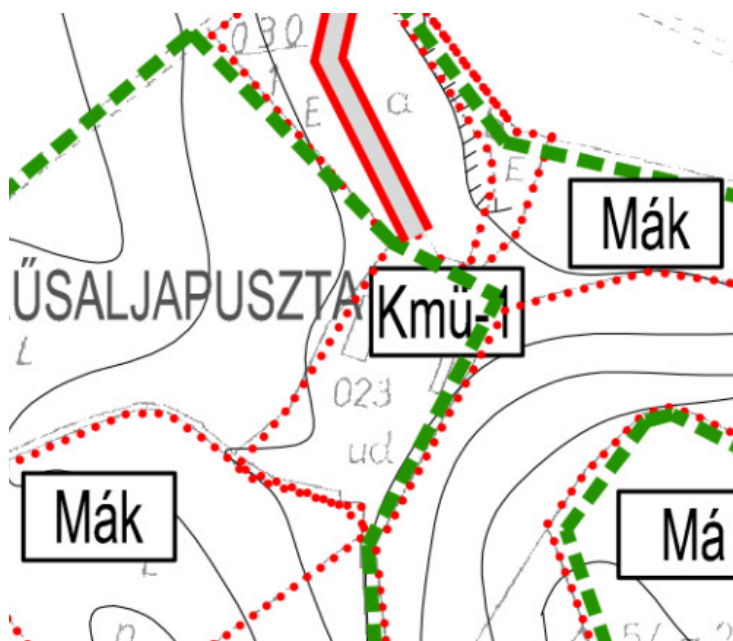
Legnagyobb épületmagasság:

7,5m helyett 8,0m

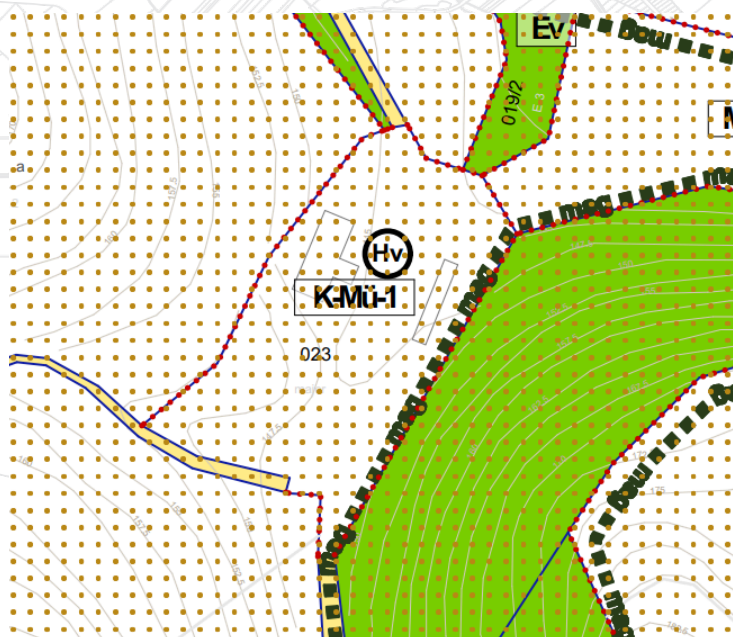
A módosítás során a változás az épületegyüttes állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Az épületek, terület hasznosítására az engedmény kedvező feltételeket biztosít.

HV7 - GYŰRŰSALJA PUSZTA

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A helyi védelem alatt álló Gyűrűsalja-puszta épületegyüttes vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

Kmü-1 helyett K-Mü-1

Legnagyobb beépíthetőség:

30 helyett 40%

Legnagyobb épületmagasság:

7,5m helyett 8,0m

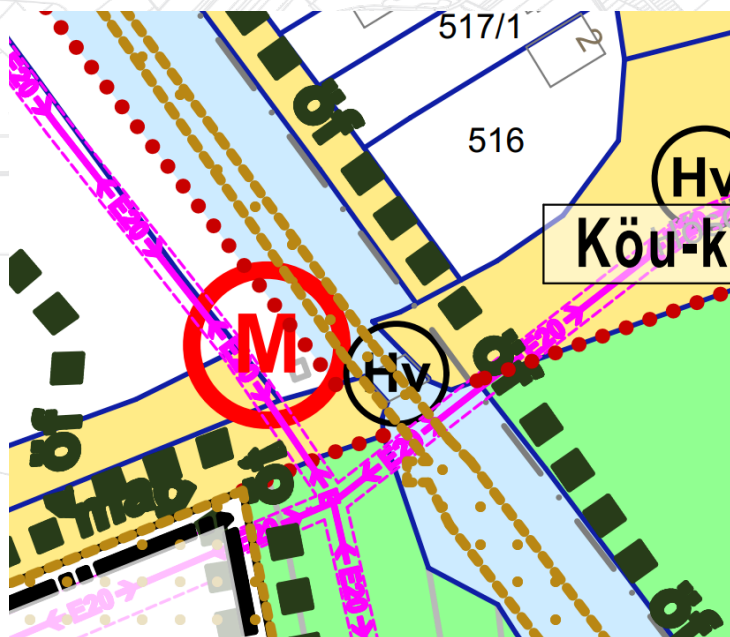
A módosítás során a változás az épületegyüttes állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Az épületek, terület hasznosítására az engedmény kedvező feltételeket biztosít.

HV8 - KÉTLYUKÚ HÍD

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

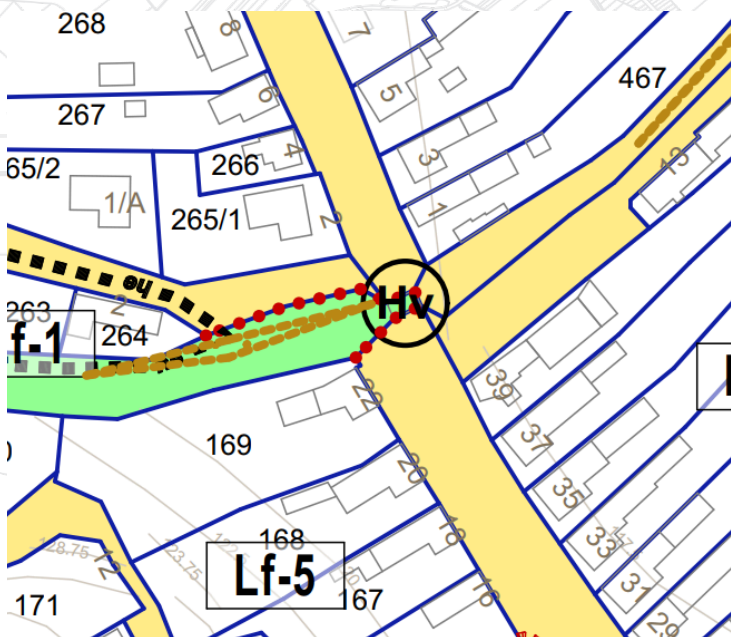
A helyi védelem alatt álló kétlyukú híd vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik.

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

HV9 - „KÚHÍD”

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

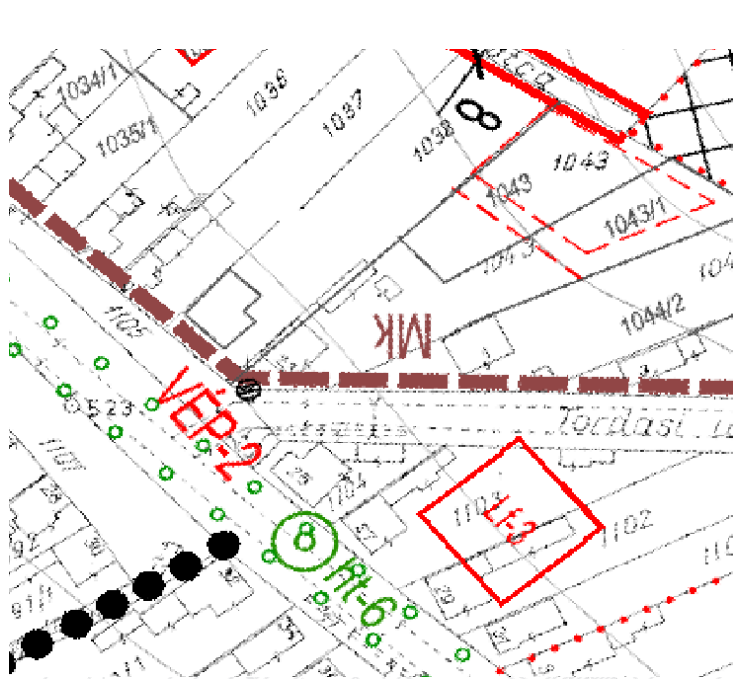

Új belterületi szabályozási terv kivágata

A helyi védelem alatt álló híd vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás történik. A korábban út övezetből közkert övezetbe kerül.

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

HV10 - ÚTMENTI KERESZT

A helyi védelem alatt álló kereszt vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltozás nem történik. Az övezeti paraméterek az alábbi pontokban változnak:

Övezeti jel:

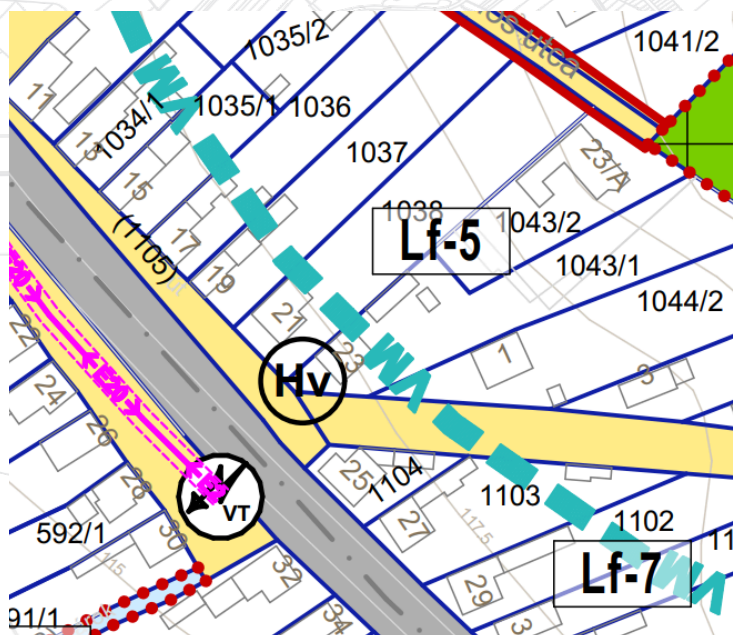
Lf-3 helyett Lf-5

Legnagyobb épületmagasság:

4,5m helyett 5,0m

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

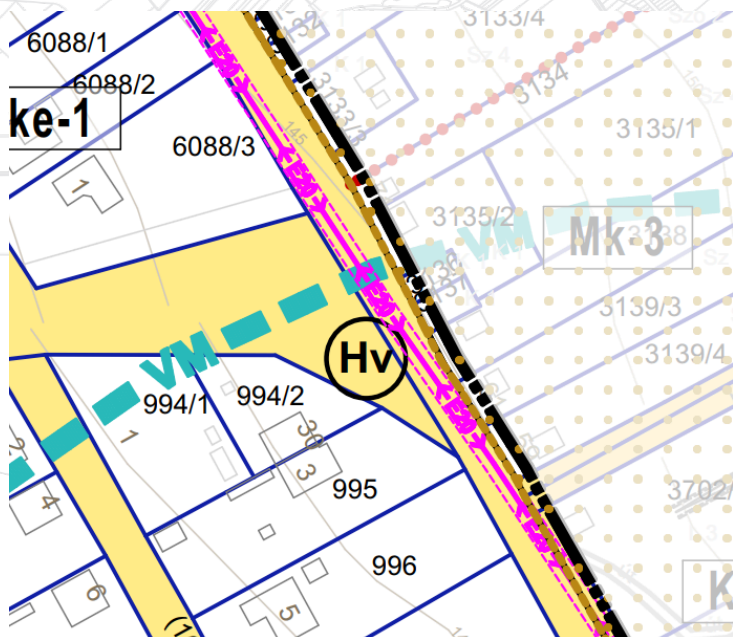
HV11 - ÚTMENTI KERESZT

A helyi védelem alatt álló kereszt vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás történik. A korábban közcélú víz övezetből a terület művelési ágának megfelelően közlekedési terület övezetbe kerül.

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

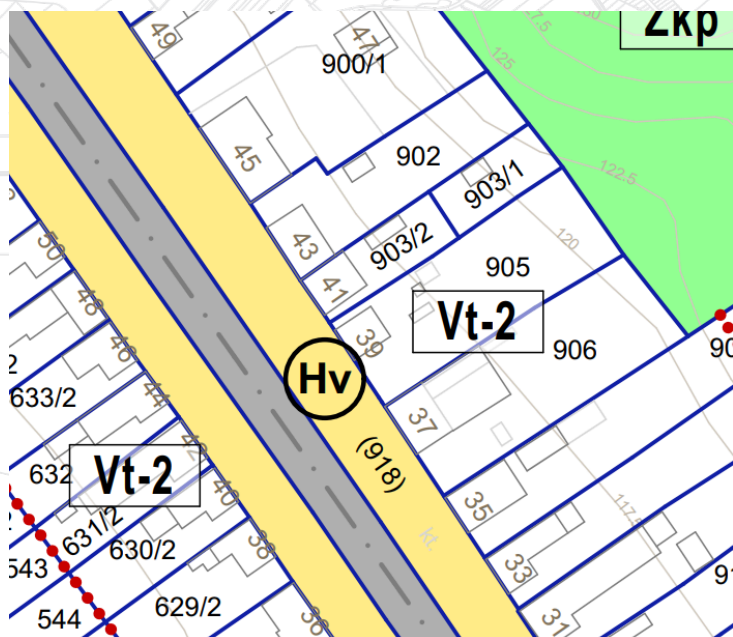
HV12 - VAJDA JÁNOS SZOBOR

A helyi védelem alatt álló szobor vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltás nem történik.

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

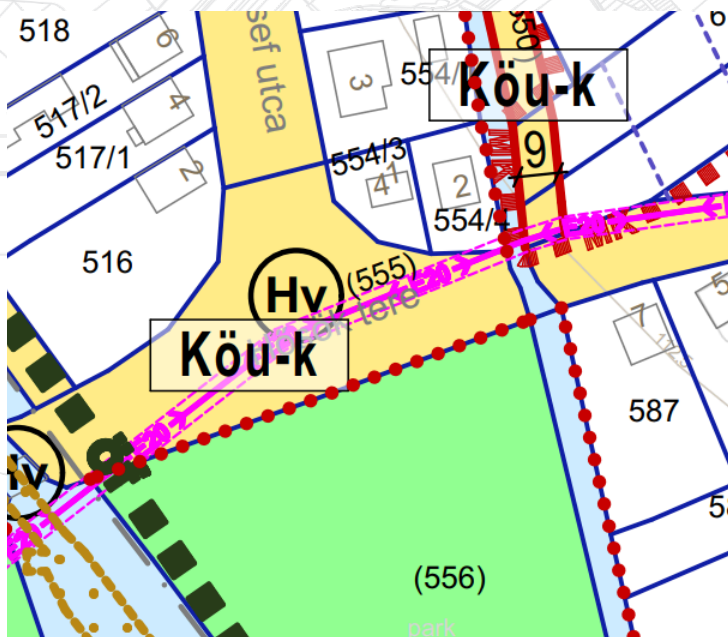
HV13 - I. VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ

A helyi védelem alatt álló emlékmű vonatkozásában a településtervezés során a hatályostól eltérő övezetváltozás nem történik.

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

HV14 - TRIANON EMLÉKMŰ

A helyi védelem alatt álló emlékmű vonatkozásában a településterv készítés során a hatályostól eltérő övezetváltozás történik. A korábbi különleges szakrális építési övezetből intézményi vegyes építési övezet kijelölés történik.

Az új övezet kijelölése során az alábbi paraméterek változnak:

Övezeti jel:

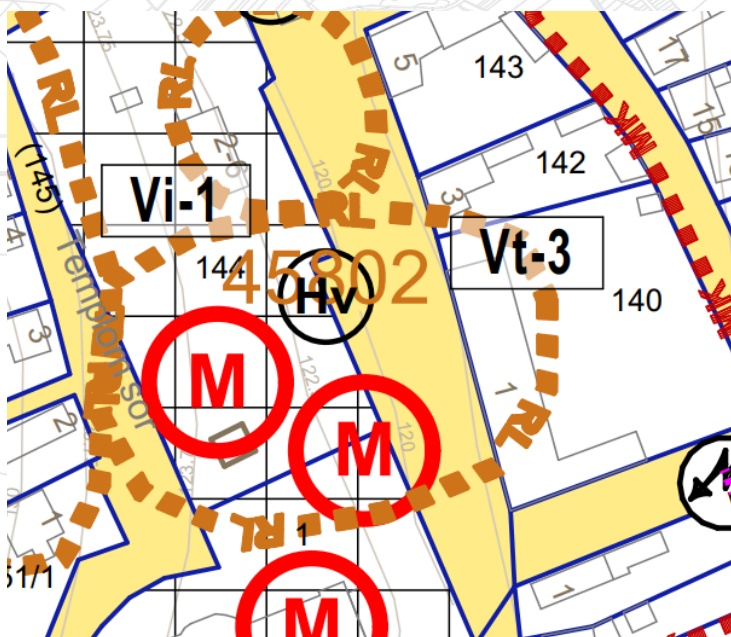
Ksz helyett Vi

Legnagyobb épületmagasság:

4,5m helyett 10,0m

A módosítás során a változás az építmény állagmegóvására, az érték megőrzésére irányuló törekvéseket nem befolyásol.

Hatályos belterületi szabályozási terv kivágata

Új belterületi szabályozási terv kivágata

VÁL KÖZSÉG
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ
2023. MÁJUS

készítette: dr. Szücsi Frigyes

Tartalom

1. Örökségvédelmi vizsgálat
 - 1.1. A település történeti leírása
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése
 - 1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai
 - 1.2.2. Jogszabályi környezet
 - 1.2.3. Régészeti lelőhelyek
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése
 - 2.1. A területfelhasználási változások ismertetése
 - 2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre
3. Értékvédelmi terv (régészet)
4. Összefoglalás

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

A település neve valószínűleg személynévből keletkezett magyar névadással. Első említése 1269-ből ismert Waall alakban, amikor IV. Béla király érvénytelenné tett egy kétes hitelű oklevélbe foglalt adományozást, miszerint Vál dézsmáit már 1186 előtt az ercsi monostornak adta volna Tamás nádor. 1469-ben Wal, 1556-ben Vaal, 1588-ban Wall, 1700-ban Váll, 1715-ben Vally, 1752-ben újra Vaal, 1768-ban Vaáll, 1769-ben és 1898-ban Vaál alakban fordult elő, ezt követően viszont a mai Vál alakot kapta.

A 13–15. század során köznemesek lakták vált, a település így kisebb részbirtokokra tagolódott. 1339-ban váli lakosok szerepeltek tanúként egy birtok hovatartozásának ügyében. 1353-ban Váli Tamás, 1388-ban Váli Péter, 1394-95-ben Váli Egyed királyi emberekről vannak adatok, akiket ügyes-bajos ügyek kivizsgálására rendeltek ki, hogy aztán azt a király bírósága előtt előadják. 1462-ben Váli Bálintot rendelték ki királyi emberként a Fejér vármegyei törvénykezésbe. A 16. század elején a Somi és a Podmaniczky család pereskedett hosszú éveken át egy váli birtokrészért, amit aztán Ákosházi Sárkány Ambrus délvidéki bán, majd országbíró vásárolt meg 1517-ban. A Somi-család váli jelenléte ezzel megszűnt. 1527-ben, míg Sárkány Ambrus és Ferenc a törökök elleni háborúban volt, Endrédi Somogyi Ferenc elfoglalta a váli birtokát, ami ellen Ferenc tiltakozott. Mária királyné azonban a Somogyi család uralkodóház elleni hűtlenségének bebizonyosodása után nem a Sárkány-családnak adta a birtokot, hanem Révay Ferencnek. Révay felesége azonban közeli rokonságban állt az Endrédi Somogyiakkal, így a tulajdonosváltás nem hozott jelentős változást a birtokviszonyokban. 1541-ben aztán Ferdinánd király a hűségére tért Fehérvárnak adományozta a váli birtokokat.

Templomára közvetve utaló első írott adat 1351-es, amikor Simont, az esztergomi érsek vikáriusát váli lelkészként említik. 1432-ben esik ismét szó a váli egyház papjáról. 1559-ben a budai szandzsák deftere összeírta itt Dienes papot és a meghalt Alberd papot.

1543-ban a törökök elfoglalták Székesfehérvárt, és ezt követően a Váli-völgy is török uralom alá került, a hódoltság egyik legnyugatibb pontja lett. 1546-ban még 148 családot írtak össze Válon, de az évtized végére a végvári katonák portyázásai miatt a település teljes elnéptelenedése fenyegetett. Részben emiatt, részben pedig a Váli-völgy stratégiai jelentősége miatt erődíthették meg palánkkal Vált 1550-ben. Az 1552-53. évi zsoldjegyzék alapján még csak 50 fős, zsoldos lovasokból és másodvonalbeli gyalogosokból álló helyőrsége volt. Ettől függetlenül 1556-ban a Győrből érkező támadók felgyújtották a falut és rátörtek a palánkra is. A támadások eredményeképpen 1559-ben már csak 83 váli családot írtak össze. Hamza székesfehérvári szandzsákbég 113 főre növelte a palánk helyőrségét, janicsárokkal és tüzérekkel is megerősítve őket. Az erősítés meghozta az eredményt, mert 1564-ben a pápai huszárok katasztrofális vereséget szenvedtek Válon. Ezt követően viszonylagos nyugalom köszöntött be a település életében. 1562. évi deftertől kezdve már mezővárosként szerepelt és gazdasága felvirágzott. Rövidesen szultáni ház-birtok lett és a budai pasa vette közvetlen irányítása alá. A fellendülés nem tartott sokáig: 1576-ban a településre törő tatai és komáromi lovasok okozta súlyos károkat. Ezt követően – a bécsi Haditanács értesülései szerint – 200 fő fölé emelték a helyőrség létszámát, de a környékbeli végvárakból induló portyák annyira megszorodtak, hogy a helyőrség már képtelen volt a Váli-völgy ellenőrzésére. Az 1580. évi defter szerint már csak 60 család, az 1590. évi szerint 47 család lakta Vált. 1591-ben Szinán budai pasa fejét vétette a váli bírónak, mert az nem értesítette a helyőrséget a magyar végvári vitézek támadásáról. 1599-ben a keresztény csapatok értesültek arról, hogy a váli palánk egy bástyája leomlott, és hirtelen rajtaütéssel elfoglalták. Rövid ideig maradhatott keresztény kézen, mert 1601-ben újra el kellett foglalni a töröktől, hogy aztán 1602-ben újra visszatérjenek a törökök. 1628-29-re 77 főre csökkent a helyőrsége. Evlia Cselebi – bár Válon személyesen valószínűleg nem járt – az 1664–1666 közötti magyarországi utazásainak leírásában néhány mondatban

megemlékezik az erődítményről. 1667-ben tapolcai és sümegi végváriak támadták a váli palánkot. 1687-ben kerülhetett újra végleg magyar kézre Vál.

A 18. században Vál lakóinak többsége rácokból, azaz délszlávokból állt. A török kiűzése után ők – lévén a törökök szövetségesei – elhagyták a települést. Helyükre az 1690-es években magyar jobbágyokat telepítettek. 1700-ra már 51 telkes jobbágy lakott Válon. 1751-ből 110 jobbágyháztartás és 9 házzal rendelkező zsellérről tudunk. Vallási megoszlásuk: 65 római katolikus, 46 református, 7 evangélikus, 1 görögkeleti. 1776-ban a teljes lakosság száma 1337 fő volt, majd a II. József-féle 1784-87-es népösszeírás során 1532 fő (1. ábra).

1. ábra: Váli az első katonai felmérés térképlapján (1782–1785)

1774-től Ürményi József vásárolta meg Váli területét. Ő kért a falunak mezővárosi státuszt, amit 1781-ben meg is kapott. A mezővárosi jogállás 1870-ig, a polgári közigazgatás bevezetéséig fennállott. 1856-ra a lakosság száma 2333 főre, 1870-ben 2551 főre gyarapodott. 1877-ben a váli ötezer katasztrális holdas uradalmat a sörgyáros Dreher Antal vásárolta meg.

Felhasznált irodalom

Farkas Gábor: Településtörténeti tanulmányok. *A Fejér megyei Váli múltjából.* Alba Regia. *A Szent István Király Múzeum Évkönyve* 30 (2000) 101–138.

Hatházi Gábor – Csukás Györgyi: *A váli gótikus templomtorony.* Székesfehérvár 1996.

Stibrányi Máté: *Fejér megye középkori templomos helyei I–II. Doktori disszertáció.* Budapest 2015. [II. 125. oldal]

Terei György – Nováki Gyula – Mráv Zsolt – Feld István – Sárközy Sebestyén: *Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig.* Budapest 2011. [101–102. oldal]

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásra, a Szent István Király Múzeum adattárában Vál településhez fellelhető régészeti jelentésekre, dokumentációkra, a Szent István Király Múzeum által a hatástanulmányhoz kapcsolódóan 2023. 04. 18-án és 2023. 05. 03-án elvégzett terepbejárás eredményeire, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik.

1.2.2. Jogszabályi környezet

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti érintettségű területek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbiek szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19.§ (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott lelőhelyeket kell jogszabályban védetté nyilvánítani (Kötv. 12. §). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy

fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni (Kötv. 13. § (3)). Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír (Kötv. 13. § (4)). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Kötv. 13. § (1)).

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

Az örökségvédelmi hatástanulmány

Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési tervének kidolgozása során. Ha a településfejlesztési terv készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni (Kötv. 85/A. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési terveket (Kötv. 85/A. § (2)). Az örökségvédelmi hatástanulmányt a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési terv vagy a településrendezési terv megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (továbbiakban: Korm. rendelet) 14. melléklete szerinti tartalommal a Korm. rendelet (2) bekezdés a)-c) pontja alapján kell elkészíteni. Az települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége (Korm. rendelet 83. § (3)).

A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési terv vagy a településrendezési terv és a településképi rendelet készítője köteles gondoskodni (Korm. rendelet 84. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő, valamint a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárássra alkalmas nap alatt végzi el (Korm. rendelet 84. § (2) a)-b) pontjai). A terepbejárás a Kötv. 7. § 30.

értelmező rendelkezése alapján régészeti feltárásnak minősül. A Kötv. 20. § (4) bekezdés h) pontja alapján régészeti feltárára jogosult a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő kizárólag az örökségvédelmi hatástanulmányok készítéséhez végzett terepbejárás és műszeres lelőhely- és leletfelderítés esetén. A terepbejárás a Kötv. 7. § 41. értelmű rendelkezése alapján olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

A Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése szerint régészeti lelőhely központi, közhiteles nyilvántartásba vételét feltárára jogosult intézmény vagy a hatóság, továbbá örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetén örökségvédelmi szakértő kezdeményezheti a 2. mellékletben meghatározott adattartalmú lelőhely-bejelentő adatlap benyújtásával a nyilvántartást vezető hatóságnál.

1.2.3. Régészeti lelőhelyek

Vál község közigazgatási területén 16 nyilvántartott régészeti lelőhely található, amelyek ex lege általános védettség alatt állnak (2. ábra, 1. táblázat). Ezek közül 1 lelőhely kiemelten védett: a Vál-Pogányvár néven 22361 azonosítóval nyilvántartott bronzkori földvár.

Lh. az.	Lelőhely neve	Lelőhely jellege	Lelőhely kora	Helyrajzszámok
22361	Pogányvár	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) temető vár	vatyai kultúra római kor keleti Hallstatt- kultúra vatyai kultúra	062, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 378, 379/1, 379/2, 0136, 376/1, 376/2, 377/1, 377/2, 317, 315, 319/2, 324/1, 320, 321, 322, 323
22363	Templomsor	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	őskor római kor késő középkor török kor	144, 139, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 159, 151/1, 163
22364	Plébániakert	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) templom általában	késő középkor kora újkor késő középkor	144, 139
35295	Pogányvár II.	épület telep általában	bronzkor-késő bronzkor bronzkor-késő bronzkor	380
45773	Bodzás	telepnyom (felszíni)	urnasíros kultúra	096/1, 096/2, 097/4, 097/5, 097/6, 097/7, 097/8, 097/9, 094/4, 094/5, 094/2, 094/10, 094/11, 094/12, 094/9
45775	Felső-rét	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	őskor római kor	0103/17, 0103/5, 0103/16
45776	Marianna-puszta	sírkő	római kor	0127/1
45790	Alsó-rét	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) temető általában temető általában	középkor római kor római kor középkor	05/34, 08/10, 05/21, 05/50, 05/51, 05/52, 05/46

45792	Pogány-gyep	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) temető	vatyai kultúra kelta vatyai kultúra	062, 061/1, 061/2, 061/3, 061/4, 061/5, 061/6, 2103, 2101, 2102/1, 2102/2
45794	Vranek János földjén	temető általában	római kor	5869/2, 5854, 5853/2, 5848/2, 5851, 5852, 5855/5, 5857/3, 5849/2, 5850/1, 5873, 5872/2, 5862/2, 5862/1, 5863/1, 5865/1, 5867, 5868/1, 5871/2, 5870, 5861/2, 5853/1, 5856, 5857/4, 5859, 5860/2, 5858, 5860/1, 5866, 5868/2, 5848/1, 5847/1, 5864/1, 5864/2
45802	Torony	telepnyom (felszíni) temető vár általában templom	Árpád-kor Árpád-kor török kor Árpád-kor	1, 144, 139, 140, 145, 142
21721	Homokbánya	telepnyom (felszíni) temető	bronzkor avar kor	062, 096/1, 096/2, 097/9, 097/10, 097/11, 098, 095/4, 099/22, 089/1, 095/1, 099/28, 099/27, 095/6
22370	Kulcsik Pál udvara	sír telepnyom (felszíni) temető általában	keleti Hallstatt- kultúra urnasíros kultúra urnasíros kultúra	062, 380, 098, 379/2, 381, 382, 099/28
22367	Páskom-dűlő	szórványtelep telepnyom (felszíni) temető általában	római kor római kor bronzkor	5755, 5756, 5757, 5758, 5759, 5760, 5761, 5762, 5763, 5764, 5765, 5766, 5767, 5768, 5769, 5754/2, 1066/1, 1066/2, 1092, 1093, 1097, 1088, 4023/2, 1100, 1096, 1063, 5754/1, 1065/1, 1065/2
45811	Malmi-tábla	telepnyom (felszíni)	kelta	710, 711, 712, 713, 0104
39199	Református templom mögött	szórványtelep szórványtelep	középkor török kor	261, 201/2, 258, 202/2

1. táblázat: A közhiteles nyilvántartás szerint Vál község közigazgatási területére kiterjedő régészeti lelőhelyek adatai

2. ábra: Nyilvántartott régészeti lelőhelyek (piros poligonnal) Vál közigazgatási területén

Ugyan nem régészeti, de itt is említésre érdemes őslénytani leletnek számítanak azok a váli Dréher-uradalom területéről származó mammutcsontok, amelyeket 1930-ban szállítottak a székesfehérvári múzeumba.

Őskor

10 nyilvántartott lelőhely keltezhető az újkőkortól a vaskorig tartó valamelyik időszakra, vagyis az őskor valamely időszakára. Ebből 7 bronzkoriként és 4 vaskoriként (is) nyilvántartott lelőhely. Továbbá 2 lelőhelynél (Templomsor és Felső-rét) szerepel általánosságban a több évezredes időszakot lefedő őskor megjelölés. Ennél a kettő lelőhelynél nem álltak rendelkezésre adatok a pontosabb keltezésre, azonosításuk felszínen gyűjtött atipikus kerámiatöredékek alapján történt, így nem állapítható meg, hogy az őskoron belül mely szűkebb időszakon belül telepedtek ott meg emberek. A közhiteles nyilvántartásban – lévén szórványlelet – nem szerepel, de a Szent István Király Múzeum adattárában (ltsz. 6596/94) szerepel feljegyzésként, hogy az Arany János u. végéről származik egy vélhetően újkőkori csiszolt kőbalta, amely Körtvélyesi Károly ajándékaént került múzeumba.

A bronz öntésének ismerete teljesen átformálta az emberiség történelmét a Krisztus előtt 3. és 2. évezredben. Az új technológia új tárgytypusok (tartósabb szerszámok, hatásosabb fegyverek és szebben kidolgozott ékszerek), társadalmi szerveződések, településformák és rituális elemek feltűnéséhez vezetett. Vál 7 bronzkorra is keltezhető lelőhelyéből 2 kora nem pontosítható a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján a bronzkoron belül: a Homokbánya 21721 azonosítójú és a Páskom-dűlő 22367 azonosítójú lelőhelyeké. Előbbi telepnyomként, utóbbi lelőhely temetőként szerepel a nyilvántartásban.

A Kr. e. 2. évezred elejétől kezdődő középső bronzkor időszakát idézik a Pogány-gyep (azonosítója:

45792) és a község északnyugati szélén emelkedő kiemelten védett Pogányvár (azonosítója: 22361) lelőhelyek. Utóbbi egy földvár, amelyet közepén, észak felől mély árok választ a plató közepéig ketté, de utána, a nyugati oldalon már nem folytatódik. Az északnyugati várrész ovális alakú, 190 m hosszú és legnagyobb szélessége 120 m. A másik várrész hozzávetőlegesen háromszög alakú, mintegy 195 m hosszan húzódik és a legnagyobb szélessége 115 m. A vár részletes leírása megtalálható a Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig című kötetben. 1864-ben Pesty Frigyes még török korinak vélte. Az első ásatást a Pogányvárban Marosi Arnold vezette 1930-ban. A nyugati oldalon bronzkori kerámiát és egy bronztűt lelt. Az északnyugatra eső várrész észak-északkeleti oldalában 8 kora vaskori hamvasztásos sírt tárt fel. A földvár mellett nyugatra elhelyezkedő Szabad-hegyen ugyanekkor két vatyai kultúras középső bronzkori urna sír került elő. Ezek pontos előkerülési helye kérdéses, a közhiteles lelőhely-nyilvántartásban így nem is szerepelnek. A helyszín vélhetően egyezik a Szabad-hegy gerincével, ahol Csontha László plébános földjén szántás alkalmával a lovak egy urnába léptek és belesüppedtek a földbe, amint arról Dormuth Árpád tudósított a Székesfehérvári Szemlében 1936-ban. Fitz Jenő 1958-as pogányvári hitelesítő ásatását követően F. Petres Éva állapította meg, hogy a Pogányvár a vatyai kultúra idejében volt földvár és a hozzá tartozó sírmező a Szabad-hegyen helyezkedett el. Bóna István szerint a földvár sánca a vatyai kultúra második felében készült.

1958-ban még további 9 sírt tártak fel a Pogányvárban; az így összesen 17 sír leletanyagát F. Petres Éva dolgozta fel, és keltezte a kora vaskorra az úgynevezett váli kultúrán belül. Ez a lelőhely lett a késő bronzkor végi – kora vaskor eleji urnamezős kultúrkör legkésőbbi csoportjának tekinthető úgynevezett váli kultúra névadó lelőhelye. Ekkor már a temető feletti földvárat nem lakták. A váli kultúra embere a halottait a személyes tárgyaival együtt máglyán hamvasztotta el, majd a hamvak egy díszesebb edénybe helyezve kerültek le a sírgödörbe. Az urna köré étellel, itallal töltött tálat és korsókat raktak túlvilági útravaló gyanánt, végül betemették a sírgödört.

A Pogányvártól közvetlenül ÉK-re, pince építése során, Klucsik Pál gazda házánál (a közhiteles nyilvántartásban Kulcsik Pál udvara néven 22370 azonosítóval) került elő egy teljesen ép urna, két tál és egy további edény, amelyek a késő bronzkorra, illetve kora vaskorra (urnasiros kultúra, illetve Hallstatt-kultúra) keltezhetőek. A leletekért Dormuth Árpád szállt ki a múzeumból 1935-ben. A gazda elmondása alapján a nagy esők az útból edényeket és cserepeket mostak ki, így a temető az út alá (értsd: Kossuth Lajos utca), és az út túloldalára is átnyúlik. A Kossuth Lajos utcában 2002-ben vezetett megelőző feltárást Prander Péter, amely során késő bronzkori objektumok kerültek elő. A Szent István Király Múzeum adattárában felelhető igen hiányos dokumentációból (SZIKM AD Itsz. 7575-2006) mindössze a fényképek alapján lehetséges az ásatás pontos helyszínének beazonosítása a Kossuth utca végén, a belterület szélén, az utca déli oldalán, az utolsó két ház közötti szakaszon. A feltárást így a Kulcsik Pál udvara néven 22370 azonosítóval nyilvántartott lelőhely területén zajlott, de a közhiteles nyilvántartásból hiányzik a 2002-es ásatás említése.

A késő vaskori keltákhoz kettő lelőhely köthető: a Pogány-gyep (45792 azonosítóval) és a Malmi-tábla (45811 azonosítóval), mindkettő terepbejárással azonosított telepnyom. Utóbbival hozható összefüggésbe a múzeum adattárának azon feljegyzése, amelyben kérdőjelesen keltaként említenek a Damjanich János utca végén mélyszántás során előkerült edénytöredékeket és „égett fémekeket” (SZIKM AD Itsz. 6596/94).

Római kor (Kr. u. 1–5. század)

7 nyilvántartott lelőhely keltezhető a római korra (is). Közülük temetőként szerepel a vál-baracscai út mentén Vranek János földjén néven, 45794 azonosítóval nyilvántartott lelőhely, valamint temetőként és telepnyomként az Alsó-rét néven, 45790 azonosítóval nyilvántartásban szereplő lelőhely. Marosi Arnold tudósít arról a Székesfehérvári Szemlében, hogy 1930-ban a „vál-baracscai

út mentén Vranek János földjén” végeztek feltárást, de magáról a feltárásról nem állnak rendelkezésre adatok.

Római kori telepnyomot azonosítottak a Páskom-dűlőben (22367 azonosítóval nyilvántartva), a „Vranek János földjén” lelőhelytől ÉNy-ra. Ugyaninnen, a Páskom-dűlőben Varga László szőlőjéből (ld. SZIKM AD ltsz. 645) került elő egy római kori bennszülött tál (SZIKM AD ltsz. 6596/94, valamint megemlíti Fitz Jenő is „A római kor Fejér megyében” könyvében).

1930-ban Kozma Károly és Katona Lajos Válról őskori és római régiségeket adományozott a székesfehérvári múzeumnak.

Halász László Tabajdi utcai (ez a mai Damjanich utcával azonosítható) ingatlanján kútásánál, 8 méteres mélységben hatalmas, 90 cm hosszú, 60 cm széles, 22 cm vastag homokkőlapokból álló építményre bukkantak. Dormuth Árpád az 1936-os Székesfehérvári Szemlében megjelent közleményében régi – feltételelesen római kori – útként határozta meg. Ezt valószínűleg római kori útnak fogadta el Fitz Jenő is, legalábbis erre gondolhatunk, amikor arról írt „A római kor Fejér megyében” könyvében, hogy „útmaradványok és szórványos leletek [...] bizonyítják Vál római kori életét”.

A Szent István Király Múzeum adattárában Vál községhez található feljegyzések (ltsz. 6596/94) között olvashatjuk, hogy a Damjanich utcában, Hantos Károly udvaráról szórványlelekként egy feltehetően kora császárkori edényfedő látott napvilágot, továbbá az országútról római kori érmék, köztük Claudius császár sestertiusa. Ugyanitt szerepel, hogy a Rónai közből került elő Constantius Chlorus Caesar bronzérméje és egy Philippus iunior antoninianus (Kr. u. 247–249), továbbá a Petőfi Sándor utcából, Szilasi József udvarából egy „Urbs Roma” feliratú kisbronz a 4. század első harmadából.

A Szent István Király Múzeum gyűjteményében kettő nor-pannon szárnyasfibula is található Válról. Ezeket Marosi Arnold említi „A székesfehérvári múzeum római fibulái” címmel a Székesfehérvári Szemlében 1938-ban közölt cikkében. Pontos lelőhelyük kérdéses, mert Fitz Jenő vélhetően ezekre gondol, amikor Kajászó területéről előkerült szárnyas fibulákat említi, miközben Válról nem tud szárnyas fibulákról (ld. A római kor Fejér megyében című könyve 188(32). oldalán).

6 db római kori kőemlék előkerülési helyeként emlegetik Vált, de valójában nem mindegyik a település mai közigazgatási területéről látott napvilágot. A bennszülött P(ublius) Flavianus töredékes sírköve a 2. századra keltezhető (őrzési helye: Szent István Király Múzeum). A Tabajd irányában fekvő Katalinpusztán, a malom melletti dombon találták Secundina szarkofágját (őrzési helye: Magyar Nemzeti Múzeum), amelynél a szakirodalomban Vált tüntetik fel előkerülési helyként, de a terület ma Tabajd közigazgatási területéhez tartozik. Vál, Diós-dűlőt jelölik meg Publius Aelius Firminus legios veterán 3. század első felére keltezhető sírfeliratának lelőhelyeként (őrzési helye: Magyar Nemzeti Múzeum). A 2. század második felétől a 3. század első feléig ívelő időszakra keltezhető egy dombormű töredék, ami egykoron sírépítményhez tartozhatott (őrzési helye: Szent István Király Múzeum). Válról származik egy bennszülött házaspár sírkövének töredéke (őrzési helye: Szent István Király Múzeum), valamint Publius Aelius(?) Mexllius 2. századi sírfelirata (eltűnt).

Látható, hogy jelentékeny a Válról származó római kori leletek és kőemlékek száma, ám ezek szinte mindegyike szórványlelet, nem ásatásból származik, így viszonylag kevés információ társítható hozzájuk. A település területének római kori lakottságát mindenesetre messzemenően bizonyítják. A római kori település(ek) jellegét és jelentőségét további kutatások tisztázhatják.

Népvándorlaskor (5–9. század, ezen belül az avar kor 6–9. század)

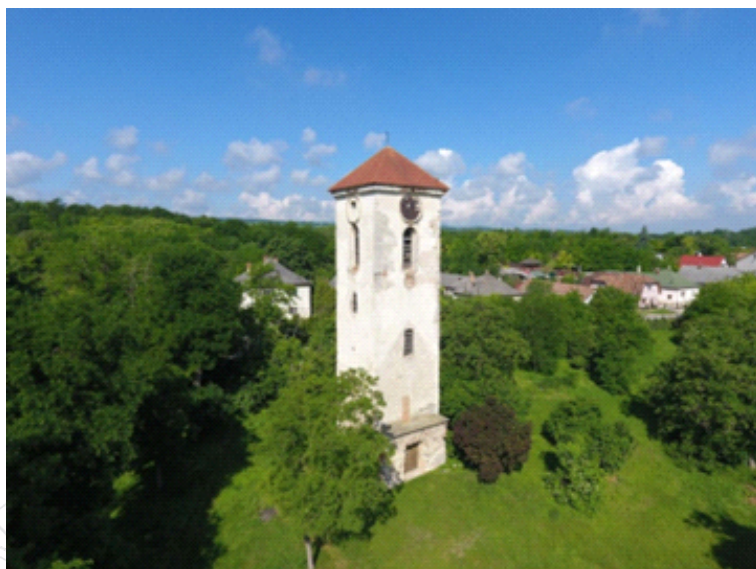
A népvándorlaskor első évszázadára, a hun korra és az azt követő úgynevezett germán korra keltezhető lelőhelyre nincs hiteles adatunk Vál területéről. Egy múzeumi adattári feljegyzés szerint (SZIKM AD 6596/94) 1975 nyarán a Burgondia utca „gödrének külső fordulójánál, gyerekek játéka közben csontok, két koponya, kard lándzsa, valamint jelekkel (bepecsételt?) ellátott edények kerültek elő. Bakay Kornél látta még a kardot és lándzsát (az edények ekkor már nem voltak meg) szerinte germán”. Ezzel kapcsolatban további adatok nem állnak rendelkezésre, sem az előkerülés pontos helyére, sem a múzeumba nem került leletek pontos keltezésére vonatkozóan.

568-ban az avarok szállták meg a Kárpát-medencét, átvéve a hatalmat az előtte fennállt germán királyságoktól. Az avarok két és fél évszázados tartós uralma prosperitást és a népesség növekedését eredményezte, így nem véletlen, hogy az avar kori lelőhelyek sűrűn behálózák Fejér megyét is.

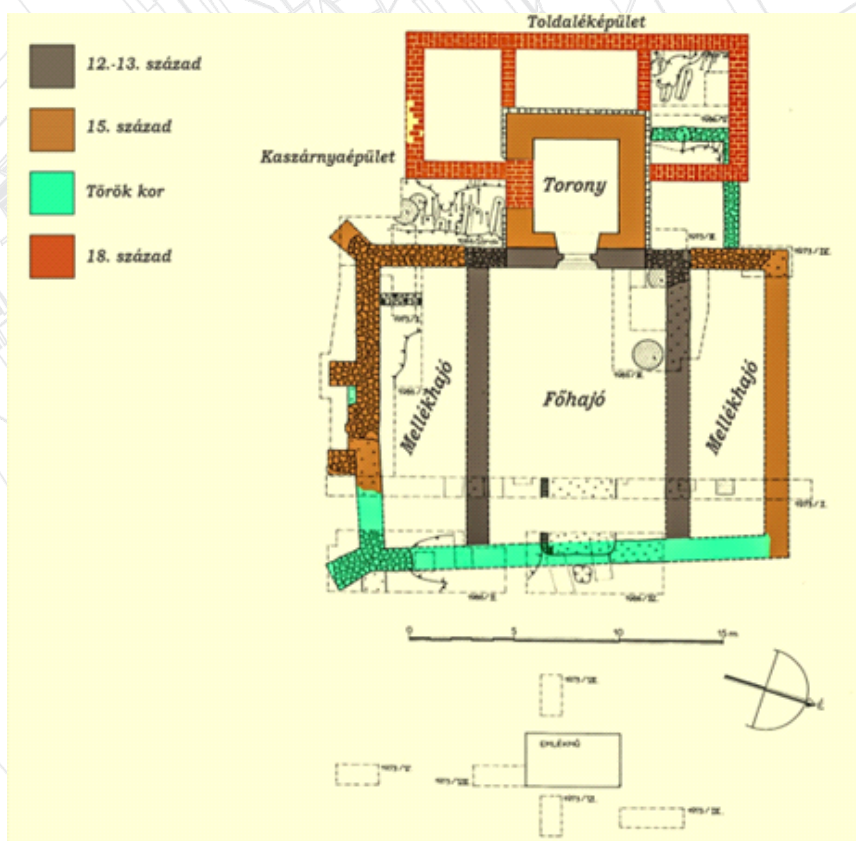
A Baracska felé vezető földút mentén, a Vajda János tsz. homokbányájában (Homokbánya néven, 21721 azonosítóval nyilvántartott lelőhely) a homok kitermelése közben avar sírokat találtak. A mentőásatás során kettő melléklettel szegényesen ellátott sírt tárt fel Rosner Gyula 1959-ben: bronz fülbevaló, töredékes edény, vaskés, állatcsontok alkották a leletanyagot. A második sírban rejlő töredékes edény a szürke kerámiák közé sorolható, így a szakirodalomban korábban előforduló 8. századi keltezéssel szemben a két sír kora a 7. századra határozható meg. Az ide temetkezők településének elhelyezkedését egyelőre nem ismerjük.

Középkor és kora újkor (10–17. század)

A középkori templom a Vál központjában, a magas platón ma is álló gótikus templomtorony alapján egyértelműen azonosítható (Torony néven, 45802 azonosítóval nyilvántartott lelőhely). 1971-ben a toronyhoz 70 cm mély villanykabel-árkot ástak, amikor Horváth Kálmán plébános F. Petres Évának írott levele alapján (SZIKM AD ltsz. 6595/94) csontok, edénytöredékek és egy falalapozás került elő. Nem sokkal ezután, 1973-ban Csukás Györgyi, majd 1986-ban Hatházi Gábor vezetett a torony körül ásatást. A feltárások eredményeképpen tisztázódott, hogy az egyhajós templomot a 12–13. század fordulóján építhették, majd a 15. században háromhajóssá bővítették és a nyugati oldalán egy toronnyal is ellátták (3–4. ábra). 1693-ban romossá lett épületet részlegesen újjáépítették a reformátusok, majd 1714-ben a katolikusok elvették tőlük és 1722-ben helyreállították a főhajót, mindeközben a déli mellékhajót és a török kori épületeket elbontották. 1753-ban – a torony helyreállításának évében – a plébániajegyzék említi, hogy „a hajdani templom kőből volt építve, de a török pusztítás alatt össze is dőlt...”. 1819 és 1824 között, amikor a mai, Hétfájdalmú Szűz titulusú templom épült, a középkori eredetű templomot elbontották, a falak nagy részét kitermelték. A középkori templom körüli temetőből 50 sírt tárták fel. A leletanyagban a ruházat tartozékai képviseltették magukat. Két sírből tárták fel a késő középkori leányviselet jellegzetes elemeit, a préselt lemezekből készült pártadíszeket. Néhány sírből az egykori nyakláncra utaló gyöngyök láttak napvilágot a fej és a nyak tájékáról. Gyakoribb leletek voltak a bronz karikagyűrűk. Két sírből ismeretes a túlvilágra szánt érme, az úgynevezett halotti obulus, mégpedig egy 12. századi dénár és egy 15. századi I. Ulászló dénár. Újabban, 2020-ban a harangtoronyhoz és a templomhoz ásott árkokban Reich Szabina régész figyelt meg bolygatott sírokat és egy 16–17. századi kályha elbontott részeit.

3. ábra: A ma is álló gótikus templomtorony (légi fotó: Magyar Várarchivum Alapítvány, varak.hu)

4. ábra: A váli középkori templom építési periódusai (Hatházi–Kovács 1996, 3/A kép nyomán Burián Péter készítette)

A település elpusztult középkori temploma körül a törökök palánkvárat építettek a Váli-víz ellenőrzésére. Az erősséget a török kori várak egyik tipikus példjaként emlegeti a szakirodalom, amikor középkori objektum köré építettek palánkot. A hódoltság belső területének egy részét ellenőrző kisebb várként a török várrendszer részévé vált. Jelentős létszámú lovasság által képviselt helyőrsége 100–150 fő körül változott. Régészeti kutatására csak a ma is álló gótikus torony közvetlen közelében nyílt lehetőség 1973-ban és 1986-ban (4. ábra). Az ásatásokat kezdetben Csukás Györgyi, majd Hatházi Gábor vezette, akik sikerrel azonosították a török kori erődde alakításának nyomait, valamint egy gazdag török kori edényleletet is találtak.

A Plébániakert néven, 22364 azonosítóval nyilvántartott lelőhelynél tévesen szerepel feltüntetve a késő középkori templom, mert az a Torony néven (azonosítója: 45802) nyilvántartott lelőhely területén található. A közhiteles nyilvántartás adatai szerint a Plébániakert lelőhely területén Marton Tibor azonosított felszíni leletgyűjtéssel késő középkori és kora újkori telepnyomot.

A Templomsor néven, 22363 azonosítóval nyilvántartott lelőhelyen, 1967-ben építkezés során csontokat, nagyméretű, faragott kváderköveket és 16–18. századi kerámiatöredékeket talált Kralovánszky Alán régész. A kövek véleménye szerint a török korban elpusztult templomból vagy a török kori erődítésből származhattak.

A Református templom mögött néven 39199 azonosítóval nyilvántartott lelőhely (a 261. hrsz.-ú ingatlan és közvetlen környezete) középkori és török kori szórványelet előkerülési helyét fedi.

A fenti lelőhelyeken kívül, Vál külterületén található még egy középkori lelőhely, Alsó-rét néven, 45790 azonosítóval, amelyet Marton Tibor terepbejárása során azonosított 2004-ben.

A Szent István Király Múzeum Adattárában lelhető fel a „Vál – Szent György puszta” lelőhelyen 1953-ban feltárt feltételeken középkorinak meghatározott temetőrészlet dokumentációja (SZIKM AD Itsz. 635). A helyszín – a Szent László patak mentén, az egykori állami sertésenyésztő mintatelep területén – azonban ma Alcsútdoboz közigazgatási területéhez tartozik (megjegyzendő, hogy a közhiteles nyilvántartásban nem szerepel a lelőhely).

Irodalom

Bóna István: A népvándorlás kora Fejér megyében. In: Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig 5. Szerk.: Fitz J. Székesfehérvár 1971, 217(1)–314(94). [275(55). oldal]

Bóna, István: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. Budapest 1975. [78. oldal]

Dormuth Árpád: Adatok Kajászószentpéter és Vál régészetéhez. Székesfehérvári Szemle 6 (1936) 50–52.

Fitz Jenő: Ásatások. Alba Regia. Az István Király Múzeum Évkönyve 2–3 (1963) 98–115. [104. oldal]

Fitz Jenő: A római kor Fejér megyében. In: Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig 4. Szerk.: Fitz J. Székesfehérvár 1970, 157(1)–220(64). [188(32). oldal]

F. Petres Éva: Früheisenzeitliches Gräberfeld in Vál. Alba Regia. Az István Király Múzeum Évkönyve 1 (1960) 17–42.

Hatházi Gábor – Csukás Györgyi: A váli gótikus templomtorony. Székesfehérvár 1996.

Marosi Arnold: A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület titkári jelentése 1930. évről. Székesfehérvári Szemle 1/7–9 (1931) 4–8. [6. oldal]

Marosi Arnold: A székesfehérvári múzeum római fibulái. Székesfehérvári Szemle 8 (1938) 77–83.

Stibrányi Máté: Fejér megye középkori templomos helyei I–II. Doktori disszertáció. Budapest 2015. [II. 125–126. oldal]

Szentpéteri, J. (hrsg.): Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. I–II. Budapest 2002. [I. 402. oldal]

Terei György – Nováki Gyula – Mráv Zsolt – Feld István – Sárközy Sebestyén: Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig. Budapest 2011. [100–102. oldal]

Online irodalom

Vál: gótikus torony és török palánk. <https://varlexikon.hu/val> , letöltés időpontja: 2023. 01. 02.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1. A területfelhasználási változások ismertetése

1. Temető dűlő lakóterület kijelölés megszüntetése

Vál belterületének dél-keleti részén, a Burgondia utca és a temető közötti Temető dűlő területe a hatályos szabályozási terven falusias lakó építési övezet és közkert terület övezetbe sorolt. A telekmegosztás a szabályozási terv szerint még nem indult meg. A terület a tényleges használat szerinti általános mezőgazdasági övezetbe kerül. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

2. A Jókai Mór utca végi szabályozás és közkert megszüntetése

A Jókai Mór utca dél-keleti részén lévő közlekedési és zöldterületi szabályozás a terepviszonyok miatt nehezen kialakítható, így az önkormányzati kérésre a lakótelkeket érintő szabályozást módosul. A zárványtelkek útsatlakozásának biztosítása érdekében az új közlekedési terület kerül kiszabályozásra. Az Arany János utca végén Közkert kerül kijelölésre. Új beépítésre szánt kijelölés történik.

3. Kisköz utcában lakóterületbe vonás

A Kisköz utcában a Váli-víz melletti 508 és 509 hrsz-ú belterületi telkek önkormányzati kérésre általános mezőgazdasági övezetből falusias lakó építési övezetbe kerülnek. Az ökológiai folyosóval érintett területen közkert kerül kijelölésre. Új beépítésre szánt kijelölés történik.

4. Burgondia utca vízgazdálkodási terület (árok) változása

A belterület dél-nyugati részén, a Kisköz utca folytatásában található a Burgondia utca. Az önkormányzat kérésére az utcában található árok területét zöldterület övezetbe kell sorolni. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

5. Kastély melletti telektömbben építési övezet változás

A kastély melletti területek falusias lakó építési övezetből településközponti vegyes építési övezetbe kerülnek. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

6. Kisköz utca felőli tömbfeltárás a Váli-víz mellett

A hatályos terv szerinti korlátozott mezőgazdasági területek különleges beépítésre nem szánt rekreációs övezetbe, míg a kisvárosi lakóterületek falusias lakó építési övezetbe kerülnek. A Kisköz utca felőli tömbfeltárás megmarad, a szabályozási vonalak a tényleges használat és a feltáráshoz szükséges közterületi igényeknek szerint módosulnak. Ezen kívül a Váli víz másik oldalán, a rekreációs területtel szemben lévő korlátozott mezőgazdasági területek kertes mezőgazdasági terület besorolásúak lesznek. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

7. István utcai telektömb településközponti vegyes építési övezetbe sorolása

Az István tér felől megközelíthető telkek településközponti vegyes építési övezetbe kerülnek. A jelenlegi sportpálya területét és a Váli-víz jogi határát korrigálni kell. A 495/3-495/4 hrsz-ú ingatlanok azonos K-Sp építési övezetbe kerülnek. A Szent István tér melletti, 1 és 144 hrsz-ú különleges szakrális terület besorolású ingatlanok intézményi vegyes területbe kerülnek. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

8. Magtár utcában építési övezet változás

Az Ürményi-Dreher kastély mögötti egykori uradalmi magtár épületéből, valamint a 1009/5 hrsz-ú telken szálláshely létesítése tervezett, ezért különleges turisztikai építési övezetbe kerül az érintett terület. A mellette lévő telken egyéb ipari építési övezettel településüzemeltetést biztosító létesítmény épül. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

9. Kastélyparkot érintő szabályozás

A kastélykerten keresztül jelenleg is vezet egy aszfaltburkolatú út, mely közforgalom számára nyitott. Az önkormányzat kérésére kiszabályozásra került a Zrínyi Miklós utcát és a Katona Lajos utcát összekötő út. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

10. Vajda János – Széchenyi – Bem József utcai telektömbben közlekedési terület szabályozás

A tűzoltóság mögötti burkolt sportpálya megközelítését biztosítani kell a Széchényi István utcáról közösségi programok megvalósítása és annak közterületről való elérése érdekében. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

11. Magyar köz és Petőfi utca közötti tömbfeltárás módosítása

A hatályos terv szerinti Újhegyi utcában a tervezett feltárú út telekalakítása még nem kezdődött meg, így az önkormányzat kérésére az út nyomvonalát a 849/2-863 hrsz közötti telkeken jelöltük ki. A 881 hrsz-ú telken a közterület kijelölés módosul, a tervezett út átkerül a 870-878 hrsz-ú telkek végébe. A feltárú úttól északra és keletre eső területek kertvárosi lakó helyett falusias lakó építési övezetbe kerülnek. A Magyar köz végi 6064 hrsz-ú saroktelek közkert övezetbe kerül.

A Petőfi utcától északra tervezett feltáró út nem valósul meg. A tervezett út által érintett 762/8 hrsz-ú ingatlan és a két oldalán lévő telkek különleges beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi építési övezetbe kerülnek. Új beépítésre szánt kijelölés történik.

12. Közpark létesítése a Váli-víz mellett

A Váli víz mellett különleges vásár és vízgazdálkodási övezeteket közpark övezetbe soroltuk. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

13. Új kereskedelmi és szolgáltató gazdasági építési övezet kijelölés

A Szegény dűlőben az összekötő út mellett új kereskedelmi és szolgáltató gazdasági építési övezet kijelölés történik. Új beépítésre szánt kijelölés történik.

14. Pogányvár különleges beépítésre szánt turisztikai terület övezet kijelölés

A Pogányvár területén önkormányzati kérésnek megfelelően a kereskedelmi és szolgáltató építési övezetet beépítésre szánt turisztikai terület építési övezetbe kerül. Ezen kívül a 090/2 hrsz-ú ingatlanon található véderdő egy része általános mezőgazdasági övezetbe kerül. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

15. A volt uradalmi pince turisztikai célú területfelhasználás változtatása

A régi pince területe különleges beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi építési övezetből különleges beépítésre szánt turisztikai építési övezetbe kerül. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

16. A Magyar közben településközponti vegyes építési övezetbe sorolás

A Magyar köz felől a feltáró útról a korábbi zöldterület egy részéből településközponti vegyes építési övezet lesz önkormányzati területen. A beépítésre szánt terület növekszik.

17. Damjanich utcában meglévő árkok vízgazdálkodási övezetbe sorolása

A Damjanich János utcával párhuzamosan az északi belterületi határon az önkormányzat elhatározása alapján közlekedési terület kiszabályozása történik. A Damjanich utca észak-keleti oldalán a meglévő árkok vízgazdálkodási övezetbe kerülnek. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

18. Különleges beépítésre nem szánt borászat övezet kijelölés általános mezőgazdasági helyett

A 0137/27 és 0137/42 hrsz-ú telek különleges beépítésre nem szánt borászat övezetbe kerül. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

19. Különleges turisztikai építési övezet kijelölés erdő helyett

A 034/1, 034/3 és 034/4 hrsz-ú ingatlanok különleges mezőgazdasági üzemi területből különleges turisztikai építési övezetbe kerülnek. Ezen kívül a 034/4 és 034/1 hrsz-ú telek közötti rész is különleges beépítésre szánt turisztikai építési övezetet kap, illetve az utcátlakozás biztosítása érdekében közterület szabályozás történik. A beépítésre szánt terület növekszik.

20. Különleges beépítésre nem szánt turisztikai övezet kijelölés a Pogányvár melletti Szabad hegyen kertes mezőgazdasági helyett

A 2107 hrsz-ú telek különleges beépítésre nem szánt turisztikai övezetbe kerül. Az ingatlan megközelítése magánútról megoldandó. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

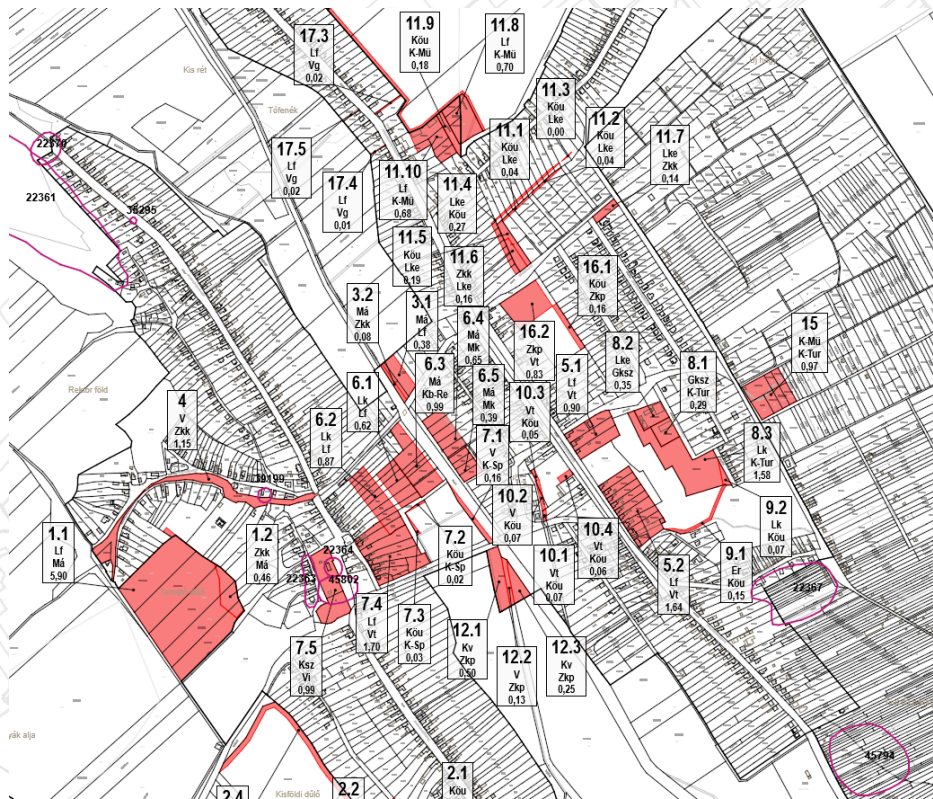
21. Erdőterületek jogszabály miatti változásai

Az erdőterületek lehatárolása az erdők övezetének megfelelően történt. Az ezzel járó övezeti változások a Változások kimutatása című tervlapon kerültek feltüntetésre. Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

22. Kertés mezőgazdasági övezetek rendezése a település több pontján.

A település több pontján kertés mezőgazdasági övezet kijelölés és megszüntetés történik. A Változások kimutatása című tervlapon kerültek feltüntetésre.

Új beépítésre szánt kijelölés nem történik.

5. ábra: A változással érintett területek (piros színnel) és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek (kék poligonnal) Váli belterületén és közvetlen környezetében

2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre Új beépítésre szánt területek

Változás a 2.; 3.; 11.; 13.; 16.; és a 19. számú eredményez új beépítésre szánt területeket.

A 2. számú változással közlekedési és közkert szabályozás szűnik meg, helyette új közlekedési terület és kerül kiszabályozásra (2.3: beépítésre nem szánt terület) és a meglévő lakóterületek mérete növekszik (2.1–2.2.: beépítésre szánt terület). A változás nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem érint, de a terület régészeti érdekűnek tekinthető a Váli-víz nyugati ágának viszonylagos közelsége (kb. 330 m) miatt. A változás ismereteink szerint a régészeti örökséget nem veszélyezteti, de régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 3. számú változás (Kisköz utcában lakóterületbe vonás).

A 3. számú változással mezőgazdaságiból lakóterület lesz. Közvetlenül a Váli-víz partján fekvő földrészletek (hrsz.: 508, 509) régészeti érdekű területként kezelése a jogszabály értelmében lehetséges lenne ugyan, relative alacsony fekvésük miatt azonban nem tekintjük régészeti érdekű területnek, hiszen itt a Váli-víz árterületével számolhatunk. Az érintett földrészleteken 2023. 04. 18. napján elvégzett terepbejárás során sem kerültek elő régészeti korú leletek, csak modern törmelékek. A 3. számú változás mindezekre tekintettel álláspontunk szerint nem jár

örökségvédelmi kockázattal.

11.1–11.3, 11.5–11.6. jelzetű változásokkal falusias lakó építési övezetbe kerülnek területek, amelyeket a régészeti érdekűnek tekinthető területek határán fekszenek. A változás a korábbi területfelhasználásnál nagyobb kockázatot nem jelent. Földmunkák során régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 13. számú változással új kereskedelmi és szolgáltató gazdasági építési övezet kijelölés történik. A változással érintett ingatlanok közelében nyilvántartott régészeti lelőhely nem található, és a Váli-víztől távoli (kb. 700–1400 m) elhelyezkedése miatt régészeti érdekű területnek sem minősül. Az érintett földrészleteken 2023. 04. 18. napján elvégzett terepbejárás során itt sem kerültek elő régészeti korú leletek. Összességében megállapíthatjuk tehát, hogy a 13. számú változás régészeti örökséget nem veszélyeztet.

A 16. számú változással (településközponti vegyes építési övezetbe sorolás) a beépítésre szánt terület növekszik. A változással érintett régészeti érdekűnek tekinthető (Váli-víz közelsége). Maga a változás nem jár jelentős örökségvédelmi kockázattal, amennyiben földmunkák során régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak betartásra kerülnek.

A 19. számú változással (különleges beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi övezetbe sorolás) a beépítésre szánt terület növekszik, de a terület bármiféle régészeti érintettségére utaló adattal nem rendelkezünk, így a változás örökségvédelmi kockázatot nem jelent.

Továbbra is beépítésre szánt területek

Az 5. számú változással lakó építési övezetből településközponti vegyes építési övezetbe kerülnek a kastély melletti területek. Nyilvántartott lelőhelyet ugyan nem érintenek, de a Váli-víz közelében emberi megtelepedésre kiválóan alkalmas platón való elhelyezkedése miatt régészeti érdekű területek. A változás ugyan a korábbi területfelhasználásnál nagyobb veszéllyel örökségvédelmi szempontból nem jár, de régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 6.1–6.2. számú változással a kisvárosi lakóterületek falusias lakó építési övezetbe kerülnek. A Váli-víz partjának közelében fekvő földrészletek régészeti érdekű területként kezelése a jogszabály értelmében lehetséges lenne ugyan, de a vízfolyás egykori árterével számolhatunk itt – amit a közeli 22363, 22364 és 45802 azonosítójú régészeti lelőhelyek elhelyezkedése is alátámaszt –, így véleményünk szerint régészeti objektumok előkerülésére itt nem lehet számítani. A változás egyébként sem jelent nagyobb veszélyt a korábbi területfelhasználásnál.

A 7. számú változással (vegyes építési övezetbe sorolás) érintett terület azonban már régészeti érdekűnek tekinthető, mert a Váli-víz egykori árterének szélén terül el, mintegy 50 méternyire a legközelebbi nyilvántartott lelőhelyektől (22364, 45802). A változás nem jelent a korábbi területfelhasználásnál nagyobb örökségvédelmi kockázatot, de régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 8. számú változással (különleges turisztikai, valamint ipari építési övezetbe sorolás) érintett terület még éppen, hogy régészeti érdekű területnek tekinthető, ha figyelembe vesszük a nyilvántartott régészeti lelőhelyek Váli-víztől való távolságát (pl. a viszonylag közeli 22367 azonosítójú lelőhely). Mivel továbbra is beépítésre szánt területekről, így maga a változás nem veszélyezteti a korábbi területfelhasználásnál jobban a régészeti örökséget. Régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 14.1–14.2. jelzetű változásokkal különleges beépítésre szánt turisztikai terület övezet kijelölés a Pogány-vári-dűlőben a rendelkezésünkre álló adatok alapján nem jár örökségvédelmi kockázattal, mert a nyilvántartott régészeti lelőhelyek viszonylag távol (kb. 450 m) találhatóak, és a Váli-víztől való jelentősebb távolsága okán régészeti érdekű területnek sem tekinthető.

A 15. számú változás (különleges beépítésre szánt turisztikai építési övezetbe sorolás) örökségvédelmi szempontból kockázattal nem jár, mert a területnek a rendelkezésünkre álló adatok alapján nincs régészeti érintettsége.

Beépítésre nem szánt területek

Az 1. (lakó- és közlekedési területből mezőgazdasági terület), 4. (zöldterület övezetbe sorolás), 6.3. (különleges beépítésre nem szánt rekreációs területbe sorolás a Váli-víz partján, de az egykori árterületen), 10. (útszabályozás), 11.7. (közkert övezetbe sorolás), 12. (közpark övezetbe sorolás), 14.3. (mezőgazdasági területbe sorolás), 18. (beépítésre nem szánt borászati övezetbe sorolás), 21.1., 21.3–21.11, 21.18–20. (erdőterületek változásai), 22.1–22.3., 22.5–22.6. (kertes mezőgazdasági övezet kijelölések és megszüntetések) számú változások nyilvántartott régészeti lelőhelyet vagy régészeti érdekű területet nem érintenek, így a rendelkezésünkre álló adatok alapján örökségvédelmi kockázattal nem járnak.

Régészeti érdekű területet érintenek a 9. (útszabályozás), 11.4. (útszabályozás), 17. (vízgazdálkodási területbe sorolás), 21.2., 21.12–21.13., 21.15–21.16. (erdőterületek változásai), 22.4., 22.7–22.9. (kertes mezőgazdasági övezet kijelölések és megszüntetések) számú változások, de a beépítésre nem szánt minősítés miatt nem számolhatunk jelentős örökségvédelmi kockázattal. Esetleges földmunkák során régészeti objektumok vagy leletek váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi terv 3.2. fejezetében foglaltak szerint kell eljárni.

A 45790 azonosítóval nyilvántartott régészeti lelőhelyet érinti a 21.14. jelzetű változás, amelynek keretében erdőterületből mezőgazdasági terület lesz. A változás nem jár a korábbi területfelhasználásnál nagyobb veszéllyel örökségvédelmi szempontból.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET)

3.1. Teendők nyilvántartott régészeti lelőhelyen belül tervezett, földmunkával járó beruházás esetén

A területfelhasználási változások közül nyilvántartott régészeti lelőhelyet mindössze a beépítésre nem szánt területet eredményező 21.14 jelzetű érint (erdőterületből mezőgazdasági terület). Földmunkával járó beruházás (pl. öntözőrendszer kialakítása) esetén a beruházás engedélyeztetése vagy bejelentése során a hatóság (Fejér Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztálya) is részt vesz az eljárásban és előírja a megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítését (próbafeltárás, teljes felületű feltárás vagy régészeti megfigyelés). A 30 cm-nél mélyebb rétegeket érintő földmunkákra kizárólag a megelőző feltárás előírt formájának teljesítése mellett/után kerülhet sor A megelőző feltárás költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)). A megelőző feltárás (régészeti megfigyelés, próbafeltárás, teljes felületű feltárás) hatósági árairól a Kr. „A régészeti feladatellátás költségeire alkalmazható legmagasabb hatósági árak” című 8. mellékletéből lehet tájékozódni (interneten: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800068.kor>).

3.2. Teendők váratlanul (régészeti feltáráson kívül, illetve régészeti lelőhelyen kívül) előkerült régészeti emlék vagy lelet esetén

A Váli-víz közelében elhelyezkedő változással érintett területek (2., 5., 7., 8., 9., 11.1–11.3., 11.5–11.6., 16., 17., 21.2., 21.12–21.13., 21.15–21.16., 22.4., 22.7–22.9. jelzettel) régészeti érdekű területnek minősülnek, ahol konkrét ráutaló jelek hiánya ellenére sem tudjuk teljes bizonyossággal kizárni, hogy a föld alatt régészeti objektumok és leletek rejlenek. Erre tekintettel fel kell arra hívni a figyelmet, hogy amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Fejér Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztálya, cím: 8000 Székesfehérvár, Mátyás király krt. 13., tel.: 06 22 795-781) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az

esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Szent István Király Múzeum, 8000 Székesfehérvár, Fő u. 6., tel.: 06 22 315-583, e-mail.: titkarsag@szikm.hu , regeszet@szikm.hu). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Vál község közigazgatási területén 16 nyilvántartott régészeti lelőhely található, amelyek ex lege általános védetség alatt állnak. Ezek közül 1 lelőhely kiemelten védett: a Vál-Pogányvár néven 22361 azonosítóval nyilvántartott bronzkori földvár. Vál nem tartozik a régészeti szempontból jól felderített határral rendelkező települések közé. A régészeti érdekű területek nagy kiterjedésére tekintettel a jövőben még számos régészeti lelőhely előkerülése várható. Az ismert régészeti örökségből a legjelentősebb, legváltozatosabb emlékek és leletek a bronzkorból (földvár, urnatemetők) és a középkorból, illetve a török korból származnak (gótikus templomtorony, török kori palánkvár).

Az új beépítésre szánt területeket eredményező 3. és 13. számú változások sem nyilvántartott régészeti lelőhelyet, sem régészeti érdekű területet nem érintenek, így örökségvédelmi szempontból kockázattal nem járnak.

A területfelhasználási változások közül nyilvántartott régészeti lelőhelyet mindössze a beépítésre nem szánt területet eredményező 20.14 jelzetű érint, de a változás a korábbi területfelhasználásnál nagyobb veszélyt örökségvédelmi szempontból nem eredményez.

Régészeti érdekű területek a Váli-víz közelében elhelyezkedő változással érintett területek (2., 5., 7., 8., 9., 11.1–11.3., 11.5–11.6., 16., 17., 21.2., 21.12–21.13., 21.15–21.16., 22.4., 22.7–22.9. jelzettel), ahol nem zárható ki, hogy földmunkák esetén régészeti objektumok és leletek kerülnek elő. Az örökségvédelmi szempontból fennálló veszély kiküszöbölhető, amennyiben az értékvédelmi terv 3.2. pontjában foglaltak maradéktalanul betartásra kerülnek.

NYILATKOZAT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY ELKÉSZÍTÉSÉRE VALÓ JOGSULTSÁGRÓL

Alulírott dr. Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012

Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

A Vál község települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésében tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2023. május 10.

dr. Szücsi Frigyes
régész, örökségvédelmi szakértő